

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY KURYŁÓWKA NA LATA 2017-2020

KURYŁÓWKA - RZESZÓW 2016

Spis treści

1. WPROWADZENIE	4
2. PODSTAWA OPRACOWANIA I CELE GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	6
3. UWARUNKOWANIA FORMALNO-PRAWNE OCHRONY ZABYTKÓW I OPIEKI NAD ZABYTKAMI	7
4. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO	13
4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami	13
4.2. Relacje GPOnZ z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa	15
5. UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY ..	20
5.1. Relacje GPOnZ z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy)	20
5.2. Charakterystyka zasobów dziedzictwa kulturowego (materialnego i niematerialnego)	25
5.2.1. Zarys historii obszaru gminy	25
5.2.2. Krajobraz kulturowy	31
5.2.3. Zabytki nieruchome z wyszczególnieniem obiektów o istotnej wartości i znaczeniu dla gminy	32
5.2.4. Zabytki ruchome	44
5.2.5. Zabytki archeologiczne	47
5.2.6. Niematerialne dziedzictwo kulturowe	52
5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony	53
5.3.1. Zabytki nieruchome objęte prawnymi formami ochrony	53
5.3.2. Zabytki ruchome objęte prawnymi formami ochrony	55
5.4. Zabytki w Gminnej Ewidencji Zabytków	56
6. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY. ANALIZA SZANS I ZAGROŻEŃ	58
7. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE. CELE, PRIORYTETY, KIERUNKI DZIAŁAŃ I ZADANIA	62
8. INSTRUMENTY WDRAŻANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY KURYŁÓWKA NA LATA 2017-2020	76
9. ZASADY OCENY WRAZ Z PROPONOWANYMI WSKAŹNIKAMI REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY KURYŁÓWKA NA LATA 2017-2020	77
10. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY KURYŁÓWKA	78
10.1. Charakterystyka dostępnych źródeł finansowania	78
10.2. Finansowanie ochrony i opieki nad zabytkami w Gminie Kuryłówka	81

10.3. Prognozy dotyczące finansowania zadań z zakresu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2017-2020	82
11. WYBRANA LITERATURA	84
12. ANEKSY	87
12.1. ANEKS 1 GMINNA EWIDENCJA ZABYTEKÓW oraz propozycje jej weryfikacji	87
12.2. ANEKS 2 WYKAZ STANOWISK ARCHEOLOGICZNYCH ZLOKALIZOWANYCH NA OBSZARZE GMINY KURYŁÓWKA NA PODSTAWIE AZP	94

1. WPROWADZENIE

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Kuryłówka na lata 2017-2020 (dalej *GPOnZ*) jest drugim tego typu dokumentem opracowanym przez Gminę¹. Zgodnie bowiem z *Ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* programy takie powinny być sporządzane na okres czterech lat.

Niniejsze opracowanie składa się z kilku rozdziałów, których układ i zawartość oparto na opublikowanym w 2009 r. w „Kurierze Konserwatorskim” opracowaniu: *Gminny program opieki nad zabytkami. Poradnik metodyczny*.

W pierwszych rozdziałach (2-4), które dotyczą ustawowych uwarunkowań formalno-prawnych odnoszących się do ochrony dziedzictwa kulturowego oraz ustawowych celów *GPOnZ*, dokonano analizy aktualnych najważniejszych dokumentów, strategii, programów - ważnych z punktu widzenia ochrony zabytków - zarówno opracowanych na szczeblu centralnym jak i wojewódzkim. Jest to konieczne, gdyż *GPOnZ* powinien być zgodny z założeniami odnoszącymi się do ochrony i opieki nad zabytkami zarówno na szczeblu centralnym czyli do polityki państwa w tym zakresie, jak również na poziomie województwa.

Rozdział 5 zatytułowany *Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego gminy* składa się z trzech podstawowych części. W części pierwszej analizie poddane zostały obowiązujące obecnie dokumenty programowe gminy pod kątem uwzględnienia w nich kwestii związanych lub mających wpływ na zachowanie oraz ochronę zabytków i krajobrazu kulturowego. W części drugiej przedstawiono charakterystykę zasobu zabytkowego gminy. Zgodnie z założeniem podrozdział ten w dużej części wykorzystuje opracowanie zawarte w Programie na lata 2010-2014 r., który wskazywał i charakteryzował najważniejsze obiekty, zespoły obiektów i cechy krajobrazu kulturowego gminy, lecz obecnie zasób ten został zweryfikowany na podstawie prac terenowych przeprowadzonych we wszystkich miejscowościach gminy w okresie wrzesień-październik 2016 r., a charakterystykę zmieniono w kilku kwestiach wykorzystując najnowsze badania. Dodatkowo opis zasobu dziedzictwa poszerzono o dziedzictwo niematerialne. Takie rozpoznanie dało podstawę do znajdującej się w dalszej części *GPOnZ* analizy SWOT, do oceny zmian (pozytywnych i negatywnych) jakie dokonały się w zakresie zachowania zasobu zabytkowego na przestrzeni ostatnich lat, co jest niezbędne do zdefiniowania najważniejszych priorytetów, kierunków działań i zadań. Natomiast część trzecią rozdziału 5. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony zaktualizowano, przedstawiając aktualne dane dotyczące zabytków z terenu gminy wpisanych do rejestru zabytków, jak również wskazano na ochronę, która ustalona jest w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego.

Istotnym działaniem w ramach opracowania niniejszego *GPOnZ* było wykonanie przez autorkę weryfikacji Gminnej Ewidencji Zabytków. W trakcie prac terenowych dokonano przeglądu zabytków ujętych w GEZ i wyszczególniono obiekty proponowane do wyłączenia z GEZ. Wskazano też zabytki, które kwalifikują się do ujęcia w GEZ.

¹ Pierwszy program zatytułowany: *Program opieki nad zabytkami Gminy Kuryłówka na lata 2010-2014*, oprac. B. Podubny, Leżajsk 2009

Zasadniczym zmianom uległ rozdział 7, zarówno co do zakresu – poprzez zdefiniowanie celów, priorytetów, kierunków działań i zadań, jak i sformułowania konkretnych zadań do realizacji w najbliższych czterech latach.

W rozdziale dotyczącym instrumentów wdrażania oraz zasad oceny realizacji *GPOnZ* zaproponowano nowy element jakim są wskaźniki realizacji celów, co pomóc powinno w zobiektywizowaniu tej oceny.

W końcowym rozdziale 9. przedstawiono aktualne źródła finansowania realizacji zadań.

Do dokumentu dołączono aneksy zawierające Gminną Ewidencję Zabytków, wykaz stanowisk archeologicznych, wykaz obiektów proponowanych do ujęcia w GEZ oraz wykaz obiektów proponowanych do wyłączenia z GEZ.

2. PODSTAWA OPRACOWANIA I CELE GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Podstawę prawną opracowania *Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami* (dalej *GPOnZ*) stanowi *Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*. Art. 87 pkt. 1. i 3-5 *Ustawy* określa obowiązek gminy dotyczący sporządzania i uchwalania gminnego programu opieki nad zabytkami, który:

- winien być opracowywany na okres 4 lat;
- służy celom określonym w ustawie;
- przyjmuje rada gminy po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków;
- ogłaszany jest w wojewódzkim dzienniku urzędowym.

Z realizacji programu wójt sporządza co 2 lata sprawozdanie, które przedstawia radzie gminy.

Natomiast w Art. 87 pkt. 2 *Ustawy* zawarte są najważniejsze cele opracowania programu opieki nad zabytkami, tj:

1. *Włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;*
2. *Uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;*
3. *Zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;*
4. *Wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;*
5. *Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;*
6. *Określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;*
7. *Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.*

3. UWARUNKOWANIA FORMALNO-PRAWNE OCHRONY ZABYTKÓW I OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Przy opracowaniu *Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Kuryłówka na lata 2017-2020* uwzględnione zostały uwarunkowania wynikające z następujących aktów prawnych:

- *Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami;*
- *Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym;*
- *Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym;*
- *Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane;*
- *Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach;*
- *Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska;*
- *Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody;*
- *Ustawa z dnia 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko;*
- *Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej;*
- *Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami;*

oraz uchwalona w 2015 r. *Ustawa z dnia 24 kwietnia 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu*

Podstawą prawną ochrony zabytków w Polsce jest ***Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*** (tekst jednolity Dz. U. z 2014 r., poz. 1446 z późn. zm.), która reguluje zasady ochrony i opieki nad zabytkami, definiuje pojęcie zabytku, określa: formy ochrony, kompetencje organów ochrony zabytków (w tym administracji rządowej i samorządowej), formy finansowania opieki nad zabytkami, ich ewidencjonowania etc. Obowiązująca *Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* wprowadziła pojęcia ochrony i opieki nad zabytkami:

Ochrona zabytków polega, w szczególności, na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu:

- 1) zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;
- 2) zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
- 3) udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;
- 4) przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;
- 5) kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;
- 6) uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków:

- 1) naukowego badania i dokumentowania zabytku;
- 2) prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku;
- 3) zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;

- 4) korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości;
- 5) popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury. (art. 5).

Ponadto ustawa definiuje m.in. podstawowe pojęcia z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami oraz określa przedmiot, zakres, formy i sposób ich ochrony.

Formami ochrony zabytków są:

- wpis do rejestru zabytków, który dla zabytków znajdujących się na terenie województwa prowadzi wojewódzki konserwator zabytków
Do rejestru zabytków wpisuje się zabytek nieruchomy na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków z urzędu bądź na wniosek właściciela zabytku nieruchomego lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy. Do rejestru może być również wpisane otoczenie zabytku wpisanego do rejestru, a także nazwa geograficzna, historyczna lub tradycyjna tego zabytku. Do rejestru wpisuje się zabytek ruchomy na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków na wniosek właściciela tego zabytku. Wojewódzki konserwator zabytków może wydać z urzędu decyzję o wpisie zabytku ruchomego do rejestru w przypadku uzasadnionej obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywieżenia zabytku za granicę.
- uznanie za pomnik historii zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru zabytków lub parku kulturowego o szczególnej wartości dla kultury przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej na wniosek ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa kulturowego (po uzyskaniu opinii Rady Ochrony Zabytków).
- utworzenie parku kulturowego w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej; park kulturowy może utworzyć na podstawie uchwały rada gminy po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków
- ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, (...).

Ustawa określa również obowiązki oraz kompetencje samorządu terytorialnego w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Do obowiązków gminy należy w szczególności:

- prowadzenie gminnej ewidencji zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy (art. 22. p. 4);
- sporządzanie (na okres 4 lat) gminnego programu opieki nad zabytkami (art. 87);
- uwzględnianie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami przy sporządzaniu i aktualizacji strategii rozwoju gmin, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego albo decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej (art. 18 i 19).

- sporządzanie gminnego planu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych opracowywanego zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r.

Istotne dla prowadzonych przez gminę zadań są zapisy w art. 19 Ustawy:

- W studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego uwzględnia się, w szczególności ochronę:
 - 1) zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
 - 2) innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków;
 - 3) parków kulturowych.
- W decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego uwzględnia się w szczególności ochronę:
 - 1) zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
 - 2) innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków.
- W przypadku gdy gmina posiada gminny program opieki nad zabytkami, ustalenia tego programu uwzględnia się w studium i planie, o których mowa w ust. 1.
- W studium i planie, o których mowa w ust. 1, ustala się, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.

W Gminnej Ewidencji Zabytków powinny być ujęte:

- 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
- 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
- 3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków. (art. 22. p.5)

Szczegółowo określone obowiązki gminy w stosunku do obiektów zabytkowych objętych ochroną, których gmina jest właścicielem lub posiadaczem zapisane są w ustawie w art.: 5, 25, 26, 28, 30, 31, 36, 71 i 72).

Do najistotniejszych (i co ważne: jej tylko przypisanych) kompetencji gminy w zakresie ochrony zabytków należy możliwość utworzenia (na mocy uchwały rady gminy) parku kulturowego, stanowiącego jedną z form ochrony zabytków (art.16 i 17).

Jak wspomniano Art. 87 Ustawy określa obowiązek samorządu dotyczący sporządzania i uchwalania gminnego programu opieki nad zabytkami:

- program winien być opracowany na okres 4 lat,
- program służy celom określonym w Ustawie
- program przyjmuje rada gminy, po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków,
- program ogłaszany jest w wojewódzkim dzienniku urzędowym,

- z realizacji programu prezydent miasta sporządza co 2 lata sprawozdanie.

Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (tekst jednolity Dz.U. 2016 poz. 446 ze zm.) określa zadania własne gminy. Wymienione w Art. 7 ustawy zadania obejmują także zagadnienia odnoszące się wprost, bądź pośrednio do ochrony zabytków. Należą do nich w szczególności zadania, które obejmują kwestie:

- ładu przestrzennego, gospodarki nieruchomościami, ochrony środowiska i przyrody oraz gospodarki wodnej;
- gminnych dróg, ulic, mostów, placów oraz organizacji ruchu drogowego;
- kultury, w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- kultury fizycznej i turystyki;
- zieleni gminnej i zadrzewień;
- cmentarzy gminnych;
- utrzymania gminnych obiektów i urządzeń użyteczności publicznej oraz obiektów administracyjnych;
- promocji gminy;
- wspierania i upowszechniania idei samorządowej, w tym tworzenia warunków do działania rozwoju jednostek pomocniczych i wdrażania programów pobudzania aktywności obywatelskiej;
- współpracy i działalności na rzecz organizacji pozarządowych oraz podmiotów wymienionych w art. 3 ust. 3 ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie;
- współpracy ze społecznościami lokalnymi i regionalnymi innych państw.

Uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, znajdują się też w innych obowiązujących ustawach, w tym:

1. **Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym** (tekst jednolity Dz.U.2016 poz.778 ze zm.) Ustawa określa: zasady kształtowania polityki przestrzennej przez jednostki samorządu terytorialnego i organy administracji rządowej oraz zakres i sposoby postępowania w sprawach przeznaczania terenów na określone cele oraz ustalania zasad ich zagospodarowania i zabudowy. Ustawa mówi, że w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym uwzględnia się wymagania ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.
2. **Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane** (tekst jednolity Dz. U.2016, poz.290 z późn. zm.) Ustawa – Prawo budowlane, normuje działalność obejmującą sprawy projektowania, budowy, utrzymania i rozbioru obiektów budowlanych oraz określa zasady działania organów administracji publicznej w tych dziedzinach. Przepisy ustawy nie naruszają przepisów odrębnych, a w szczególności, m.in. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami – w odniesieniu do obiektów i obszarów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów i obszarów objętych ochroną konserwatorską na podstawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego.
3. **Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach** (tekst jednolity Dz. U. z 2012 r. poz. 987) Określa podstawowe ramy i zasady funkcjonowania polskich muzeów. Według

przepisów ustawy „Muzeum jest jednostką organizacyjną nie nastawioną na osiągnięcie zysku, której celem jest trwała ochrona dóbr kultury, informowanie o wartościach i treściach gromadzonych zbiorów, upowszechnianie podstawowych wartości historii, nauki i kultury polskiej oraz światowej, kształtowanie wrażliwości poznawczej i estetycznej oraz umożliwianie kontaktu ze zbiorami” (art. 1). Zgodnie z ustawą muzeum realizuje powyższe cele poprzez:

- a. gromadzenie dóbr kultury w statutowo określonym zakresie,
 - b. katalogowanie i naukowe opracowywanie zgromadzonych muzealiów,
 - c. przechowywanie gromadzonych dóbr kultury, w warunkach zapewniających im właściwy stan zachowania i bezpieczeństwo, oraz magazynowanie ich w sposób dostępny do celów naukowych,
 - d. zabezpieczanie i konserwację muzealiów oraz, w miarę możliwości, zabezpieczanie stanowisk archeologicznych oraz innych nieruchomych obiektów kultury materialnej i przyrody,
 - e. urządzanie wystaw,
 - f. organizowanie i prowadzenie badań, ekspedycji naukowych oraz prac wykopaliskowych,
 - g. prowadzenie działalności edukacyjnej,
 - h. udostępnianie zbiorów do celów naukowych i edukacyjnych,
 - i. zapewnianie właściwych warunków zwiedzania i korzystania ze zbiorów,
 - j. prowadzenie działalności wydawniczej” (art. 2).
4. **Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska** (tekst jednolity Dz.U. 2016, poz.672 ze zm.), która mówi m.in. o tym, że ochrona środowiska polega na zachowaniu wartości kulturowych.
 5. **Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody** (tekst jednolity Dz. U. z 2013 r., poz. 627), której przepisy określają m. in. kompetencje dotyczące wycinki i pielęgnacji drzew na terenach objętych prawną ochroną konserwatorską.
 6. **Ustawa z dnia 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko** (tekst jednolity Dz. U. 2016, poz. 353 ze zm.), która stanowi rozszerzenie ustawy *Prawo ochrony środowiska*. W przepisach ustawy określono strategiczną ocenę oddziaływania na środowisko i wskazano dokumenty wymagające takiej oceny. Są to m. in. projekty przestrzennego zagospodarowania kraju, studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, plany zagospodarowania przestrzennego oraz strategie rozwoju regionalnego, turystyki i wykorzystania terenu. Dokumenty te w zasadniczy sposób odnoszą się do zabytków. W dziale V ustawy dotyczącym oceny oddziaływania na środowisko oraz na obszar Natura 2000 wskazano przedsięwzięcia wymagające takiej oceny oraz omówiono zakres i tryb przygotowania dokumentów: Raport oddziaływania na środowisko, decyzji o środowiskowych uwarunkowaniach, ponowne przeprowadzenie oceny oddziaływania na środowisko oraz oceny oddziaływania przedsięwzięcia na obszar Natura 2000.
 7. **Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej** (tekst jednolity Dz.U. z 2012 r., poz. 406). Ustawa precyzuje, że działalność kulturalna polega na tworzeniu, upowszechnianiu i ochronie kultury. (art.1 ust.1)

Mecenat nad działalnością kulturalną sprawuje państwo i polega on na wspieraniu i promocji twórczości, edukacji, oświaty kulturalnej, działań i inicjatyw kulturalnych oraz opieki nad zabytkami. (art.1 ust.2). Mecenat nad działalnością kulturalną sprawują też jednostki samorządu terytorialnego (art.1 ust.4). Jednostki samorządu terytorialnego organizują działalność kulturalną, tworząc samorządowe instytucje kultury, dla których prowadzenie takiej działalności jest podstawowym celem statutowym. Prowadzenie działalności kulturalnej jest zadaniem własnym jednostek samorządu terytorialnego o charakterze obowiązkowym (art.9 ust 1,2). Instytucje kultury, a zwłaszcza muzea, jednostki organizacyjne mające na celu opiekę nad zabytkami, ośrodki badań i dokumentacji, biura wystaw artystycznych, galerie i centra sztuki, Filmoteka Narodowa, biblioteki, domy i ośrodki kultury, świetlice i kluby, ogniska artystyczne, domy pracy twórczej – prowadzą w szczególności działalność w zakresie upowszechniania kultury.

8. ***Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami*** (tekst jednolity Dz. U. 2015 r. poz. 1774 ze zm.) W rozumieniu ustawy celem publicznym jest m. in.: opieka nad nieruchomościami stanowiącymi zabytki w rozumieniu przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Ustawa określa m.in. postępowanie wobec nieruchomości objętych prawną ochroną konserwatorską.
9. ***Ustawa z dnia 24 kwietnia 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu*** (Dz.U. z 2015 r., poz. 774)
Ustawa ta, która ze swej definicji służy wzmocnieniu narzędzi ochrony krajobrazu, ma na celu podniesienie jakości przestrzeni publicznych. Wprowadza ona szereg zmian w obowiązujących ustawach, które są też bardzo istotne dla poprawy kształtowania krajobrazu kulturowego. Ważny dla samorządów jest m.in. wprowadzony obowiązek sporządzenia przez organ samorządu województwa audytu krajobrazowego, który wykonuje się dla obszaru całego województwa, a zidentyfikowane w nim m.in. powinny zostać krajobrazy występujące na całym obszarze województwa oraz określone ich cechy charakterystyczne i ocena ich wartości. Audyt krajobrazowy wskazać także powinien lokalizację i granice parków kulturowych. Dla samorządu gminy istotne jest wprowadzenie przepisów dotyczących kompleksowego uregulowania kwestii dotyczących reklam. W tym zakresie ustawa krajobrazowa umożliwia jednostkom samorządu terytorialnego m.in. wprowadzenie zasad i warunków sytuowania tablic i urządzeń reklamowych, ustalania ich gabarytów, standardów jakościowych i rodzaju materiałów. Na określonych obszarach samorząd gminy będzie też mógł ustalać zakazy umieszczania tablic i urządzeń reklamowych (z wyłączeniem szyldów). Zasady te i zakazy samorząd wprowadzać będzie poprzez Uchwałę Rady Gminy mającą charakter prawa miejscowego. Dodatkowo dla obszarów z uchwalonymi zasadami i warunkami gmina będzie mogła wprowadzić opłatę reklamową od posiadania tablic i urządzeń reklamowych.

4. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

- *Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2014-2017*
- *Narodowa Strategia Rozwoju Kultury wraz z Uzupełnieniem Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020, Narodowy Program Kultury „Ochrona i zachowanie dziedzictwa kulturowego” i Program Operacyjny „Dziedzictwo Kulturowe”*

Zakres w jakim GPOnZ odnosi się do Krajowego Programu Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2014-2017

Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2014-2017² stanowi program rozwoju określony w artykule 15 Ustawy z dnia 6 grudnia 2006 roku o zasadach prowadzenia polityki rozwoju. Jak zaznaczono we wstępie jednym ze strategicznych założeń Krajowego programu jest wzmocnienie synergii działania organów ochrony zabytków, w tym tworzenie podstaw współdziałania z organami samorządu terytorialnego. Jest ono wyrazem przekonania, iż jakościowa przemiana w zakresie ochrony zabytków w Polsce może nastąpić jedynie dzięki łączeniu zasobów, lepszemu sieciowaniu struktur i działań organów ochrony zabytków³.

W kontekście GPOnZ istotne są sformułowania odnoszące się do roli i znaczenia jednostek samorządu terytorialnego wszystkich szczebli we wspólnych z administracją rządową działaniach na rzecz ochrony zabytków. Realne efekty podejmowanych działań zależą bowiem od stopnia zaangażowania tych podmiotów. Rolą Krajowego programu jest tworzenie warunków wypracowania rozwiązań modelowych oraz ich upowszechnienie, np. poprzez system konferencji i spotkań z przedstawicielami jednostek samorządu terytorialnego⁴.

Jako dopełnienie celów Krajowego Programu wskazano kilka zagadnień horyzontalnych, z których najistotniejsze dla problematyki GPOnZ są:

- *zwiększenie uspołecznienia ochrony zabytków i opieki nad zabytkami; budowanie przez organy ochrony zabytków partnerskich relacji z obywatelami, jak i propagowanie postaw współodpowiedzialności społecznej za zachowanie zabytków (współpraca z mediami, wykorzystywanie mediów elektronicznych, konkursy, itp.),*
- *wdrożenie procesów kształtowania postawy krajobrazowej wśród organów ochrony zabytków,*
- *zwiększenie zaangażowania samorządów, ze szczególnym uwzględnieniem gmin, w ochronę i opiekę nad zabytkami oraz wzmocnienie zaangażowania społecznego na rzecz ochrony zabytków, w tym propagowanie parków kulturowych jako skutecznej formy ochrony zabytków.*

² *Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2014-2017* przyjęty Uchwałą nr 125/14 Rady Ministrów z dnia 23 czerwca 2014 r.

³ Tamże, s. 6

⁴ Tamże, s. 6

Zakres w jakim GPOnZ odnosi się do *Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020* oraz *Narodowego Programu Kultury „Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego” na lata 2004-2020*

Ogólne założenia polityki państwa w zakresie ochrony i wykorzystania dziedzictwa kulturowego zawiera *Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004-2013* oraz *Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020*)⁵, będące rządowymi dokumentami tworzącymi ramy dla nowoczesnego mecenatu państwa w sferze kultury, a przede wszystkim dla nowoczesnie pojmowanej polityki kulturalnej państwa.

Strategia została stworzona centralnie dla obszaru całej Polski. Określa spójne działania realizowane w regionach. Stąd celem strategicznym jest działanie na rzecz zrównoważonego rozwoju kulturalnego regionów w Polsce, a celami częściowymi są m.in. zachowanie dziedzictwa kulturowego, aktywna ochrona zabytków oraz wzrost efektywności zarządzania sferą kultury. *Narodowa Strategia Rozwoju Kultury* wskazuje także bardzo ważną przemianę w kształtowaniu podejścia do sposobów ochrony dziedzictwa kulturowego. Współczesna ochrona zabytków powinna skupiać się bowiem na powiązaniu kultury z rozwojem gospodarczym i dochodami regionów ponieważ m.in. *Kultura wraz z przemysłami kultury staje się sektorem generującym dochody, nowe miejsca pracy, a także czynnikiem zwiększającym atrakcyjność lokalizacyjną regionów dla inwestorów i mieszkańców.*

Na podstawie diagnozy w strategii wyodrębniono pięć strategicznych obszarów kultury, dla których sformułowano *Narodowe Programy Kultury*, będące podstawowymi narzędziami wdrażania strategii. W odniesieniu do ochrony zabytków i opieki nad zabytkami określono *Narodowy Program Kultury „Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego na lata 2004-2020”*, który za cel strategiczny przyjął intensyfikację i upowszechnianie dziedzictwa kulturowego, w tym szczególnie kompleksową poprawę stanu zabytków nieruchomych.

Cele częściowe programu to:

- poprawa warunków instytucjonalnych, prawnych i organizacyjnych w sferze dokumentacji i ochrony zabytków,
- kompleksowa rewaloryzacja zabytków i ich adaptacja na cele kulturalne, turystyczne, edukacyjne, rekreacyjne i inne cele społeczne,
- zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości poprzez tworzenie zintegrowanych narodowych produktów turystycznych,
- promocja polskiego dziedzictwa kulturowego w Polsce i za granicą, w szczególności za pomocą narzędzi społeczeństwa informacyjnego,
- rozwój zasobów ludzkich oraz podnoszenie świadomości społecznej w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego,
- tworzenie warunków dla rozwoju i ochrony dziedzictwa kultury ludowej,
- zabezpieczenie zabytków przed nielegalnym wywozem za granicę.

Założono, że cele programu realizowane będą m.in. w ramach następujących priorytetów i działań:

⁵ *Narodowa Strategia Kultury na lata 2004-2013* przyjęta przez Radę Ministrów w dniu 21 września 2004 r. (w 2005 r. Ministerstwo Kultury przygotowało *Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020*)

- Priorytet *Aktywne zarządzanie zasobem stanowiącym materialne dziedzictwo kulturowe*, zakłada działania dotyczące rewaloryzacji oraz adaptacji zabytków (przy założeniu znaczącego wpływu ekonomicznego tych projektów na rozwój regionalny i zwiększenie ilości miejsc pracy) oraz zwiększenie dostępności do nich mieszkańców, turystów i inwestorów. Za inne ważne działania uznano zmiany instytucjonalne, prawne i funkcjonalne w sferze dokumentacji i ochrony zabytków.
- Priorytet *Edukacja i administracja na rzecz ochrony i zachowania dziedzictwa kulturowego*, którego działania mają przede wszystkim na celu podniesienie wykształcenia kadr zatrudnionych w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego oraz podniesienie świadomości społecznej w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego. Ponadto planuje się promowanie zachowania dziedzictwa kulturowego wsi poprzez aktywizację społeczności wiejskich, a także ochronę i popularyzację kultury ludowej.

Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020 wprowadziło programy operacyjne służące realizacji strategii. Jednym z nich jest *Program Operacyjny "Dziedzictwo kulturowe"*. Programy operacyjne, skierowane m.in. do samorządów są ogłaszane decyzją Ministra Kultury wraz z alokacją finansową na dany rok budżetowy. Najważniejszymi - z punktu widzenia celów gminnego programu gminy Kuryłówka - są priorytety: ochrona zabytków, kultura ludowa i tradycyjna (także w kontekście ratyfikowanej przez Polskę Konwencji UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego), jak również ochrona zabytków archeologicznych.

4.2. Relacje GPOnZ z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa

Zakres w jakim GPOnZ wypełnia zapisy Wojewódzkiego Programu Opieki nad Zabytkami w Województwie Podkarpackim na lata 2014-2017⁶

Najważniejszym punktem odniesienia dla GPOnZ - spośród dokumentów sformułowanych dla województwa podkarpackiego – jest *Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami w Województwie Podkarpackim na lata 2014-2017*.

W programie przyjęto trzy priorytety:

- I. *Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego.*
- II. *Ochrona i zarządzanie dziedzictwem kulturowym jako czynniki rozwoju społeczno-gospodarczego województwa.*
- III. *Badanie i dokumentacja dziedzictwa kulturowego materialnego i niematerialnego oraz promocja i edukacja służące budowaniu tożsamości.*

Priorytet I *Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego* zawiera 3 kierunki działań oraz szereg działań, które przede wszystkim służyć mają: dbałości o krajobraz kulturowy regionu, o zachowanie jego charakterystycznych elementów zabytkowych i przyrodniczych oraz dążeniom do rewaloryzacji przekształconych cennych elementów dziedzictwa, a także włączenia dziedzictwa kulturowego w obszar interwencji i wsparcia samorządów lokalnych. Cele takie mogą zostać spełnione poprzez realizację działań ujętych w

⁶ Program ten przyjęty został Uchwałą Sejmiku Województwa Podkarpackiego Nr XLII/846/14 z dnia 27 stycznia 2014 r.

kierunkach działań odnoszących się do: rewaloryzacji założeń urbanistycznych i ruralistycznych, zachowania tożsamości regionalnej i lokalnej oraz historycznej wielokulturowości regionu, jak również tworzenia parków kulturowych.

Priorytet II *Ochrona i zarządzanie dziedzictwem kulturowym jako czynniki rozwoju społeczno-gospodarczego województwa* zawiera 6 kierunków działań oraz liczne działania. Wskazane do realizacji działania i zadania przyczynić się mają przede wszystkim do: ochrony obiektów o szczególnej wartości, zahamowania procesu degradacji zabytków i dążenia do poprawy ich stanu zachowania, wspierania racjonalnego wykorzystania środków finansowych na ratowanie obiektów szczególnie zagrożonych, tworzenia miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Priorytet III *Badanie i dokumentacja dziedzictwa kulturowego materialnego i niematerialnego oraz promocja i edukacja służące budowaniu tożsamości* zawiera 3 kierunki działań. Uwzględnione w tym priorytecie działania służyć mają przede wszystkim: poszerzeniu wiedzy o zabytkach regionu poprzez wspieranie różnych projektów badawczych, szeroko rozumianemu wykorzystaniu zabytków dla potrzeb edukacyjnych i turystycznych, promowaniu potrzeby ochrony dziedzictwa i dobrych praktyk dotyczących jego wykorzystania.

Sformułowane priorytety i kierunki działań służyć mają przede wszystkim poprawie stanu zachowania zasobu zabytkowego i właściwemu kształtowaniu krajobrazu kulturowego, przy założeniu, że realizacja działań odbywać się będzie przy zaangażowaniu wszystkich jst, instytucji działających w tej sferze i zainteresowanych środowisk. Program podejmuje też zagadnienia ochrony dziedzictwa niematerialnego jako ważny aspekt społeczny, zwłaszcza dla budowania tożsamości i więzi regionalnych. Program pełnić ma także rolę promującą ideę ochrony zabytków.

Taki sposób formułowania i realizowania priorytetów, celów i działań, ukierunkowanych na ochronę dziedzictwa materialnego i niematerialnego, przy równoczesnym jego wykorzystaniu dla szeroko rozumianego rozwoju społeczno-gospodarczego jest także założeniem *GPOnZ Gminy Kuryłówka*.

Zakres w jakim GPOnZ odnosi się do *Strategii rozwoju województwa podkarpackiego - Podkarpackie 2020*⁷ (stanowiącego aktualizację *Strategii rozwoju województwa podkarpackiego na lata 2007-2020*)

W części wstępnej strategii dokonano przeglądu i oceny wszystkich istotnych kierunków dotychczasowych działań, w tym także w obszarze kultury, która oceniono w sposób następujący: *Zapisy Strategii w obszarze kultury w dużej części były realizowane poprzez wspieranie infrastruktury kulturalnej, tj. inwestycje w obiekty o dużym znaczeniu kulturowym, modernizacja domów kultury i renowacja zabytków. Ponadto województwo wspierało przedsięwzięcia zwiększające dostęp do oferty kulturalnej, takie jak: festiwale, wydawnictwa, digitalizację zbiorów muzealnych i bibliotecznych, działania kultywujące tradycje i tożsamości w regionie oraz edukację artystyczną i kształcenie kadr kultury.*

W zaktualizowanej *Strategii* zagadnienia dotyczące ochrony dziedzictwa zapisane zostały działaniu strategicznym Kapitał ludzki, którego Priorytet 2 poświęcono Kulturze

⁷ Dokument przyjęty został do realizacji Uchwałą Nr XXXVII/697/13 Sejmiku Województwa Podkarpackiego z dnia 26 sierpnia 2013 r.

i dziedzictwu kulturowemu. Cel tego priorytetu to *Rozwinięty i efektywnie wykorzystany potencjał kulturowy regionu*. Wyznaczono następujące Kierunki działań:

- Tworzenie warunków dla zapewnienia możliwie równego i powszechnego dostępu do oferty kulturalnej, w tym do kultury wysokiej;
- Wzmacnianie wizerunku regionu, w tym Rzeszowa, jako centrum kultury opartego m.in. na wydarzeniach kulturalnych o znaczeniu międzynarodowym oraz budowanie marek m.in. instytucji i imprez kulturalnych
- Ochrona, promocja i zarządzanie dziedzictwem kulturowym regionu *Dziedzictwo kulturowe powinno być z jednej strony przedmiotem ochrony i opieki, z drugiej zaś potencjałem, który winien zostać wykorzystany dla rozwoju województwa i budowania kapitału społecznego. Konieczne jest podejmowanie przedsięwzięć, ukierunkowanych zarówno na kompleksową ochronę i zachowanie zasobów dziedzictwa kulturowego (m.in. poprzez zwiększenie funduszy na prace remontowo-konserwatorskie), jak również na jego odpowiednią promocję i wdrażanie nowoczesnego (efektywnego i racjonalnego) modelu zarządzania. Za istotne należy również uznać działania o charakterze edukacyjnym i popularyzatorskim skierowane do mieszkańców regionu. Przybliżenie walorów materialnego i niematerialnego dziedzictwa kulturowego regionu, a także podniesienie świadomości ich wartości służyć będzie nie tylko ich zachowaniu i lepszej ochronie, ale także może przyczynić się do wzrostu tożsamości regionalnej i lokalnej mieszkańców.*

Zakładane efekty realizowanych działań to m.in.:

- *kształtowanie krajobrazu kulturowego rozumiane jako zintegrowana ochrona dziedzictwa kulturowego i środowiska przyrodniczego, szczególnie w zakresie poprawy ładu przestrzennego i estetyki otoczenia; ochrona i kształtowanie zabudowy historycznych miast i miasteczek oraz układów ruralistycznych; zapobieganie degradacji i ochrona zasobów dziedzictwa przyrodniczego regionu,*
- *poprawa stanu zachowania i ochrona obiektów oraz miejsc cennych kulturowo, m.in. poprzez wykorzystanie narzędzi prawa miejscowego a także przeciwdziałanie procesowi ich dewastacji i degradacji,*
- *utrzymanie wielokulturowego bogactwa, tożsamości lokalnej i regionalnej, m.in. poprzez działania o charakterze edukacyjnym i popularyzatorskim, w tym wspieranie folkloru i sztuki ludowej oraz ochronę wartości niematerialnych,*
- *stworzenie systemu i procedur w celu funkcjonalnego zarządzania kulturą, dziedzictwem kulturowym i przyrodniczym, z uwzględnieniem rozwoju partnerstwa sektora publicznego, pozarządowego i prywatnego, poprawy funkcjonowania instytucji kultury i ochrony zabytków,*
- *badanie i dokumentowanie regionalnego dziedzictwa kulturowego oraz jego upowszechnianie i promocja dla zastosowań utylitarnych,*
- *wzmocnienie współpracy transgranicznej i międzynarodowej w zakresie ochrony i wykorzystania dziedzictwa kulturowego,*
- *promocja najcenniejszych elementów dziedzictwa kulturowego z wykorzystaniem dostępnych w tym zakresie instrumentów typu kampanie informacyjne regionalne i ogólnopolskie, akcje promocyjne, konferencje, debaty, sympozja, eksperymenty, badania, publikacje.*

Zakres w jakim GPOnZ odnosi się do Planu zagospodarowania przestrzennego województwa podkarpackiego⁸

Kierunki polityki przestrzennej zawarte w tym planie zostały powiązane z określonymi w strategii rozwoju województwa polami strategicznymi, priorytetami, celami i kierunkami działań. Wśród nich trzecie pole strategiczne to *Kultura, turystyka i ochrona środowiska*. W ramach tego pola za priorytet przyjęto *Rozwój kultury i ochronę walorów przyrodniczych i krajobrazowych regionu jako warunek podniesienia konkurencyjności produktu turystycznego*. Za jeden z trzech przyjętych w jego ramach celów strategicznych uznano *wzbogacenie istniejących i kreowanie nowych produktów turystycznych opartych na dziedzictwie kulturowym i unikatowych wartościach przyrodniczo-kulturowych*. Jednym ze sposobów realizacji tego celu winna być *rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego, wartości krajobrazowych i przyrodniczych oraz rozwój działalności kulturowej jako podstawy tworzenia produktu turystycznego*.

Ważne dla ochrony dziedzictwa kulturowego są przyjęte w Planie zasady, wśród których istotne znaczenie dla ochrony i opieki nad zabytkami mają przede wszystkim:

- *ochrona zasobów kultury materialnej i niematerialnej oraz utrzymanie ładu przestrzennego w obrębie dawnych układów urbanistycznych i obszarów proponowanych do ochrony krajobrazu kulturowego,*
- *przeznaczanie obszarów predysponowanych do ochrony przyrodniczej i krajobrazowej oraz obiektów stanowiących dziedzictwo kulturowe o różnym reżimie ochronnym, oparte o dokładne rozpoznanie zasobów, waloryzację terenu i określenie odporności środowiska na antropopresję,*
- *tworzenie spójnego systemu ekologicznego poprzez rozwój wielkoprzestrzennych obszarów ochrony środowiska naturalnego i kulturowego,*
- *promocja obszarów koncentracji walorów turystycznych, zespołów i obiektów zabytkowych w celu ich gospodarczego wykorzystania,*
- *zasada maksymalnej integracji działań na rzecz ochrony środowiska, w szczególności walorów krajobrazowych, przyrody, ochrony bioróżnorodności przyrody i krajobrazu kulturowego w sferze badawczej, społeczno-gospodarczej i ekonomicznej oraz w wojewódzkich programach sektorowych, na obszarach transgranicznych i na obszarach stykowych z sąsiednimi województwami,*
- *ograniczanie negatywnych skutków działalności urządzeń infrastruktury technicznej, społecznej i gospodarczej oraz różnych form aktywności społecznej i gospodarczej na środowisko naturalne i kulturowe.*

W Planie zawarto też *Ustalenia w zakresie ochrony, kształtowania i racjonalnego wykorzystania krajobrazu kulturowego*, w których określono i wymieniono m.in.: obszary szczególnej ochrony krajobrazu kulturowego, obszary rezerwatów kulturowych, obiekty

⁸ *Plan zagospodarowania przestrzennego województwa podkarpackiego*, przyjęty przez Sejmik Województwa Podkarpackiego Uchwałą nr XL VIII/522/02 z dnia 30 sierpnia 2002r. Obecnie trwają prace nad aktualizacją planu. W kwietniu 2014 r. zakończono cykl spotkań ramach konsultacji społecznych mających na celu prezentację projektu Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Podkarpackiego – Perspektywa 2030 wraz z prognozą oddziaływania na środowisko.

zabytkowe i zespoły obiektów zabytkowych przewidziane do szczególnej ochrony i wykorzystania turystycznego (m.in. jako Pomniki Historii). Wskazano także na historyczne układy urbanistyczne przewidziane do szczególnej ochrony, obiekty i zespoły obiektów wymagające stałej ochrony konserwatorskiej, istniejące i projektowane szlaki kulturowe oraz określono zasady ochrony i zagospodarowania przestrzennego na obszarach szczególnej ochrony krajobrazu kulturowego, jak również zasady ochrony układów urbanistycznych objętych szczególną ochroną. W *Planie* sformułowano także podstawowe cele i zasady realizacji oraz wyznaczono ogólnie obszar „Programu ochrony i wykorzystania dziedzictwa kulturowego terenów przygranicznych w zakresie unikatowej architektury drewnianej”.

Wykonana metodą SWOT synteza uwarunkowań wśród mocnych i słabych stron województwa uwzględnia także problemy dotyczące dziedzictwa kulturowego. *Plan* wskazuje także na konieczność wykonania studiów programowo-przestrzennych dla: wskazanych stref koncentracji walorów turystycznych, ochrony zabytkowej architektury drewnianej terenów pogranicza, projektowanych parków i rezerwatów kulturowych, projektowanych szlaków kulturowych, stref uzdrowiskowych. Opracowanie ww. studiów określone zostało jako zadanie władz województwa. W *Planie zagospodarowania przestrzennego województwa podkarpackiego* zawarto także wykaz działań i zadań, w ujęciu przedmiotowym i podmiotowym (między innymi w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego), których realizacja jest niezbędna dla osiągnięcia założonych w *Planie* celów.

5. UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY

5.1. Relacje GPOnZ z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy)

- *Strategia Rozwoju Gminy Kuryłówka na lata 2015-2022*
- *Program Ochrony Środowiska dla Gminy Kuryłówka na lata 2010-2013, z perspektywą do roku 2017*
- *Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, Rzeszów 2002, opr. pod kier. H. Koś*

Zakres w jakim GPOnZ odnosi się do zapisów Strategii Rozwoju Gminy Kuryłówka na lata 2015-2022⁹

Zagadnienia związane wprost lub pośrednio z problematyką szeroko rozumianej ochrony dziedzictwa występują w *Strategii* w wielu kontekstach. W części dotyczącej analizy i diagnozy strategicznej w rozdziale dotyczącym przestrzeni i środowiska problematyka związana z dziedzictwem i zabytkami gminy uwzględniona została przy analizie walorów przyrodniczych, walorów historycznych i kulturowych oraz w charakterystyce atrakcyjności turystycznej. Następnie występuje też w analizie SWOT oraz wielokrotnie w zasadniczej części opracowania, czyli w celach strategicznych i operacyjnych, wyzwaniach rozwojowych, jak również w planie operacyjnym.

W analizie i diagnozie odnoszącej się do przestrzeni i środowiska zostały krótko zaprezentowane najcenniejsze elementy zasobu zabytkowego i przyrodniczego poszczególnych miejscowości gminy. Natomiast, w bardzo skrótowo scharakteryzowanych, walorach historycznych i kulturowych gminy skupiono się przede wszystkim na spektakularnych odkryciach badań archeologicznych, przeprowadzonych w 2015 r. na stanowisku Kuryłówka 1, obejmujących obszar dawnego założenia pałacowego w Tarnawcu.

W części dotyczącej atrakcyjności turystycznej wymieniono istniejące na terenie gminy szlaki turystyczne, tj.

Szlak Tradycyjnego Rzemiosła Podkarpacia. Trasa Leżajsko-Kolbuszowska: Kuryłówka (Danuta Kotuła - bibułkarstwo, Maria Wnuk - plastyka obrzędowa) oraz

1. *Edukacyjna trasa turystyczno-krajoznawcza „Ślady Przeszłości” Dąbrowica, Podług, Słoboda, Dąbrowica*
 2. *„Kuryłówka Nordic Walking Park Ścieżka Zdrowia” – sieć tras:*
 - *Trasa nr 13 (zielona),*
 - *Trasa nr 14 (czerwona),*
 - *Trasa nr 15 (czarna)*
 3. *Szlak rowerowy: Kuryłówka - Ożanna – Kuryłówka*
 4. *Pieszy szlak turystyczno-krajobrazowy (szlak niebieski): Leżajsk-Krzeszów*
- oraz rozważane propozycje nowych szlaków:

⁹ Strategia przyjęta została Uchwałą Nr X/53/2015 Rady Gminy Kuryłówka z dnia 29 X 2015 r.

- Szlak nr 1

Trasa: Kuryłówka (Urząd Gminy) - Brzyska Wola - Słoboda przez Podług do Dąbrowicy - Ożanna - Tarnawiec - Kuryłówka

- Szlak nr 2

Trasa: Kuryłówka (Urząd Gminy) - parking leśny - kaplica św. Huberta-Brzyska Wola – Dąbrowica (obok plantacji borówki amerykańskiej) - Ożanna zalew - pomnik na Kalówce – Kuryłówka.

W podrozdziale zatytułowanym *Infrastruktura kultury* wyszczególnione zostały zabytkowe obiekty wpisane do rejestru zabytków nieruchomych oraz tradycyjne produkty regionalne.

W analizie SWOT szereg kwestii dotyczy dziedzictwa kulturowego – zarówno w zakresie silnych i słabych stron, jak i szans i zagrożeń. Symptomatycznym pozostaje fakt, że wśród 18 silnych stron większość odnosi się do zagadnień związanych z dziedzictwem kulturowym i przyrodniczym. Są to przede wszystkim: *Potencjał dla rozwoju turystyki weekendowej i agroturystyki; Bogate walory przyrodniczo-krajobrazowe oraz bardzo dobry stan środowiska naturalnego; Bogactwo dziedzictwa kulturowego i religijnego; Historia i tradycja gminy; Oryginalne produkty tradycyjne; Potencjał osadniczy/rezydencjonalny gminy; Tereny wypoczynkowe w Ożannie; Wiedza i umiejętności w zakresie tradycyjnego rękodzieła, sztuki; Tendencja do pielęgnowania tradycji; Wzrastające zaangażowanie organizacji pozarządowych w rozwój kultury i sportu.* Wśród słabych stron, (które wiążą się z problematyką ochrony zabytków) dostrzeżono *Niedostateczne wykorzystywanie lokalnych zasobów przyrodniczych i kulturowych w prowadzonej działalności dochodowej; Niedostateczną ilość i jakość szlaków turystycznych; Niedostateczną jakość, ilość produktów i usług w kulturze oraz Brak kompleksowej oferty związanej z promowaniem i rozwojem zasobów kulturowo-historycznych i przyrodniczych.* Jako szanse wymieniono m.in.: *Większą dostępność funduszy zewnętrznych; Promocję przez samorząd wojewódzki turystyki; Rosnące zainteresowanie tradycyjnymi produktami lokalnymi i kulturą lokalną; Modę na zdobywanie umiejętności wytwarzania produktów kulinarnych i rękodzieła.* Natomiast wymienione w *Strategii* zagrożenia, które wiązać można także z zagrożeniami dla dziedzictwa to przede wszystkim: *Trudność w pozyskiwaniu pieniędzy unijnych, zwłaszcza przez organizacje pozarządowe o małym doświadczeniu oraz Wysokie koszty wytwarzania tradycyjnych produktów rękodzieła i produktów kulinarnych.*

W *Strategii* dostrzeżono znaczenie dziedzictwa kulturowego, które jako jeden z ważnych elementów pojawia się w wizji rozwoju, rozumianej jako pożądany stan docelowy. Stworzenie warunków do trwałego i zrównoważonego rozwoju gospodarczego i społecznego Gminy Kuryłówka ma się m.in. dokonać poprzez stopniowe budowanie przez gminę oryginalnej oferty turystyczno-rekreacyjnej, przy wykorzystaniu niepowtarzalnych walorów przyrodniczych i kulturowych.

Istotne, że sprawy dotyczące dziedzictwa kulturowego uwzględnione też zostały we *Wnioskach i rekomendacjach dla dziedzin działań strategicznych.* Do wniosku sformułowanego: *Niewykorzystany, choć znaczący potencjał dziedzictwa kulturowego gminy* wskazano następujące rekomendacje: *Dziedzictwo kulturowe stanowi potencjał dla rozwoju turystyki, wymaga jednak nowego podejścia do jego wykorzystania poprzez przygotowanie odpowiednich produktów turystycznych.*

W planie operacyjnym wśród czterech obszarów strategicznych wyodrębniono obszar *Dziedzictwo, Turystyka, Rekreacja*. Dziedzictwo jest w tym obszarze przedmiotem założonych w *Strategii* celów strategicznych i celów operacyjnych. Cel strategiczny: *Ochrona i racjonalne kształtowanie środowiska przyrodniczego oraz ochrona dziedzictwa kulturowego*; Cele operacyjne: *Wykorzystanie i utrzymanie lokalnej różnorodności przyrodniczej; Rewitalizacja i ochrona obiektów zabytkowych oraz ich wykorzystanie do działań na rzecz rozwoju funkcji turystycznych Gminy Kuryłówka; Dbłość o zachowanie dziedzictwa kulturowego i historycznego, kultywowanie tradycji; Integracja lokalnej społeczności, zachowanie lokalnych tradycji i budowa więzi obywatelskich poprzez działania ze sfery kultury*.

Zakres w jakim GPOnZ odnosi się do zapisów *Programu Ochrony Środowiska dla Gminy Kuryłówka na lata 2010-2013, z perspektywą do roku 2017*¹⁰

Określone w *Ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* cele GPOnZ zakładają m.in. *Uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej*. Dlatego analizując wewnętrzne uwarunkowania ochrony dziedzictwa kulturowego zasadne jest zwrócenie uwagi na przyjęte w gminie założenia ochrony środowiska naturalnego.

W charakterystyce gminy zwrócono uwagę na dziedzictwo materialne i niematerialne. Wymieniono obiekty nieruchome wpisane do rejestru zabytków oraz pozytywnie oceniono działania gminy w zakresie rozwoju i wspierania lokalnej kultury ludowej, zwłaszcza tradycji muzycznych kultywowanych przez miejscowe zespoły śpiewaczo-obrzędowe i orkiestrę dętą oraz w trakcie wielu lokalnych imprez promujących także niematerialne dziedzictwo. Prezentując zasoby środowiska naturalnego szczególną uwagę zwrócono na walory krajobrazowe gminy oraz na cenne przyrodniczo tereny chronione:

- Kuryłowski Obszar Chronionego Krajobrazu o powierzchni ok. 11,5 tys. ha ustanowiony Rozporządzeniem Wojewody Rzeszowskiego nr 35/92 poz.74 z dnia 14.07.1992 r. obecnie obowiązuje na podstawie Uchwały Nr XXXIX/787/13 Sejmiku Województwa Podkarpackiego z dnia 28 października 2013 r. (Dz. Urz. Woj. Podk. z 2013r. poz. 3590 ze zm.)
- Rezerwat Przyrody „Brzyska Wola” o powierzchni 154,93 ha, ustanowiony decyzją Ministra Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa z dnia 25.07.1997 r. Rezerwat stanowi pozostałość dawnej puszczy Sandomierskiej. Część drzewostanu to starodrzewy dębowe przekraczające 100-130 lat.
- Użytki ekologiczne śródleśne mokradła we wsi Kulno i Brzyska Wola, Rozporządzeniem Wojewody Rzeszowskiego nr 58/96 z dnia 6.12.1996 r.
- Lasy ochronne - Uchwała WRN w Rzeszowie. Znaczne partie zalesione odznaczają się bardzo wartościowymi cechami m.in. wysokim stopniem naturalności, występowaniem w formie szeregu roślin chronionych, oraz pewnymi osobliwościami roślinnymi kwalifikującymi je do ujęcia jako pomniki przyrody.
- Pomniki przyrody: Brzyska Wola – głąz narzutowy; Brzyska Wola - lipa drobnolistna; Dąbrowica – 6 szt. lip drobnolistnych.

¹⁰ Program przyjęty Uchwałą Nr V/30/2011 Rady Gminy Kuryłówka z dnia 24 lutego 2011 r.

- Obszar Sieci NATURA 2000. W dniu 28.10.2009 r. Rada Ministrów przyjęła listę proponowanych obszarów. Na terenie gminy Kuryłówka (zachodnia część gminy) znajduje się fragment obszaru *Dolina Dolnego Sanu*.

W strategii działań w stosunku do środowiska przyrodniczego przyjęto m.in.: tworzenie ścieżek przyrodniczo-historycznych na terenie gminy; starania o objęcie ochroną prawną cennych obiektów przyrodniczych na terenie gminy; ochronę istniejących zadrzewień; ochronę naturalnej rzeźby i wartości estetycznych krajobrazu; motywowanie społeczności lokalnych do działań na rzecz utrzymania walorów przyrodniczych. W zakresie edukacji ekologicznej przyjęto szereg działań, które są niejednokrotnie zbieżne z działaniami w zakresie dziedzictwa kulturowego. Są to m.in.: budowa Skansenu Kultury Kuryłowskiej w Ożannie – 2014-2018 r.; aktywizacja społeczeństwa do działań na rzecz ochrony przyrody; utrzymanie i rozwój infrastruktury turystycznej; kontynuacja budowy ścieżek rowerowych.

Zakres w jakim GPOnZ odnosi się do zapisów *Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego*¹¹

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego w części I Diagnostyka stanu gminy i uwarunkowania rozwoju w rozdziale 4.3 wskazuje obiekty i obszary chronione, w tym:

- obszary leśne (w tym lasy ochronne);
- Kuryłowski Obszar Chronionego Krajobrazu – na obszarze którego należy nakazać zapewnienie szczególnej dbałości o rozwiązania architektoniczne, ich estetykę oraz wkomponowanie w otoczenie i krajobraz. Wskazano też, że należy ograniczyć rozpraszanie zabudowy.
- rezerwat przyrody „Brzyska Wola”;
- pomniki przyrody, wśród których wymieniono 7 drzew: 1 lipę w Brzyskiej Woli i 6 lip w Dąbrowicy. Wskazano też, że drzewa te wymagają stałej opieki konserwatorskiej.

W rozdziale 5. Środowisko kulturowe omówiono skrótowo historyczny rozwój gminy, wskazano najważniejsze zasoby środowiska kulturowego, do których zaliczono:

Historyczne układy przestrzenne we wsiach:

- Kulno – w obrębie drogi w kierunku miejscowości Naklik (od szkoły w kierunku północnym);
- Kuryłówka – od centrum wsi w kierunku pn.-zach. przysiółka Ruski Koniec
- Ożanna (Mała) – po północnej stronie rzeki Złota w sąsiedztwie wsi Kuryłówka,
- Ożanna (Duża) – po obu stronach drogi Ożanna-Dąbrowica;
- Dąbrowica – po obu stronach drogi Dąbrowica-Kolonia Polska;
- Kolonia Polska – po obu stronach drogi Kolonia Polska-Cieplice;
- Brzyska Wola – w pd. części wsi – po obu stronach drogi;
- Jastrzębiec – od granicy lasu w kierunku wschodnim po południowej stronie drogi;
- Tarnawiec.

W *Studium* wskazano też zespoły zabytkowe, zabudowę zabytkową, cmentarze, kapliczki i krzyże oraz stanowiska archeologiczne. Wśród zasobów krajobrazu kulturowego wymieniono:

¹¹ Studium przyjęte zostało Uchwałą Nr XXX/181/2002 Rady Gminy w Kuryłówce z dnia 27 VI 2002 r.

- kompleks stawów w Kolonii Polskiej
- obszar zespołu parkowo-folwarcznego w Dąbrowicy
- teren wsi Ożanna
- teren przysiółka Dąbrowicy Podług (z zabudową zagrodową)
- teren wsi Wólka Łamana.

Wskazano też na ciągi, punkty i osie widokowe oraz ustalono strefy ochrony konserwatorskiej.

W części II *Studium* omówiono kierunki rozwoju przestrzennego gminy i zasady polityki przestrzennej. W rozdziale 2 *zatytułowanym Główne kierunki działań (i polityka przestrzenna)* omówiono m.in. kierunki ochrony środowiska przyrodniczego i kulturowego oraz kierunki ochrony wartości i zasobów dziedzictwa kulturowego i kształtowania krajobrazu kulturowego, wskazując m.in. na kierunki działań w poszczególnych strefach konserwatorskich.

Wśród strategicznych celów rozwoju gminy wymieniono m.in. ochronę istniejących wartości zasobów i krajobrazów kulturowych.

Wskazano też zespoły i obiekty chronione, dla zabezpieczenia których ustalono strefy ochrony konserwatorskiej:

Strefy „A” (A1 – A5) ścisłej ochrony konserwatorskiej

ochrona historycznych zasobów kościelnych i dworskich we wsiach: Kuryłówka, Kulno, Dąbrowica

W strefach tych zakłada się bezwzględny priorytet wymagań konserwatorskich, które winny zmierzać do możliwie najpełniejszej rewaloryzacji historycznego założenia, na warunkach określonych przez WKZ.

Strefy „B” (B1 – B8) – ochrony zachowanych elementów zabytkowych

zachowanie między innymi istniejących zespołów folwarcznych, kościelnych, układów ruralistycznych (tj. pozostałości dawnego rozplanowania wsi) w miejscowościach: Kolonia Polska, Dąbrowica, Brzyska Wola, Jastrzębiec, Tarnawiec, Kuryłówka, Kulno

W strefie tej obowiązuje wymóg zachowania istniejących elementów o wartościach kulturowych.

Strefy „E” (E1 – E3) - ochrony ekspozycji obiektów zabytkowych

zapewnienie zachowania ekspozycji zespołów zabytkowych we wsiach: Kuryłówka, Ożanna, Kolonia Polska, Dąbrowica

W strefie tej wszelkie działania inwestycyjne nie mogą zmniejszać ekspozycji zespołów zabytkowych.

Strefy „K” (K1 – K5)- ochrony krajobrazu kulturowego

zachowanie i ochrona przed niekontrolowanymi przekształceniami istniejących walorów krajobrazu we wsiach: Kolonia Polska, Dąbrowica, Ożanna, Wólka Łamana

W strefie tej założono wykluczenie wszelkiej działalności degradującej istniejące walory krajobrazu.

Strefy „H” (H1- H4) – ochrony historycznego zainwestowania

dążenie do zachowania istniejących reliktyw historycznych zainwestowania we wsiach: Ożanna, Cieplice, Jastrzębiec

W strefie tej wszelkie prace winny być prowadzone pod nadzorem konserwatorskim.

Strefy „W” – ochrony reliktyw archeologicznych

podejmowanie działań inwestycyjnych w obrębie stanowisk archeologicznych (reliktyw) zmierzających do zmiany dotychczasowego zagospodarowania (użytkowania) wymaga nadzoru archeologicznego Strefy „OW” – obserwacji archeologicznej

Dla strefy tej założono, że wszelkie prace inwestycyjne w tej strefie powinny być wykonywane pod nadzorem archeologiczno-konserwatorskim.

Punkty i ciągi widokowe (1- 13)

utrzymanie najcenniejszych miejsc umożliwiających wgląd na atrakcyjne elementy krajobrazu

Zaznaczono także, że *ochronę konserwatorską należy objąć również:*

- budynki o cechach zabytkowych, kapliczki, krzyże przydrożne, cmentarze.

5.2. Charakterystyka zasobów dziedzictwa kulturowego (materialnego i niematerialnego)

5.2.1. Zarys historii obszaru gminy

We wczesnym średniowieczu obszar gminy Kuryłówka stanowił pogranicze między ludami o różnym składzie etnicznym. O tym pogranicznym charakterze terenu wydają się świadczyć umocnienia grodowe oraz nazewnictwo, wyraźnie wskazujące na funkcje obronne, występujące wzdłuż Sanu i Wisłoka (Grodzisko, Dębno, Krzeszów).

Rolę naturalnej granicy pełnił również rozległy obszar Puszczy Sandomierskiej – osadnictwo koncentrowało się tu zapewne głównie w dolinach rzek i tędy też napływała ludność z terenów już zasiedlonych. Brak danych źródłowych na temat osadnictwa na tym terenie niemal do końca XIV w. nie pozwala nawet na pobieżne omówienie tego zagadnienia. Można tylko przypuszczać, że osadnictwo na tym obszarze było częścią składową wielkiego procesu kolonizacji Puszczy Sandomierskiej, jaki rozpoczął się po przyłączeniu tych ziem do państwa polskiego przez Kazimierza Wielkiego w 1344 r. Wg Półćwiartka tereny leżajszczyny po włączeniu do Polski były dobrami koronnymi, których centrum administracyjne stanowił wówczas Krzeszów¹².

Być może najstarszą osadą, nie wliczając Krzeszowa, był tutaj dawny Leżajsk położony nad brzegiem Sanu, na obszarze dzisiejszej wsi Stare Miasto. Pierwsza znana wzmianka historyczna o wsi Leżajsk znajduje się w przywileju wydanym w 1354 r. przez Kazimierza Wielkiego, nadającym dobra Janowi Pakosławicowi ze Stróżysk¹³. Kolejny dokument – przywilej lokacyjny miasta Leżajska z 28 lipca 1397 r. wystawiony przez króla Władysława Jagiełłę w Radomiu mówi o lokacji miasta po obu stronach Sanu¹⁴. Dokument mówi o nadaniu na rzecz miasta przestrzeni jednomilowej po obu brzegach Sanu „a w szczególności mile gruntu między rzeką Ozaną (Złotą – przyp. B. P.), wpadającą do Sanu, a rzeką Kolną, pozwalając przestrzeń tę z lasów oczyścić i utworzyć 130 łanów”. Ten fragment dokumentu świadczy o silnym zalesieniu obszaru nadania, może nawet o lokacji miasta „na surowym korzeniu”, co zmusza do postawienia pytania gdzie była zlokalizowana wieś Leżajsk przed lokacją? W 1400 r. utworzona została parafia w Leżajsku, która swym zasięgiem obejmowała m. in. prawobrzeżny obszar Sanu leżący między rzeką Kolną a Złotą.

¹² J. Półćwiartek, *Położenie ludności wiejskiej starostwa leżajskiego w XVI-XVIII wieku*, Warszawa 1972, s. 33; J. Półćwiartek, *Dworskie budownictwo obronne i rezydencjonalne w Leżajsku i Tarnawcu okresu XIV-XX wieku*, s. 4

¹³ *Codex Diplomaticus Poloniae*, t. I, Wyd. L. Ryszczewski i A. Muczkowski, Warszawa 1847, s. 210.

¹⁴ *Diversa Monumenta Historica*, s. 3-6: „[...] nadajemy mu (Jakubowi Jasieńskiemu, mieszczaninowi z Przeworska, który wykupił wójtostwo za 100 grzywien groszy praskich) przestrzeń jednomilową po obu brzegach Sanu, a w szczególności mile gruntu między rzeką Ozaną, wpadającą do Sanu, a rzeką Kolną, pozwalając przestrzeń tę z lasów oczyścić i utworzyć 130 łanów [...]” (za:) J. Półćwiartek, *Położenie ludności wiejskiej...*, s. 33.

Okolo lat trzydziestych XV w. – lub nieco wcześniej – miasto Leżajsk i okoliczne wsie zostały wyodrębnione z tenuty krzeszowskiej jako osobna królewszczyzna i jeszcze przed 1434 r. były dzierżawione przez Spytka z Tarnowa i Jarosławia, starostę generalnego ruskiego i wojewodę sandomierskiego¹⁵. We władaniu rodu Tarnowskich dobra leżajskie pozostawały przez ponad 100 lat, a folwark w Tarnawcu spadkobiercy Tarnowskich (kolejno – Odrowążowie, Kostkowie, Sieniawscy i Lubomirscy) posiadali jeszcze w 1636 r.¹⁶

W 1444 r. pojawiła się w dokumentach nowa osada – Wywłoka¹⁷, powstała na obszarze miasta Leżajskiego, na prawym brzegu Sanu, jako jego północno-wschodnie przedmieście, związane zapewne z przeprawą na rzece. Tę nieistniejącą dzisiaj osadę lokalizuje się na obszarze dzisiejszej Kuryłówki. Po raz ostatni wzmianka o niej pojawiła się podczas lustracji starostwa z 1565 r. Lustratorzy zanotowali wówczas, że „Wywłoka, wieś ta, która aczkolwiek przy tej Kurilowce osiadła w końcu, a wszakoż jest już osobna wieś [...]”¹⁸. Informacja powyższa jest dodatkowo interesująca, ponieważ sugeruje jakoby Kuryłówka była wsią starszą od Wywłoki, niewykluczone że powstała jeszcze w XIV w. Półciwarteck uważa, że jest to informacja niewiarygodna, bowiem w znanych mu dokumentach z XV w. nie ma żadnych wzmianek o Kuryłówce, a pierwsze źródłowe dane o tej miejscowości pochodzą dopiero z XVI w. Uważa, że lustratorzy uznali mniejszą wieś jaką była Wywłoka, położoną blisko dużej Kuryłówki za osadę młodszą. Należy w tym miejscu dodać, że istnieją niepotwierdzone źródłowo informacje, jakoby Kuryłówka była lokowana w II połowie XIV wieku na prawie wołoskim i pierwotnie nosiła nazwę Kurilowicze¹⁹. Przyjmuje się, że w latach 1565-1570 wieś Wywłoka została wchłonięta przez Kuryłówkę. Porównanie ilości łąnów w Kuryłówce z lustracji z 1565 (8,5 łąna) z rejestrem poborowym z 1589 r. (14 łąnów) może świadczyć o wchłonięciu Wywłoki przez Kuryłówkę (tu należy jeszcze zaznaczyć, że lustracja podawała faktyczną liczbę łąnów, rejestr poborowy zaś liczbę łąnów, od których płacono podatki)²⁰. Dla A. Jabłonowskiego Wywłoka była częścią Kuryłówki o czym świadczą jego określenia „Wywłoka kuryłowska”, „Kuryłówka jak i jej Wywłoka”²¹. W 1515 r. obie te wsie, jako jedyne w starostwie, świadczyły podwody (czyli obowiązek stawienia się z zaprzęgiem i przewożenia towarów a także dostarczania koni wedle potrzeby).

Nie można ponadto wykluczyć, że nazwa tej osady została zmieniona i że przynajmniej jej część lokalizować trzeba na terenie dzisiejszego Tarnawca, a ściślej w okolicach kościoła parafialnego, gdzie jeszcze w XVIII w. znajdowała się siedziba dworska całego klucza zasańskiego królewskiej leżajskiej i gdzie znajduje się wielokulturowe, bogate w materiał stanowisko archeologiczne. Jak wspomniano wcześniej, tereny te dzierżawili (lub byli właścicielami) Tarnowscy, a po nich ich spadkobiercy. W *Słowniku Geograficznym* pod hasłem Kuryłówka znajduje się wzmianka, że w 1568 r. „Zofia że Sprawy Odrowążówna, wdowa po

¹⁵ *Kodeks Dyplomatyczny Małopolski*, t. IV, Kraków 1905, s. 284; P. Hrabek, *Spytko z Jarosławia*, [w:] *Rocznik Przemyski*, t. II, Przemyśl 1913, s. 5-6.

¹⁶ Lwiwska Naukowa Biblioteka Nacjonalnoj Akademii Nauk Ukrainy im. W. Stefanyka, fond 141, op. 1, *Zbiór Aleksandra Czołowskiego*, sygn. 466, op. 1, s. 11.

¹⁷ *Akta Grodzkie i Ziemskie z czasów Rzeczypospolitej Polskiej* (dalej AGZ), t. VIII, Lwów 1880, s. 120-121.

¹⁸ *Żereta do istorii Ukrainy – Rusy*, t. II, Lwów 1897, s. 184, (za:) J. Półciwarteck, *Położenie...*, s. 36.

¹⁹ V. i A. Błotko, *Przewodnik po ziemi łańcucko-leżajskiej*, Łańcut 2002, s. 266

²⁰ *Źródła dziejowe*, T. XVIII, cz. 2, *Polska XVI wieku pod względem geograficzno-statystycznym T.7, cz. 2, Ziemia ruskie. Ruś Czerwona*, opr. A. Jabłonowski, Warszawa 1903 (dalej A. Jabłonowski, cz. 2), s. 95

²¹ A. Jabłonowski, cz. 2, s. 395

Janie Krzysztofie Tarnowskim, herbu Leliwa, kasztelanie wojnickim i staroście sandomierskim, założyła odrębny przysiółek, nadając mu nazwę [Tarnawiec – B. P.] na cześć zmarłego męża”²². Data ta mieści się w podanym przez Półćwiartka okresie czasowym 1565-1570 kiedy to zanikło używanie nazwy wsi Wywłoka.

Podsumowując ten wątek, wydaje się oczywistym, że Wywłoka została wchłonięta przez Kuryłówkę, ponadto nazwa wsi mogła całkowicie zaniknąć po nadaniu jej nazwy Tarnawiec w 1568 r. (południowy fragment Kuryłówki na mapie katastralnej z poł. XIX w. nazywany jest „Polskim Końcem”, z kolei północny fragment określony jest jako „Ruski Koniec” a najbardziej wysunięty na południe fragment wsi nosi na wspomnianej mapie nazwę „Tarnawiec”).

Proces osadniczy terenów starostwa leżajskiego położonych po prawej stronie Sanu był stosunkowo powolny. Główną przyczyną takiego stanu było silne zalesienie tego obszaru oraz niezbyt urodzajne gleby. Pewną receptą na przyspieszenie procesów kolonizacyjnych mogło być zakładanie osad na prawie wołoskim. Osadnictwo wołoskie, stosowane głównie w rejonach górskich, wyspecjalizowane w uzyskiwaniu dochodów z terenów niezwykle trudnych do zagospodarowania dla osadnictwa typowo agrarnego, skoncentrowane głównie na hodowli, leśnych wypasach owiec i trzody, nadawało się idealnie do kolonizacji tych małourodzajnych terenów Puszczy Sandomierskiej.

Miejscowością rządzącą się prawem wołoskim, istnienie którego jest pośrednio potwierdzone źródłowo, jest na omawianym terenie Ożanna. Jej nazwa pojawia się w dokumentach w 1454 r.²³, a w lustracji starostwa z 1565 r. napisano: „Ożanna, wieś w której kmiecie wołoskim prawem siedzą, mają ról i sianożęci i pastwisk dosyć [...]”²⁴.

Wg Półćwiartka najstarsza część tej wsi, położona w okolicy nieistniejącej dzisiaj cerkwi grekokatolickiej, jeszcze w poł. XIX w. miała wyraźny kształt okolnicy z dużym nawsiem w środku, a typ bardzo rzadko występującej okolnicy posiadały wsie o charakterze obronnym²⁵.

W królewskim dokumencie z 1464 r., potwierdzającym i rozszerzającym uprawnienia wójta leżajskiego Jakuba Morawy, pojawia się obok Wywłoki i Ożanny, kolejna miejscowość – Kulno (Kolna)²⁶.

W początkach XVI w. (1515 r.) na terenie gminy Kuryłówka istniały na pewno cztery wsie: Kulno (Kolna) należące do starostwa krzeszowskiego oraz Kuryłówka (Curylowka), Wywłoka (Wiwłoka) i Ożanna (Oszowa) leżące w starostwie leżajskim. W tym czasie w Kulnie i Ożannie istniały już parochie²⁷.

W 1578 r. pojawia się pierwsza informacja o Jastrzębcu²⁸ (w 1565 r. na wschód od Ożanny istniało tylko łowisko Luchów strzeżone przez służków z Ożannej²⁹). Rejestr poborowy z 1589 r. wymienia kolejną nową wieś – Dąbrowicę (Dambrowicza), na 10,5 łanach, należącą

²² *Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, t. IV, Warszawa 1883, s. 943.

²³ AGZ, t. XIII, s. 325 (pod nazwą Osszoua).

²⁴ *Żereta...*, t. II, s. 200 (za:) J. Półćwiartek, *Położenie ludności wiejskiej...*, s. 38; lustracja starostwa leżajskiego z 1565 r., [w:] *Żereta...*, t. II, Lwów 1897, s. 172-210)

²⁵ J. Półćwiartek, *Położenie...*, s. 56

²⁶ Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie, *Metryka koronna*, t. 38, s. 230

²⁷ *Źródła dziejowe*, T. XVIII, cz. 1, *Polska XVI wieku pod względem geograficzno-statystycznym T.7, cz. 1, Ziemie ruskie. Ruś Czerwona*, opr. A. Jabłonowski, Warszawa 1902 (dalej A. Jabłonowski, cz. 1), s. 139

²⁸ AGAD, Arch. Sk. Kor., Oddz. I, rkps 17, k. 409-410 (rejestr poborowy)

²⁹ *Żereta...*, t. II, s. 202 (za:) J. Półćwiartek, *Położenie...*, s. 39.

do dóbr jarosławskich³⁰, a w 1605 r. pojawiła się w dokumentach wieś Brzyska Wola z Wólką, zwaną później jako Wólka Łamana³¹. Brzyska Wola była prawdopodobnie starą, służebną osadą myśliwską położoną na skraju wielkiego łowiska leśnego występującego w 1565 r. pod nazwą „Górki”³². Świadczy o tym pokaźna wielkość nadziału, wg informacji podanej w 1605 r. wynosząca ponad 38 łanów (przy czym pół uprawnych było o wiele mniej – *Rejestr poborowy z 1628 r.* wymienia tylko 3 łany, z których płacono podatki). Wieś została lokowana przez Wawrzyńca Brzeskiego w końcu XVI w. i początkowo nosiła nazwę Brzeska Wola³³.

Wg Świąteckiego, autora monografii o Brzyskiej Woli, wieś trzykrotnie przenoszono na inne miejsce. Opisany przez Świąteckiego układ wsi, zachowane tradycje o osadnikach z Karpat oraz znane również z innych przekazów istnienie dwóch wójtów skłaniają do przypuszczenia, że wieś ta była lokowana przez osadników wołoskich³⁴.

Wólka Łamana oraz Tarnawiec jako nazwy wsi pojawiają się po raz pierwszy w 1649 r.³⁵. Należy tu jednak zaznaczyć, że w przypadku Tarnawca (o którym wspomniano już wyżej) w pocz. XVII i prawie przez cały wiek XVIII była to nazwa odnosząca się jedynie do folwarku starościńskiego położonego w południowym krańcu wsi Kuryłówki. Nazwa ta w powiązaniu ze starostwem leżajskim pojawia się dopiero w 1611 i 1635 r.³⁶. Określenie *Tarnawiec* lub *folwark tarnawiecki*, odnosiło się aż do lat 70. XVIII w. do folwarku oraz zabudowań służby folwarcznej, i używane było na przemian z nazwą *folwark kuryłowski*³⁷.

Należy jeszcze dodać, że w okresie staropolskim już w XVII w. istniał tutaj prawdopodobnie jeszcze drewniany dwór obronny, a następnie pokaźnych rozmiarów założenie pałacowe zapewne z 1 poł. XVIII w., porównywane do siedziby Czartoryskich w Puławach. Założenie miało charakter obronny, w jego skład wchodził dwupiętrowy pałac, dwie oficyny oraz stajnia i wozownia. Na dziedziniec pałacowy prowadziła obronna brama. W pobliżu pałacu, przed bramą pałacową od strony Kuryłówki znajdował się murowany kościółek (przekształcony w pocz. XIX w. na kościół parafialny). Pozostałością po tym założeniu pałacowym są obecnie dwa budynki dawnych oficyn (obecnie plebania i budynek gospodarczy)³⁸. W 1788 roku w pałacu założono manufakturę sukienniczą, która przetrwała do połowy XIX wieku.

Od początku istnienia starostwa leżajskiego na jego terenie istniały obok siebie parafie rzymskokatolickie obrządku łacińskiego oraz prawosławne – później grekokatolickie. Do zakończenia II wojny światowej zdecydowanie lepiej rozwinięta była prawosławna (od XVII w. grekokatolicka) sieć parafialna. *Rejestr poborowy z 1589 r.* oprócz wspomnianych wcześniej

³⁰ A. Jabłonowski, cz. 1, s. 4

³¹ AGAD, *Księgi Referendarskie*, nr 3, k. 41v.-42v.

³² *Zerefa...*, t. II, s. 202 (za:) J. Półciwarteł, *Położenie...*, s. 41

³³ AP Przemyśl, Archiwum biskupstwa grekokatolickiego, rkps 25, *Wizytacja dekanatu jarosławskiego z 1777 r.*, s. 47 (za:) Półciwarteł, *Położenie...*, s. 41

³⁴ M. Świątecki, *Dzieje Brzyskiej Woli 1565-1992*, Rzeszów 1993, s. 6-9, G. Jawor, *Osady prawa wołoskiego i ich mieszkańcy na Rusi Czerwonej w późnym średniowieczu*, Lublin 2004

³⁵ J. Półciwarteł, *Położenie...*, s. 43

³⁶ *tamże*, s. 43

³⁷ J. Półciwarteł, *Położenie...*, s. 44

³⁸ Więcej informacji historycznych na ten temat, reprodukcję planu założenia pałacowego oraz analizę wyników badań archeologicznych znaleźć można w opracowaniu: M. Mazurek, A. Szajdrowska, *Sprawozdanie z ratowniczych badań wykopaliskowych na stanowisku Kuryłówka 1, gm. Loco (AZP 98-81/2)*, Rzeszów 2016

starych parochii w Ożannie i Kulnie wymienia również parafię w Kuryłówce³⁹. Wobec braku danych trudno ustalić, czy była to nowa parochia. W 1614 r. pojawia się pierwsza informacja o cerkwi w Brzyskiej Woli, która początkowo była filią parafii kuryłowskiej⁴⁰. W poł. XVIII w. Brzyska Wola była już odrębną parafią⁴¹. Ostatnią wsią, w której istniała parafia grekokatolicka była Dąbrowica. Informacje o parafii w Dąbrowicy pochodzą z poł. XVIII w. (1765 r.)⁴². Grekokatolicy z Jastrzębca należeli do parochii w Tarnogrodzie a z Dąbrowicy, do czasu utworzenia parochii w Dąbrowicy, do Dybkowa.

Samodzielne parafie obrządku łacińskiego w miejscowościach gminy Kuryłówka nie występowały aż do pocz. XIX w. Do tego czasu część z omawianych wsi należała do parafii w Leżajsku (Kuryłówka i Ożanna), część do parafii w Tarnogrodzie (Jastrzębiec), część do parafii w Potoku (Brzyska Wola i Wólka Łamana – od 1616 r. oraz Kulno), część do parafii w Dybkowie, a po utworzeniu Sieniawy do parafii N.M.P. w Sieniawie (Dąbrowica, Słoboda i przysiółek Cieplić – Kolonia Polska). Dziesięciny z Brzyskiej Woli, Wólki Łamanej i Jastrzębca przynależne były do kościoła leżajskiego⁴³.

Skutki ekonomiczne licznych napadów tatarskich, najazdu szwedzkiego, najazdu Rakoczego, ciągłych przemarszów i rekwizycji wojsk koronnych a także innych klęsk elementarnych musiały być dotkliwe dla całej ziemi leżajskiej i mocno zahamowały dotychczasowy rozwój osadnictwa. Podczas napadu tatarskiego z 1624 r. spalona została Kuryłówka⁴⁴. Najazd ten nie ominął także innych miejscowości z obszaru dzisiejszej gminy: Ożanny, Jastrzębca i Kulna⁴⁵. Ostatni większy napad tatarski, z 1672 r., spustoszył prawie wszystkie istniejące wsie położone na terenie dzisiejszej gminy Kuryłówka: Kuryłówkę, Brzyską Wolę, Ożannę i Jastrzębiec należące do starostwa leżajskiego oraz Kulno będące wówczas własnością Stanisława Koniecpolskiego i Dąbrowicę, którą dzierżyła Katarzyna Ostrowska Morsztynowa⁴⁶. W Kuryłówce zostało wówczas 20 domów, w Brzyskiej Woli 28, w Jastrzębcu 14⁴⁷. Z kolei lustracja starostwa z 1664 r. mówi o wielkim zniszczeniu Brzyskiej Woli⁴⁸. Brak dokładniejszych danych odnośnie zniszczeń w wyniku wojen szwedzkich oraz najazdu Rakoczego. Jako przykład może tu posłużyć zestawienie dokonane przez Półciwarta dotyczące zmian w ilości ziemi uprawnej przed wojnami oraz tuż po nich, w 1664 r. Dla wsi Kuryłówka było ono bardzo niekorzystne: 10 łanów uprawnych przed wojnami oraz 4,5 łana w 1664 r.⁴⁹

Ukształtowana do poł. XVII w. sieć osadnicza uległa w późniejszym okresie już tylko niewielkim modyfikacjom. W XVII w. ukształtowała i wykrystalizowała się również sytuacja własnościowa. W okresie staropolskim obszar gminy Kuryłówka związany był przez długi czas z

³⁹ A. Jabłonowski, cz. 1, s. 23-24

⁴⁰ Półciwarte, *Położenie...*, s. 63, 64

⁴¹ Kłobuk, *Kościół wschodnie w Rzeczypospolitej około 1772 roku*, s. 248

⁴² Kłobuk, op. cit., s. 257

⁴³ Półciwarte, *Położenie...*, s. 63

⁴⁴ Półciwarte, *Położenie...*, s. 42

⁴⁵ A. Gliwa, *Najazd tatarski na ziemię przemyską w 1624 r.* [w:] *Rocznik Przemyski*, T. XLI, 2005, z. 1, s. 58, 60, 63

⁴⁶ A. Gliwa, *Wykaz zniszczeń we wsiach i miastach ziemi przemyskiej po najeździe tatarskim z 1772 roku* (Cz. I), [w:] *Prace Historyczno-Archiwalne*, tom XIII, Rzeszów 2003, s. 143, 146, 151, 155, 163,

⁴⁷ J. Półciwarte, *Położenie...*, s. 44

⁴⁸ AGAD, *Arch. Sk. Kor.*, Oddz. XVIII, rkps 75, k. 360v [za:] J. Półciwarte, *Położenie...*, s. 48

⁴⁹ J. Półciwarte, *Położenie...*, s. 49

potężnymi rodami – Tarnowskich, Opalińskich, Zamoyskich, Sieniawskich, Potockich i Czartoryskich. W swym zasadniczym zrębie należał do starostwa leżajskiego – królewskiej, którą jako dobra zastawne dzierżyli początkowo Tarnowscy, następnie Krzysztof Szydłowiecki i prawdopodobnie królowa Bona, a w późniejszym okresie Opalińscy i Potoccy. Kulno od 3 ćw. XVI w. aż do II wojny światowej było w rękach Zamoyskich, natomiast pozostały obszar, obejmujący grunty Dąbrowicy, Słobody i Kolonii Polskiej związany był od k. XVI w. aż do 1944 r. z Sieniawskimi a następnie ich spadkobiercami, Czartoryskimi, wchodząc w skład rozległego klucza sieniawskiego.

Po I rozbiorze Polski tereny dzisiejszej gminy znalazły się początkowo w całości w granicach monarchii habsburskiej mocą uniwersału z 28 stycznia 1773 r. Wraz ze zmianą władz nastąpiły zmiany w podziale administracyjnym kraju. Zniesiono województwa, urzędy wojewodów i kasztelanów a kraj podzielono początkowo na 6, a następnie na 18 cyrkulów. W wyniku tego podziału Leżajsk i okolice znalazły się w cyrkule rzeszowskim.

Jednym z celów polityki społecznej rządu austriackiego wobec Galicji było zwiększenie gęstości zaludnienia, a tym samym wzmocnienie źródła siły wojskowej i podatkowej. Wraz z Galicją rząd austriacki otrzymał wielką ilość królewskich (m.in. leżajską), które w monarchii funkcjonowały jako tzw. dobra kameralne. W celu zagospodarowania tych obszarów wprowadzono system kolonizacyjny obcym elementem tj. Niemcami, którzy wg władz znajdowali się na wyższym poziomie kulturalnym i agrarnym, i w związku z tym mogli zapewnić państwu większe korzyści z gospodarstw jakie otrzymają⁵⁰.

Proces kolonizacyjny ruszył już w 1781 r. a kolonie lokowane w dobrach leżajskich objęły ziemię folwarków królewskich w trzech wsiach: Giedlarowej, Woli Żarczyckiej oraz Tarnawcu. Największa kolonia niemiecka powstała w 1786 r. na gruntach folwarku tarnawieckiego i otrzymała nazwę Dornbach. Początkowo przybyło tutaj 20 rodzin (76 osób) wyznania rzymskokatolickiego, ale już w 1820 r. w tej nowej miejscowości istniały 34 gospodarstwa niemieckich kolonistów⁵¹. Szczytowym momentem jest rok 1880 kiedy to zanotowano 210 kolonistów. W następnych latach liczba ta drastycznie spadała, do zaledwie trzech osób w 1921 r.⁵² Kolonię Dornbach, jako jedną z większych, starannie rozplanowano. Otrzymała ona bardzo regularny i prosty kształt, z regularnym nadziałem pól uprawnych, doskonale widoczny na mapie katastralnej z poł. XIX w., a i jeszcze dzisiaj bardzo czytelny w terenie.

Najmłodszą osadą jaka powstała na terenie gminy Kuryłówka jest Kolonia Polska. Prawdopodobnie powstała ona w wyniku wyżej opisanej kolonizacji niemieckiej w k. XVIII lub w XIX w.⁵³ Na mapie Miega z 4 ćw. XVIII w. miejscowość jeszcze nie istnieje. Na późniejszych mapach określana jest jako Kolonia. W skorowidzu z 1904 r. figuruje jako przysiółek Cieplic⁵⁴. Wprawdzie parafia została tu utworzona w 1910 r. jednakże status wsi uzyskała Kolonia Polska dopiero po 1934 r.

⁵⁰ H. Lepucki, *Działalność kolonizacyjna Marii Teresy i Józefa II*, Lwów 1938

⁵¹ H. Lepucki, *op. cit.*, s. 172

⁵² H. Lepucki, *op. cit.*, s. 144

⁵³ Kolonizacja obejmowała nie tylko dobra kameralne, ale również prywatne; H. Lepucki, *op. cit.*, s. 120-130

⁵⁴ J. Bigo, *Najnowszy skorowidz wszystkich miejscowości z przysiółkami [...] w Królestwie Galicji, Wielkim Księstwie Krakowskim i Księstwie Bukowińskim z uwzględnieniem wszystkich dotąd zaszłych zmian terytoryalnych kraju*, Lwów 1904, s. 78

W wyniku podziału administracyjnego z 1775 r. część wsi dzisiejszej gminy Kuryłówka znalazła się w cyrkule zamojskim (Kulno), część w cyrkule przemyskim (Dąbrowica, Słoboda i Kolonia). Pozostałą część włączono do cyrkulu rzeszowskiego. Ten ustalony wówczas podział miał swoje konsekwencje w przyszłości. Po wojnach napoleońskich i utworzeniu Królestwa Kongresowego w 1815 r. cały cyrkuł zamojski znalazł się w granicach rosyjskich, w konsekwencji czego Kulno, aż do odzyskania niepodległości w 1918 r. znalazło się „za kordonem”.

Leżajskie dobra kameralne, administrowane od 1772 r. przez urzędników austriackich, zostały w wyniku licytacji sprzedane w 1819 r. Wojciechowi Mierowi. Od Miera nabył je w 1831 r. Alfred Potocki. W rękach Potockich dobra te znajdowały się do 1944 r.⁵⁵

Po rozbiorach i utworzeniu granicy państwowej między Rosją i Austrią na Kolnej modyfikacjom uległa również sieć parafialna. Do utworzonej wówczas, w 1812 r., parafii łacińskiej w Tarnawcu włączono wsie Kuryłówka, Ożanna, Brzyska Wola, Wólka Łamana i Jastrzębiec. W 1910 r. utworzona została parafia w Kolonii Polskiej, w skład której weszły Dąbrowica, Kolonia Polska i Słoboda. Kolejny podział administracyjny miał miejsce w 1919 r. Wówczas Jastrzębiec przyłączono do parafii Luchów Górny. W 1958 r. erygowano parafię w Brzyskiej Woli wydzieloną z parafii tarnawieckiej. W jej skład weszły Brzyska Wola i Wólka Łamana.

Pierwsza połowa XX w. zapisała się w gminie Kuryłówka krwawymi wydarzeniami. Podczas działań wojennych z 1915 r., gdy linia frontu zatrzymała się na Sanie, zniszczeniu uległo wiele domów w Kuryłówce i Tarnawcu. Okolice Kuryłówki były również terenem walk oddziałów Armii „Kraków” z jednostkami Wehrmachtu we wrześniu 1939 r. W 1942 r. Niemcy wspólnie z policją ukraińską aresztowali kilkunastu mężczyzn. Aresztowania i egzekucje miały miejsce również w latach 1943-1944, a w 1943 r. spacyfikowano wieś Jastrzębiec. Pod koniec 1944 r. sytuacja na opanowanym przez Armię Czerwoną prawym brzegu Sanu była napięta, bowiem od jesieni tego roku oddziały OUN-UPA rozpoczęły akcję terrorystyczną wobec zamieszkałych tu Polaków. Ukraińców wspierały sowieckie oddziały NKWD likwidujące na tym terenie polskie podziemie. 19 marca w Kuryłówce doszło do starcia oddziałów NOW z oddziałem ukraińsko-sowieckim, który wkroczył do wsi, aby zniszczyć i spalić mienie pozostawione przez mieszkańców wysiedlonych na Ukrainę. Oddziały polskie wyparty przeciwników do Kulna, gdzie wywiązała się walka, w trakcie której wieś niemal doszczętnie spłonęła. Porażkę w Kulnie Sowietci powetowali sobie w sąsiedniej Brzyskiej Woli, którą spacyfikowali 24 i 25 marca 1945 r. 7 maja 1945 r. rozegrała się bitwa pomiędzy działającymi na tym terenie oddziałami NOW „Wołyniaka” i „Ojca Jana”, a oddziałem NKWD w czasie której sowieci ponieśli dotkliwe straty. Następnego dnia Sowietci zemścili się na mieszkańcach Kuryłówki mordując osiem osób i paląc zabudowania wsi.

5.2.2. Krajobraz kulturowy

Gmina Kuryłówka położona jest na terenie makroregionu Kotliny Sandomierskiej, która dzieli się na jedenaście mniejszych jednostek - mezoregionów. Na obszarze dwóch z nich lokuje się przestrzeń gminy. Jej zachodnia część wchodzi w skład Doliny Dolnego Sanu, natomiast większa część, która obejmuje środkowo-wschodni teren gminy, leży w granicach dużego mezoregionu fizycznogeograficznego południowo-wschodniej Polski jakim jest Płaskowyż Tar-

⁵⁵ J. Półciwarteł, *Wsie leżajskie doby pańszczyźnianej (XVI-XIX wiek)* [w:] *Dzieje Leżajska*, Leżajsk 1996, s. 223

nogrodzki. W tym krajobrazie pełnym niewysokich pofałdowań na stałe wpisała się przestrzenna działalność człowieka w postać aranżacji otaczającej go przestrzeni do własnych potrzeb. W większości wsi na terenie gminy zachowały w większym lub mniejszym stopniu relikty a nawet całe układy historycznej zabudowy. Najbardziej jest to widoczne i skondensowane na obszarze d. koloni Dornbach, obecnego Tarnawca. Ta powstała w 1786 r. osada była wynikiem planowej akcji kolonizacyjnej monarchii. Zakładana od podstaw i dokładnie rozplanowana zachowała po dzień dzisiejszy swój charakterystyczny układ. Wśród innych wsi gminy, które zachowały swój ruralistyczny układ przestrzenny należy wymienić Kuryłówkę w jej części polskiej i ruskiej, Brzyśką Wolę, Jastrzębiec, Kulno. Do mniejszych jednostek przestrzennych organizujących krajobraz tego terenu i wchodzących w skład krajobrazu kulturowego należą tereny: dawnego zespołu pałacowego w Tarnawcu (obecnie Kuryłówka) o cennych walorach w wielu wymiarach (archeologicznym, historycznym, widokowym) mających charakter ponadlokalny; zespół dworsko-parkowy w Dąbrowicy wraz z aleją dojazdową, lasem i stawami, tereny młyna i jego urządzeń wodnych w Ożannie, zespół leśniczówki w Brzyńskiej Woli a także zespoły kościelne i cerkiewne w: Tarnawcu (obecnie Kuryłówka), Kolonii Polskiej, Kuryłówce, Dąbrowicy.

5.2.3. Zabytki nieruchome z wyszczególnieniem obiektów o istotnej wartości i znaczeniu dla gminy

Do najcenniejszych obiektów i zespołów obiektów zabytkowych na terenie gminy Kuryłówka należą zespoły architektury sakralnej i zespoły dworsko-parkowe:

Architektura sakralna

Zabytkowa architektura sakralna gminy Kuryłówka to przede wszystkim cerkwie prawosławne i grekokatolickie oraz kościoły rzymskokatolickie, których powstanie datuje się w większości na XIX i pocz. XX w. Budownictwo sakralne na tym terenie posiada oczywiście wielowiekowe tradycje w postaci wcześniejszych świątyń prawosławnych i grekokatolickich istniejących w Brzyńskiej Woli, Kulnie, Kuryłówce, Ożannie. Samodzielne parafie kościoła rzymskokatolickiego zaczęły tu powstawać dopiero w początkach XIX wieku.

Na terenie gminy Kuryłówka zachowały się dwie cerkwie w Dąbrowicy i Kuryłówce, których projektantem był Bazyli Nahirny – czołowy przedstawiciel charakterystycznego dla przełomu wieków XIX i XX nurtu poszukiwań stylu narodowego w architekturze cerkiewnej, stylu, który często upatrywano w neobizantyzmie. Architekt ten zaprojektował ponad 200 cerkwi, których rozwiązania powielali inni projektanci także w okresie dwudziestolecia międzywojennego.

Wśród istniejących budowli sakralnych wyróżniają się następujące świątynie:

Dawna cerkiew par. gr.-kat. pw. św. Paraskewii, ob. kościół fil. pw. św. Mikołaja w Kuryłówce wzniesiona została w l. 1896-1903 wg projektu Wasyla Nahirnego. Po 1945 r. świątynia została opuszczona i przeznaczona na magazyn. W 1981 r. obiekt przekazano katolikom i po wykonanym w roku następnym remoncie zaadaptowano na kościół. Jest to świątynia murowana z cegły, otynkowana, założona na rzucie krzyża greckiego z sanktuarium zamkniętym półkolistą apsydą i przedsionkiem na rzucie prostokąta. Na skrzyżowaniu transeptu i nawy duża kopuła na ośmiobocznym bębnie zwieńczona latarnią. Elewacje zamknięte są trójkątnymi szczytami i zaakcentowane w narożach ośmiobocznymi wieżyczkami zwieńczonymi kopułkami. Otwory okienne zamknięte zostały łukiem półkolistym. W elewacji frontowej portal ujęty w profilowane obramienie zamknięte łukiem półkolistym; nad nim data

„1896”. Bęben kopuły przepruty dużymi oknami zamkniętymi półkoliście, ujętymi w arkadowe profilowane obramienia rozdzielone pilastrami. Nawa i transept nakryte sklepieniami kolebkowymi, apsyda – płaskim stropem. We wnętrzu drewniany chór muzyczny z prostym parapetem ozdobionym dekoracją snycerską. Ściany i sklepienia we wnętrzu ozdobione polichromią autorstwa Pawła Zaporozskiego. Obok cerkwi murowana trójarkadowa dzwonnica zaakcentowana pośrodku wyższą i szerszą arkadą zamkniętą trójkątnym niewielkim szczytem z datą „1912”.

Obecnie istniejący **kościół parafialny w Kuryłówce** znajduje się na terenie pozostałości dawnego założenia pałacowego w Tarnawcu. W XVII w. istniał tu obronny dwór. W jego miejscu Stanisław Potocki, starosta leżajski wybudował w 1 poł. XVIII w. okazałe założenie pałacowe, opisane w inwentarzu z 1759 r. Nieistniejący dziś gmach pałacu flankowany był oficynami (prostopadłymi do pałacu). Do zespołu należała też stajnia i wozownia (na przedłużeniu oficyn) oraz kościół usytuowany na północ od założenia pałacowego. Około 1786 r. pałac został przebudowany przez Józefa Potockiego, w 1832 r. budynek rozebrano. Do dnia dzisiejszego z dawnego założenia pałacowego zachowały się: kaplica (obecnie kościół), oficyna (obecnie plebania), druga oficyna (przebudowana następnie na lamus plebański – obecnie budynek gospodarczy). Obecny **kościół par. pw. św. Józefa w Kuryłówce** wzniesiony został w połowie XVIII w. (w latach 1749-1751) z przeznaczeniem na kaplicę dworską, którą obsługiwali Bożogrobcy z Leżajska. Świątynię rozbudowano w 1841 r. przedłużając nawę o dwa przęsła oraz w 1903 r., kiedy to dostawiono kruchtę od południa i kaplice od pn. i pd. Kościół murowany, otynkowany, jednonawowy z prezbiterium od zachodu zamkniętym półkoliście, do którego przylegają po bokach zakrystia i skarbczyk. Nawa główna na rzucie prostokąta czteroprzęsłowa z przylegającymi doń po bokach kaplicami na planie prostokątów, co tworzy w rzucie plan krzyża. Elewacja wschodnia, frontowa dwukondygnacyjna, jednoosiowa, podzielona wertykalnie lizenami, z otworem wejściowym pośrodku ponad którym gzyms i półkolistą wnęką z napisem: GLORIA IN EXCELSIS DEO 1841”. We wnętrzu kaplice otwarte do nawy półkolistymi arkadami. Nawa i prezbiterium sklepiona kolebkowo z lunetami, zakrystia, skarbczyk i kaplice sklepieniami krzyżowymi. Łuk tęczy zamknięty półkoliście, ujęty kompozytowymi pilastrami. Chór muzyczny wsparty na trzech arkadach posiada wybrzuszony parapet dekorowany płycinami i lambrekinem. Ściany wnętrza obiega wydatny, profilowany gzyms wieńczący. Polichromia z 2 poł. XIX w. ornamentально-figuralna, w dobudowanych przęsłach nawy imituje istniejącą dekorację architektoniczną starszej części kościoła. Posadzki prezbiterium, zakrystii i kaplic z wzorzystych płytek ceramicznych z warsztatu Stanisława Cetnarskiego z Łańcuta. Przy kościele znajduje się murowana trójarkadowa dzwonnica wzniesiona w 1903 r.

W skład zespołu kościelnego w Kuryłówce wchodzi także budynek plebani pochodzący zapewne z 2 poł. XVIII w. (przebudowany ok. poł. XIX w. i w 1912 r.), będący niegdyś oficyną dworską oraz budynek dawnej organistówki pochodzący z końca XIX w. (obecnie wikarówka). W terenie czytelne są także pozostałości dawnych fortyfikacji ziemnych. Budynek plebani jest murowany, parterowy, o prostej bryle, nakryty czterospadowym dachem. Założony został na rzucie prostokąta, z kolumnowym skromnym portykiem na osi elewacji frontowej. Elewacje zdobi skromny detal architektoniczny: profilowane obramienia okienne z uszakami, profilowany gzyms wieńczący i boniowane naroża elewacji. Budynek dawnej wikarówki to bardzo skromny obiekt, pozbawiony cech stylowych i wystroju architektonicznego. Jest parterowy, na rzucie prostokąta, nakryty dwuspadowym dachem.

Dawna **cerkiew greckokatolicka, następnie prawosławna pw. Archaniola Michała w Kulnie** obecnie użytkowana przez dwie parafie jako cerkiew filialna pw. Św. Michała Archaniola parafii prawosławnej w Tarnogrodzie oraz kościół filialny pw. św. Maksymiliana Kolbe parafii rzym.-kat. w Bystrem. Cerkiew wybudowana została w latach 1869-1872 r. (data umieszczona na elewacji frontowej) prawdopodobnie wg projektu Aleksandra Puringa, chełmskiego architekta diecezjalnego. Wiadomo, że nie była to pierwotna cerkiew w Kulnie, lecz brak jest pewnych informacji, kiedy zbudowano pierwszą świątynię. Prace budowlane przy nowej świątyni rozpoczęto w 1869 r., ale już wcześniej – w 1868 r. mieszkaniec Lublina żydowskiego pochodzenia Josif Erlich wszedł w porozumienie z rządem gubernialnym w Lublinie i złożył gotowość budowy cerkwi. Rząd Gubernialny wspierał budowę cerkwi, gdyż zależało mu, by stała się ona ośrodkiem prawosławia. Tak się też wkrótce stało, gdyż w 1875 r. dekretem biskupa grekokatolickiego Popiela z siedzibą w Chełmie Lubelskim wszystkie parafie unickie dostały polecenie przejścia na prawosławie, a ukaz carski usankcjonował prawnie likwidację unityzmu w Królestwie Polskim. W 1956 r. zrujnowana cerkiew (zniszczony dach, zawalony strop, powybijane okna, rozebrane kamienne ogrodzenia) została odzyskana przez parafię prawosławną w Tarnogrodzie, a od 1972 r. na mocy porozumienia użytkowana jest także przez kościół rzymskokatolicki. W 1997 r. budynek poddany został gruntownym pracom remontowym.

Jest to świątynia orientowana, murowana z cegły, otynkowana, na planie krzyża, czterodzielna z wyraźnie wyodrębnionym wydłużonym masywem zachodnim z wieżą-dzwonnica od frontu. Do dużej kwadratowej nawy przylegają po bokach prostokątne w rzucie aneksy. Sanktuarium i babiniec na planie prostokąta, wieża na rzucie ośmioboku. W bryle cerkwi dominuje masywna wieża i duży korpus nawowy. Nawa nakryta dachem namiotowym, wieżę nakrywa duży ostrosłupowy hełm. Dachy nawy i wieży wieńczą ślepe latarnie zakończone baniami. Elewacje świątyni o podziale płycinowo-ramowym zwieńczone są arkadkowym gzymsem. Do cerkwi prowadziły trzy ozdobnie opracowane portale (pd. zamurowany): portal główny w elewacji zachodniej wieży – w formie arkady wspartej na dwu kolumnach i dwa portale prowadzące od pd. i pn. do aneksów nawy, wzorowane na portalu głównym, z półkolumnami. Otwory okienne zamknięte są półkoliście. We wnętrzu łuk tęczyowy o wykroju koszowym, aneksy boczne i babiniec otwarte do nawy arkadami. Nawa nakryta została pozornym sklepieniem klasztornym, pozostałe pomieszczenia – stropami płaskimi. Forma architektoniczna cerkwi w Kulnie jest przykładem inspiracji architekturą cerkwi rosyjskich.

Kolejnym obiektem sakralnym będącym świadectwem różnorodności kulturowej i wyznaniowej tych ziem jest dawna **cerkiew grekokatolicka pw. św. Mikołaja, obecnie kościół filialny pw. św. Michała Archaniola w Dąbrowicy**. Jest to kolejna cerkiew z terenu gminy wzniesiona wg projektu Wasyla Nahirnego. Wybudowana w 1906 r. od 1948 r. użytkowana jest przez kościół rzymskokatolicki. Murowana z cegły otynkowana, założona na rzucie krzyża greckiego z sanktuarium zamkniętym apsydą i kolumnowym portykiem w fasadzie. Do sanktuarium przylegają po bokach zakrystia i składzik na rzucie kwadratów. W bryle świątyni wyróżnia się usytuowana na skrzyżowaniu naw masywna kopuła na bębnie zwieńczona ażurową latarnią. Elewacje o klasycystycznej dekoracji rozdzielone zostały pilastrami i zwieńczone fryzem z pseudotryglifów i gzymsem. Portyk fasady i ramiona transeptu zwieńczone są trójkątnymi szczytami wyodrębnionymi profilowanym obramieniem, w szczycie portyku data „1906” i napis w języku ukraińskim „Bóg z nami”. Otwory okienne

zamknięte półkoliście umieszczone w arkadowych profilowanych obramieniach. Nawa, sanktuarium i przedsionek sklepione są kolebkowo, a zakrystia i składzik przekryte stropem płaskim. Wewnątrz ściany obiega fryz wypełniony meandrem, bęben kopuły ozdobiono fryzem kostkowym. Obok cerkwi w linii ogrodzenia usytuowana jest pochodząca z tego samego czasu co cerkiew murowana dzwonnica – trójarkadowa ze środkową arkadą wyższą i szerszą zwieńczoną szczytem z małą arkadką. Neoklasycystyczne cechy stylowe świątyni zastosowane w budowlu są znakomitym przykładem przenikania do tradycji wschodnich architektonicznych rozwiązań charakterystycznych dla sztuki sakralnej zachodu.

Z lat 1914-1918 pochodzi **kościół w Kolonii Polskiej** wzniesiony z fundacji Adama Ludwika Czartoryskiego (konsekrowany dopiero w 1926 r.). Wiele zasług w dziele budowy kościoła wniósł pełnomocnik generalny ordynacji Czartoryskich – Jan Podczaski. Kościół wybudowany został wg projektu autorstwa architekta warszawskiego Czesława Domaniewskiego przez budowniczego z Sieniawy Franciszka Michalskiego. W latach 90. XX w. przeprowadzono gruntowne prace remontowo-konserwatorskie.

Jest to murowana, otynkowana świątynia jednonawowa na planie prostokąta z węższym prezbiterium od zachodu, przy którym zakrystia od południa, skarbczyk od północy. W bryle kościoła wyróżnia się czworoboczna wieża „wtopiona” w fasadę wschodnią wyrastająca dwoma kondygnacjami ponad dach korpusu nawowego. Budowla nakryta dachami dwuspadowymi, wieża strzelistym hełmem. Pokrycie dachów stanowi blachodachówka. W elewacjach bocznych poszczególne osie wydzielono szkarpami.

W skład zespołu kościelnego wchodzi też murowane budynki plebani i stajni plebańskiej wybudowane w tym samym czasie co kościół. Plebania jest skromnym, parterowym budynkiem wybudowanym na rzucie prostokąta poprzedzonym od frontu wejściowym ryzalitem umieszczonym na osi elewacji frontowej. Budynek nakryty jest czterospadowym dachem o charakterystycznych, załamanych połaciach; ryzalit dachem dwuspadowym. Elewacje pozbawione detalu architektonicznego. Otwory okienne są prostokątne, jedynie w szczycie ryzalitu okienko w kształcie półkola w prostej opasce. Stolarka okienna i drzwiowa współczesna. Dachy kryte są blachą.

Usytuowany nieopodal plebani budynek gospodarczy to obiekt wybudowany na rzucie wydłużonego prostokąta, nakryty dwuspadowym dachem. Elewacje dłuższe budynku podzielone są lizenami i ozdobione skromnym detalem architektonicznym w postaci obramień otworów okiennych (proste opaski z kluczem pośrodku). Otwory okienne w elewacji frontowej niewielkie, w kształcie leżącego prostokąta (niektóre zamknięte łukiem odcinkowym), w elewacji bocznej okulusy po bokach prostokątnego otworu.

Zespół kościelno-plebański w Kolonii Polskiej stanowi niezwykle charakterystyczny i malowniczy element zabudowy miejscowości i jest jednym z nielicznych zachowanych na tym terenie kompletnych zespołów tego typu.

Poza omówionymi powyżej przykładami murowanej architektury sakralnej na terenie gminy Kuryłówka zachowały się trzy XIX-wieczne drewniane kaplice: w Brzyskiej Woli, Dąbrowicy i Jastrzębcu.

Kaplica w Brzyskiej Woli wzniesiona ok. poł. XIX w., rozbudowana przed 1900 r. to niewielki budynek wzniesiony w konstrukcji zrębowej, na rzucie prostokąta z trójbocznie zamkniętym prezbiterium, do którego przylega niewielka zakrystia. Posiada zwartą, nierozczłonkowaną bryłę z dwuspadowym dachem, w którego kalenicy skromna czworoboczna wieżyczka na sygnaturkę nakryta namiotowym daszkiem.

Kaplica w Dąbrowicy zbudowana została w 4 ćw. XIX w. z fundacji Czartoryskich jako kościół filialny parafii rzym.-kat. w Sieniawie. Kaplica jest orientowana, wzniesiona w konstrukcji zrębowej, na rzucie prostokąta zamkniętego od wschodu trójbocznie, przy ścianie pn. - zakrystia. Ściany kaplicy oszalowane są pionowo deskami. W kalenicy dwuspadowego dachu umieszczona wieżyczka na sygnaturkę z latarnią zwieńczoną cebulastym, krytym blachą hełmem. Dach kaplicy dwuspadowy kryty jest dachówką ceramiczną.

Kolejna **kaplica** zachowana na terenie gminy zlokalizowana w **Jastrzębcu** wzniesiona została zapewne ok. 1885 r. Podobnie jak dwie pozostałe wybudowana została w konstrukcji zrębowej, posiada prosty rzut i bryłę jako budowla jednonawowa z zamkniętym trójbocznie prezbiterium i przedsionkiem od zachodu. Jej ściany wzmocnione lisicami oszalowane są pionowo deskami z listwowaniem. Nad nawą wieżyczka na sygnaturkę z ażurową latarnią. We wnętrzu ściany i strop kaplicy ozdobione są iluzjonistyczną polichromią, a wokół okien neorokokowe malowidła ornamentalne imitujące snycerkę.

Kaplica w Kolonii Polskiej wybudowana została na parceli, na której stał dom, w którym urodził się ks. Stanisław Szpetnar. Był on inicjatorem i współfundatorem budowy kaplicy. Kaplica poświęcona została Matce Bożej z Lourdes – stąd wewnątrz zamiast ołtarza grotta z kopią figurki Matki Bożej z Lourdes. Projekt budowli wykonał inż. Marian Osiński, profesor Politechniki Lwowskiej. Kaplicę wybudowano w latach 1939-1944 pod kierunkiem budowniczego z Jarosławia – Kazimierza Błotnickiego. W 1952 r. w krypcie kaplicy pochowano ks. St. Szpetnara. Kaplica jest murowana z cegły, w większości nieotynkowana. Wejście poprzedzone pseudoportykiem. Nad drzwiami napis „AVE MARIA”. W kalenicy dwuspadowego dachu wieżyczka na sygnaturkę z wysmukłą latarnią nakrytą stożkowym hełmem.

Z dawnego zespołu cerkiewnego w **Ożannie** do dziś zachowała się jedynie murowana **dzwonnica**. W 1946 lub w 1947 r. rozebrana została drewniana pochodząca z połowy XVIII w. cerkiew filialna pw. Św. Paraskewy. Zachowana trójarkadowa dzwonnica wraz z cerkwiskiem i starodrzewiem położona jest malowniczo na wyniesieniu nad ożańskim zalewem. Otoczenie dzwonnicy i cerkwiska zostało bardzo niekorzystnie zagospodarowane – w bliskim sąsiedztwie dzwonnicy usytuowano dwa duże letniskowe domy.

Na terenie gminy Kuryłówka znajdują się także zabytkowe kapliczki: w Dąbrowicy- Podług (1925 r.), Jastrzębcu (4 ćw. XIX w.), Kulnie (XIX w.), Kuryłówce - niedaleko kościoła (1898 r.), - przy drodze do Tarnawca (przed 1851 r.), Ożannie Małej (1949 r.), Tarnawcu - ciekawa na planie ośmioboku (3 ćw. XIX w.).

Zespoły dworsko-parkowe

Zasób architektury dworskiej i pałacowej na terenie gminy Kuryłówka reprezentowany jest przez dwa obiekty: zespół dawnej rządówki (później leśniczówki) w Brzyskiej Woli i zespół dworsko-parkowy w Dąbrowicy.

Rządówka w Brzyskiej Woli należała w XIX w. do dóbr Ordynacji Potockich z Łańcuta. Budynek wybudowany został w latach 1837-1839 wg projektu Ludwika Bogochwalskiego z inicjatywy pierwszego ordynata Alfreda Potockiego z przeznaczeniem na kancelarię i mieszkanie administratora miejscowego folwarku. W otoczeniu budynku urządzony został park – widoczny już na mapie katastralnej z połowy XIX wieku. W 1866 roku drugi ordynat Alfred Potocki przekazał grunty folwarku w dzierżawę miejscowym chłopom, budynek

kancelarii i mieszkanie administratora został wyremontowany i przeznaczony na leśniczówkę. Po II wojnie światowej zespół ten został przejęty na własność skarbu państwa i użytkowany był przez spółdzielnię produkcyjną. W latach 60. XX w. budynek poddany został kapitalnemu remontowi (nastąpiło też wówczas przekształcenie wnętrza z pierwotnego dwutraktowego na trzytraktowy), a znajdującą się w zespole murowaną stajnię z pocz. XX w. rozbudowano. Na pn.-wsch. od rządówki znajduje się budynek dawnej stajni. Obiekty przez długi czas nieużytkowane znajdowały się w bardzo złym stanie. Obecnie są użytkowane i wyremontowane.

Budynek rządówki reprezentuje styl neoklasycystyczny. Jest to parterowy drewniano-murowany obiekt na planie prostokąta z portykiem i gankiem na osi dłuższych elewacji: frontowej i ogrodowej. Budynek jest niepodpiwniczony, wzniesiony na fundamentach z cegły; część drewniana wzniesiona w konstrukcji zrębowej, część murowana (dwa pomieszczenia od pn.-wsch.) z cegły. Budynek nakrywa czterospadowy dach, portyk od frontu dach dwuspadowy, a ganek tylny daszek wielospadowy. Elewacja frontowa jest symetryczna z umieszczonym pośrodku portykiem wspartym na sześciu murowanych kolumnach. W elewacji tylnej wejście ogrodowe poprzedzone otwartym gankiem, wspartym na murowanych filarach z pełną balustradą.

Dwór w Dąbrowicy wybudowany został około 1919 roku na terenie istniejącego wcześniej folwarku. Majątek przez wiele lat pozostawał w rękach Czartoryskich. Po upadku powstania listopadowego ówcześni właściciele dóbr – Adam Jerzy Czartoryski i księżna Anna Sapieżanka wyjechali z kraju i zamieszkali w Paryżu. Folwark w Dąbrowicy został oddany w dzierżawę, a oficjalną właścicielką była wówczas księżna Anna. Na mapie katastralnej z 1853 r. widoczny jest duży folwark z murowanym budynkiem dworu i drewnianymi zabudowaniami gospodarczymi. Na wschód od dworu i na północ od zabudowy gospodarczej rozciągał się park; na północ od parku znajdował się staw.

W końcu XIX wieku właścicielem majątku był Adam Ludwik Czartoryski. W 1897 roku uzyskał on zgodę na dworze cesarskim w Wiedniu na utworzenie „Ordynacji Sieniawskiej książąt Czartoryskich”. W skład ordynacji wchodził też majątek w Dąbrowicy. Podobnie jak poprzednicy Adam Ludwik majątek w Dąbrowicy oddawał w dzierżawę. Pierwszym znanym dzierżawcą folwarku – od ok. 1850 r.- był Masłowski – weteran powstania styczniowego, fundator drewnianej kapliczki przy drodze do Kolonii Polskiej. Po nim majątek dzierżawił niejaki Iwanowski, eksolicer carskiej armii. To właśnie ten administrator wybudował ok. 1919 r. obecny dwór, a następnie murowane budynki gospodarcze. Prawdopodobnie w związku z tą inwestycją książę zrezygnował z czynszu za dzierżawę, jak również podarował cegłę na budowę nowej siedziby dworskiej. Jak pisze V. Błotko autorka *Skróconego studium historyczno-architektonicznego dworu w Dąbrowicy* „W 1927 roku Iwanowski uzyskał kredyt na budowę stawów rybnych. Kryzys gospodarczy (na przełomie lat 20. i 30-tych) uniemożliwił spłatę długu i obciążony majątek wystawiono na licytację, którą wygrał Jan Podczaski, pełnomocnik Czartoryskich.” Majątek ponownie oddano w dzierżawę. Nowy administrator – Karol Czyż został zobowiązany (w uznaniu zasług dla byłego dzierżawcy) do udostępnienia Iwanowskiemu mieszkania. Gdy w 1939 r. K. Czyż opuścił Dąbrowicę majątek przejęli Niemcy i do 1944 r. administrował nim volksdeutsch Szymański. Przed opuszczeniem dworu wywiózł on cenniejsze wyposażenie. W 1945 r. folwark został znacznie zdewastowany – m.in. na dworze i na stodołę rozebrane zostały przez chłopów z Kuryłówki dachy budynków. W 1946 r. został przejęty przez Skarb Państwa i przez wiele lat pozostawał w użytkowaniu PGR. W latach

1948-1949 dwór został poddany remontowi z adaptacją na biura, mieszkania pracownicze oraz przedszkole. W 1985 r. budynek dworu przejęty został przez Przedsiębiorstwo Igloopol z Dębicy. Przystąpiono wówczas do remontu kapitalnego i przebudowy budynku wg proj. J. Chałupskiego. Prace zostały wstrzymane w 1989 r. , a dwór i zabudowania gospodarcze przejęła Agencja Własności Rolnej Skarbu Państwa. W 1997 r. dwór został zakupiony przez osobę prywatną, nie wykonano jednak koniecznego remontu, obiekt pozostaje opuszczony, jest dewastowany i znajduje się w katastrofalnym stanie technicznym.

Dwór usytuowany jest w zabytkowym parku pochodzącym z 1 poł. XIX w. Park podobnie jak dwór wymaga podjęcia pilnych prac konserwatorskich. Układ dróg w parku jest nieczytelny, teren porasta nie tylko drzewostan zabytkowy, ale też liczne samosiewy. Od strony zachodniej parku biegnie droga, przy niej zlokalizowane są dawne zabudowania folwarczne: spichlerz i stajnia. Na północ od parku zlokalizowane są stawy.

Dwór w Dąbrowicy, od wielu lat nieużytkowany, nieremontowany, niezabezpieczony znajduje się obecnie w katastrofalnym stanie technicznym. W zasadzie obiekt jest już w stanie ruiny. Wiele elementów z zaprezentowanego poniżej opisu nie istnieje. Dachy i stropy są zawalone, otwory okienne i drzwiowe niezabezpieczone, resztki stolarki okiennej i drzwiowej zdewastowane, brak jest w większości detalu architektonicznego elewacji oraz tynków. Dwór to budynek murowany z cegły, podpiwniczony, parterowy z użytkowym poddaszem (wieża trzykondygnacyjna). Posiada rozczłonkowaną bryłę: korpus główny wzniesiony został na rzucie prostokąta z portykiem kolumnowym na osi elewacji głównej (zachodniej), z kwadratową w rzucie wieżą wtopioną w bryłę korpusu od strony północno-wschodniej. Dodatkowo bryła urozmaicona ryzalitem pośrodku elewacji wschodniej i wejściowym gankiem dobudowanym do elewacji południowej. Do północnej elewacji korpusu i wieży przylega skrzydło boczne na rzucie prostokąta. Wejścia do budynku – od strony zachodniej i południowej. Portyk zachodni, ryzalit wschodni i ganek wejściowy poprzedzone są szerokimi schodami. Bryłę budynku urozmaicały dachy: nad korpusem dwuspadowy łamany z naczółkami, nad portykiem i ryzalitem - dwuspadowe z naczółkami. Wieża nakryta była dachem namiotowym z niewielkimi lukarnami w połaciach. Elewacje dekorowane były skromnym detalem architektonicznym w postaci opasek wokół otworów okiennych, gzymsu kordonowego wydzielającego ściankę kolankową, pseudofryzem arkadkowym wydzielającym górną kondygnację wieży, pseudookulusami w opaskach w elewacji południowej. Wnętrze posiadało osiowy, symetryczny układ wewnątrz (wtórnie częściowo przekształcony). Forma architektoniczna dworu określona została w monograficznym opracowaniu obiektu jako tzw. „styl dworkowy”, aczkolwiek zauważono pewną dwoistość stylistyczną: nawiązanie do form charakterystycznych dla dworu polskiego w zastosowanych rozwiązaniach budynku od strony zachodniej i południowej i odmienny charakter budynku w widoku od strony wschodniej i północnej z monumentalną wieżą o elementach zaczerpniętych z neogotyku.

Pozostałości skromnego **zespołu folwarcznego** zachowały się także w **Kolonii Polskiej**. Są to: budynek dawnej rządówki zapewne z pocz. XX w. (parterowy budynek nakryty dwuspadowym dachem z gankiem na osi elewacji frontowej), murowany z cegły, nieotynkowany budynek spichlerza (obecny zapewne wybudowany w latach 50. XX w.) i staw.

W **Jastrzębcu** zlokalizowana jest dawna **leśniczówka**. Obecnie własność Lasów Państwowych. Wybudowana została w 1933 roku i stanowiła własność Potockich. Jest to budynek drewniany, parterowy, wzniesiony na rzucie litery L. Nakryty jest dachami dwuspadowymi o kalenicach prostopadłych do siebie. Pokrycie dachu stanowi dachówka

ceramiczna. Ściany budynku szalowane są deskami w układzie poziomym, zaś szczyty bocznych elewacji – w układzie pionowym. Jest skromnym, pozbawionym cech stylowych obiektem.

Budynki użyteczności publicznej

Zasób obiektów użyteczności publicznej zlokalizowanych na terenie gminy Kuryłówka przedstawia się stosunkowo skromnie. Do tego typu obiektów należą m.in. szkoły.

Szkoła w Brzyskiej Woli wybudowana w 1925 r., rozbudowana w 1986 r. Jest to piętrowy budynek na rzucie prostokąta, nakryty wysokim czterospadowym dachem. Elewacja frontowa zaakcentowana została wejściem poprzedzonym dwoma filarami wspierającymi balkon usytuowany w II kondygnacji i dużą wystawką umieszczoną pośrodku połaci dachowej nad wejściem. Otwory okienne są prostokątne, w partii parteru zaakcentowane prostokątnymi blendami. Elewacje wieńczy profilowany gzyms. Pokrycie dachu stanowi dachówka ceramiczna. Współcześnie rozbudowana o dużą kubaturę dostawioną do obiektu - do elewacji tylnej.

Kolejna **szkoła** zachowała się **w Dąbrowicy** (obecnie przebudowana na budynek mieszkalny). Wybudowana zapewne na pocz. XX w. Jest to murowany z cegły, parterowy budynek wzniesiony na rzucie prostokąta o prostej nierozczłonkowanej bryle, jedynie w elewacja frontowa posiada na osi szeroki ryzalit nakryty dachem dwuspadowy. Pierwotnie ryzalit ten miał formę dużego ganku o drewnianych ścianach, obecnie - po ostatnim remoncie przekształcony.

Szkoła w Kuryłówce (ob. GOPS) wybudowana w latach 1923-1925, po ostatnio przeprowadzonym remoncie w zasadzie utraciła cechy zabytkowe (zachowana została jedynie bryła budynku z czterospadowym dachem).

Szkoła w Tarnawcu wybudowana ok. 1920 r., jest murowanym parterowym budynkiem nakrytym dachem czterospadowym. Powyżej I kondygnacji ścianka kolankowa z niewielkimi okienkami oświetlającymi partię strychową. Elewacja frontowa jest symetryczna z wejściem usytuowanym w osi środkowej. Elewacje wieńczy profilowany gzyms.

Do zasobu zabytkowych obiektów zlokalizowanych na terenie gminy należą też trzy młyny: w Brzyskiej Woli, Kuryłówce i Ożannie. Młyn w Brzyskiej Woli pochodzi z lat 30. XX w., obecnie pozostaje nieużytkowany. Jest to budynek murowany z cegły, nieotynkowany, dwukondygnacyjny z użytkowym poddaszem, założony na rzucie prostokąta, nakryty dwuspadowym dachem.

Zespół zagrody młynarskiej zachował się do dnia dzisiejszego w Kuryłówce; w jej skład wchodzi: drewniany młyn, dom młynarza oraz relikty stawów i groble ziemne. Młyn wybudowany został w 1928 roku, dom młynarza ok. 1930 r.

Młyn jest budynkiem trzykondygnacyjnym posadowionym na betonowych filarach, nakryty dwuspadowym dachem krytym blachą. Ściany oszalowane są pionowo deskami z listwowaniem. Wewnątrz zachowane jest wyposażenie. Obecnie młyn jest nieużytkowany, dom młynarza zamieszkuje rodzina ostatniego młynarza.

W 1936 roku wybudowany został młyn w Ożannie. Projekt budynku i jego wykonanie powierzone zostało budowniczemu z łańcuta o nieznanym nazwisku. Jest to trzykondygnacyjny budynek murowano-drewniany, wzniesiony w konstrukcji szachulcowej o wypełnieniu z cegły. Nakryty jest dwuspadowym dachem krytym blachą. Wewnątrz

zachowało się pierwotne wyposażenie. Obecnie młyn jest nieużytkowany. Przy młynie zachowana jest grobla i pozostałości stawu.

Budownictwo drewniane

Zasób budownictwa ludowego gminy Kuryłówka na tle innych regionów województwa podkarpackiego jest jeszcze ciągle pokaźny, chociaż z roku na rok ulega uszczupleniu, bądź przez rozbiórki starych budynków bądź przez ich całkowite przekształcenie w czasie remontów. Dotyczy to głównie budynków najstarszych, najbardziej dotkniętych zębem czasu. Jest to jednak proces nieuchronny i nieunikniony, wobec którego stajemy bezradni i praktycznie jedyną szansą na przetrwanie pamięci o lokalnych, ludowych tradycjach budowlanych jest dokumentacja tego zasobu w postaci kart ewidencyjnych czy nawet w najprostszej formie dokumentowania – fotografii. Należy w tym miejscu nadmienić, że dokumentacja budownictwa ludowego z terenu gminy Kuryłówka jest stosunkowo bogata, bowiem w zasobie archiwalnym Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków – Delegatury w Rzeszowie istnieje kilkadziesiąt kart ewidencyjnych budynków mieszkalnych i gospodarczych, które dają ogólny obraz tego budownictwa.

Poniższą charakterystykę zasobu budownictwa ludowego należy rozpocząć od stwierdzenia, że chałup wzniesionych w XIX w., lub o cechach, które mogłyby wskazywać na XIX-wieczny rodowód praktycznie już nie ma. Zachowane do niedawna reliktozo budynki pod strzechą też znikają z krajobrazu kulturowego gminy. Podobnie jak w innych rejonach budynki takie, jeśli już występują, są na ogół nieużytkowane, w bardzo złym stanie technicznym lub w stanie ruiny. Taka zagroda - nr 21 w Kuryłówce (cała zagroda, zapewne z pocz. XX w., złożona z chałupy, stajni i stodoły) została w ostatnich latach wyłączona z Gminnej Ewidencji Zabytków.

Głębokie, niekorzystne zmiany dotyczą także formy i wielkości dachów. Powszechne kiedyś wysokie dachy czterospadaowe, nadające budynkom szczególnych proporcji, zostały przy remontach zastąpione prostymi konstrukcjami dwuspadowymi. Należy tu jednak zaznaczyć, że znaczna część istniejących do dzisiaj budynków, głównie tych wzniesionych w okresie międzywojennym, nigdy dachów czterospadaowych nie posiadała. Podczas wizji terenowych nie stwierdzono już dachów czterospadaowych. Często zmiana formy dachu jest następstwem niechęci wykonawców robót do bardziej skomplikowanych prac budowlanych. Przykładem takiego niekorzystnego upraszczania form, mającego niekorzystny wpływ na estetykę budynku, może być proponowany do wyłączenia z Gminnej Ewidencji Zabytków dom nr 290 w Brzyskiej Woli, w którym dwuspadowy daszek nad niewielkim gankiem zastąpiono prostym dachem pulpitowym a trójkątną przestrzeń powstałą w wyniku różnicy wysokości dachu nad gankiem do dachu budynku zamaskowano szalunkiem.

Analizując usytuowanie obiektów na terenie siedliska można stwierdzić, że zdecydowana większość domów mieszkalnych (historycznych) zwrócona jest do drogi ścianą szczytową. Tylko nieliczne domy sytuowane są do drogi kalenicowo. Wszystkie budynki mieszkalne i mieszkalno-gospodarcze, do których udało się dotrzeć, są szerokofrontowe (istnieją jednakże budynki, które od strony zaplecza gospodarczego posiadają wejście w ścianie szczytowej (Tarnawiec, dom nr 6). Dążono do takiego usytuowania chałup, aby przynajmniej jedno okno izby było skierowane w kierunku południowym i (lub przynajmniej) aby można było z izby obserwować drogę i podwórze zagrody. Powszechną regułą było sytuowanie budynków, tak mieszkalnych jak i inwentarsko-gospodarczych, w pobliżu granicy

działki siedliskowej, jednak nie na linii granicznej siedliska, (przynajmniej pół metra od ogrodzenia). W jednym przypadku tylna ściana chałupy pokrywa się z linią graniczną (Tarnawiec, dom nr 6). Stodoły są sytuowane w pewnym oddaleniu od domów mieszkalnych, najczęściej w tylnej części siedliska, kalenicą równolegle do drogi – poprzecznie do osi wzdłużnej siedliska.

Inne budynki gospodarcze oraz najmniej liczna grupa obiektów – budynki inwentarskie (stajnie, obory, chlewy, kurniki, wozownie, komory) najczęściej sytuowane są w jednej linii za budynkami mieszkalnymi. Nie odnotowano przypadku budynków tworzących zagrodę jednobudynkową, pod wspólnym dachem.

Ściany domów wykonane są najczęściej z tartego drewna sosnowego. Tylko nieliczne z zachowanych jeszcze budynków wzniesione zostały z plennic, tj. półokrągłaków rozdzielanych toporami lub przecieranych piłami a następnie z trzech stron obrabianych. Ta stara, pracochłonna metoda "uzyskiwania budulca" z dwóch zasadniczych przyczyn nie odeszła całkowicie w zapomnienie wraz z rozwojem tartaków i dostępnością budulca gotowego już do wznoszenia ścian. Pierwsza to oszczędność, druga - obawa przed podmianą drewna na gorsze.

Zdecydowanie dominującą konstrukcją jest w budownictwie omawianego terenu konstrukcja wieńcowa (zrębowa). Konstrukcja ta jest niejednokrotnie wspomagana systemem sumikowo-łatkowym, głównie do łączenia zbyt krótkich belek ścian wzdłużnych (np. Dąbrowica, dom nr 40). Istnieje też stosunkowo liczna grupa budynków mieszkalnych wzniesiona niemalże w konstrukcji sumikowo-łatkowej, gdzie konstrukcję wieńcową stosuje się jedynie w węglach budynku. Dotyczy to głównie domów późniejszych, wznoszonych w latach 20-30. XX w. Przy sporych rozmiarach domów wydaje się to nawet zrozumiałe, jednak tutaj rozmiary domów nie mają znaczenia – nawet ścian szczytowych małych chałup nie wznoszono z jednorodnych belek biegnących przez całą szerokość budynku. Słupy-łatki stosuje się głównie przy kształtowaniu otworów okiennych i drzwiowych, ale nie jest to regułą (np. łączenie zbyt krótkich belek). Rolę łątek powszechnie pełnią na tym terenie wpuszczone w podwalinę ościeżnice drzwi. W omawianym przypadku wysokość ościeżnic drzwi równa jest wysokości zrębu ścian. W taki sam sposób montowano ościeżnice okien - ich rolę pełniły słupy osadzone w podwalinie, biegnące przez całą wysokość budynku aż do oczepu. Odcinki słupów poniżej i powyżej okien fazowano i wpuszczano w nie krótkie, zaciosane lub zacięte w pióra belki zrębu. Istnieje szereg wariantów tego typu rozwiązań (domy w Brzyckiej Woli nr 289, 80, Kuryłówce nr 110). Na omawianym obszarze nie brak również przypadków stosowania słupów w węglach budynku (np. Kulno dom nr 30). Przy czym najczęściej słupy te stawiano w punktach, można tak rzec, „rozwojowych”, tzn. w miejscach które pozwalały na przedłużenie budynku. Przy bardzo skromnym materiale jaki się zachował trudno powiedzieć, czy istniejące słupy były stawiane wraz z budynkiem, czy też są wynikiem gruntownej przebudowy obiektu, w związku z jego wydłużeniem. Nie odnotowano istnienia słupów-łątek w węglach chałup ustawionych szczytowo, od strony drogi. O budynkach wznoszonych w takim systemie, stosunkowo powszechnym na terenach zamieszkałych przez ludność ukraińską, mawiano, że są stawiane na „ruską modę”. Być może wznosząc budynki takim systemem, manifestowano w ten sposób swą przynależność narodową.

Konstrukcja ramowa (szkieletowa) występuje tutaj sporadycznie, zasadniczo jedynie przy wznoszeniu dodatkowych przybudówek takich jak drewniane ganki usytuowane przeważnie w centralnej części budynku, osłaniając główne wejście. Ganki zyskały większą

popularność dopiero w dwudziestoleciu międzywojennym i po II wojnie światowej. Ich ramową konstrukcję szalowano deskami a same ganki traktowano mniej lub bardziej dekoracyjnie.

Zdecydowana większość drewnianych budynków mieszkalnych i gospodarczych to budynki powstałe w latach dwudziestych XX w. i później. Ich program przestrzenny jest bardzo zróżnicowany – od klasycznego jednotraktu (izba-sień-komora) poprzez domy półtraktowe (izba-sień i kuchnia-komora) po obiekty bardziej rozbudowane, dwutraktowe. Te ostatnie posiadają niekiedy bardzo rozbudowany program przestrzenny. Przykładem takiego obiektu jest dom nr 6 w Tarnawcu z czterema izbami, kuchnią, dwoma pomieszczeniami alkierzowymi oraz stajnią (obecnie komorą) do której, oprócz wejścia z budynku również istnieje wejście z zewnątrz w ścianie szczytowej. Charakterystyczny dla tego budynku jest brak sieni – z zewnątrz wchodzi się wprost do kuchni. Czasem program przestrzenny tych domów jest poszerzony o dodatkowe pomieszczenie gospodarcze (np. wozownia) lub inwentarskie.

Dekoracja domów jest dość uboga. Sprowadza się zasadniczo do ozdabiania dolnych końcówek desek drugiego rzędu szalunku szczytów wyrzynaną koronką (Brzyska Wola nr 97, Dąbrowica nr 19, 31) lub zakopiańskim motywem promienistego zachodzącego słońca tzw. słonecka (Tarnawiec nr 79). Powszechnie zdobiono również ostatki tragarzy wysunięte przed zrąb oraz ostatki krokwi, najczęściej poprzez łukowate wycięcie i zaokrąglenie na końcach. Niektóre budynki zachowały ozdobnie ukształtowane obramienia okienne (Kuryłówka nr 324). Bogatsze w dekorację są ganki z dużymi płaszczyznami okien o bogatych podziałach wewnętrznych, z odcinkowo kształtowanymi szczeblinami i dekoracyjnymi szczytami.

Jako element dekoracji należy również traktować malowanie ścian chałup. Domy na omawianym terenie w większości nie posiadają szalunku. Widoczny zrąb ścian jest tutaj powszechnie malowany w dwukolorowe, silnie kontrastujące ze sobą pasy (belka zrębu jeden kolor, spoina – drugi). Najczęściej stosowane kolory to brązowy, czarny, biały i jasnoniebieski.

Starsze, pochodzące z 1 poł. XX w. budownictwo gospodarcze reprezentują dzisiaj głównie stodoły. Mniej licznie zachowały się budynki inwentarskie (stajnie, obory) czy magazynowe – komory (spichlerze). W przypadku wymienionych typów obiektów jedynym systemem konstrukcyjnym jaki tu występuje jest konstrukcja zrębowa. Materiały dokumentacyjne mówią wprawdzie o istnieniu również innych systemów -ryglowych i sumikowo-łatkowych, jednakże takich nie udało się odnotować w terenie.

Występujące na tym terenie stodoły to obiekty szerokofrontowe, z przejezdnym boiskiem usytuowanym w środkowej części budynku oraz dwoma sásiekami (lub sásiekiem i komorą). Charakterystyczną cechą dachów tych stodół jest uniesienie ich centralnej partii nad wrotami. Budynki gospodarcze w zagrodach wznoszonych już w XX w. – sądząc po zachowanym zasobie – stały (poza nielicznymi przypadkami) oddzielnie.

Cmentarze i sztuka sepulkralna

Na terenie gminy Kuryłówka znajdują się historyczne nekropolie ludności polskiej, ukraińskiej. W przeważającej większości są to cmentarze grekokatolickie, wśród których wymienić należy cmentarze w: Brzyskiej Woli, Ożannie, Dąbrowicy, Kuryłówce, Kulnie. Zabytkowa nekropolia ludności wyznania rzymsko-katolickiego znajduje się w Kuryłówce.

Cmentarz w Brzyskiej Woli jest już uwidoczniiony na mapie katastralnej z 1853 r. Zlokalizowany w miejscu obecnego cmentarza, na którym jednak nie zachowały się interesujące pod względem artystycznym nagrobki.

W Ożannie cmentarz pierwotnie był zlokalizowany wokół cerkwi (został zaznaczony na mapie katastralnej z 1853 r.), po której obecnie pozostało cerkwisko z murowaną dzwonnica; nagrobki nie zachowały się. Obecny cmentarz usytuowany na północ od drogi z Kuryłówki do Ożanny, mógł powstać zapewne na pocz. XX w. Zachowały się na nim nieliczne kamienne nagrobki, w większości przypadków o prostych formach, pochodzące z I. 20. i 30. XX w. Głównie występują w formie postumentu o skromnym detalu, zwieńczonego krucyfiksem; wśród nich zachowały się także dwa w formie postumentu segmentowego z wnęką na figurę pierwotnie zwieńczonego krzyżem. Drugim typem nagrobka, który znajdujemy na terenie cmentarza w Ożannie, jest nagrobek gdzie na niewysokim postumencie umieszczano dekoracyjny, żeliwny krucyfiks. Na tle wymienionych wyróżnia się nagrobek Tomasza i Marii Szymulów (?) (zapewne I. 20 XX w.) w formie segmentowego wysokiego postumentu z ostrołukową płyciną z inskrypcją, pierwotnie zwieńczony krzyżem, który ułamany leży na ziemi. Skromny detal architektoniczny fachowo wykonany wskazuje na pochodzenie nagrobka z profesjonalnego warsztatu kamieniarskiego. Wszystkie zabytkowe nagrobki znajdują się w różnym stopniu zniszczenia.

Natomiast w Dąbrowicy Dużej cmentarz istniał już w 1853 r., co interesujące jego granice nie zmieniły się od czasu sporządzenia katastru po dzień dzisiejszy. Niestety zachowały się na nim tylko nieliczne nagrobki.

W Kuryłówce cmentarz ludności grekokatolickiej jest zlokalizowany wokół i na południe od cerkwi. Powstał prawdopodobnie w 2 poł. XIX w. Zachowane pomniki to w większości nagrobki w formie postumentów zwieńczonych krzyżem lub krucyfiksem. Odnajdujemy także szereg nagrobków w formie żeliwnych krucyfiksów na postumentach, niestety wiele spośród nich to destrukty. Występuje również rzeźba sepulkralna – nagrobek Marianny Uchacz zm. 1913 r. – na postumencie, w niszy stoi figura Marii w grocie. Wśród rozpoznanych nagrobków większość pochodzi z 1 poł. XX w.

Na nekropolii greko-katolickiej a następnie prawosławnej w Kulnie zachował się najliczniejszy na terenie gminy zasób zabytkowych nagrobków ludności ukraińskiej. Po dzień dzisiejszy istnieje kilkadziesiąt nagrobków pochodzących sprzed II wojny światowej. Fakt ich istnienia oraz stosunkowo dobrego zachowania należy łączyć z czynną miejscową cerkwią. Cmentarz nie posiada regularnego rozplanowania, ale jest niezwykle atrakcyjnie położony krajobrazowo. Został zlokalizowany w lesie, na północny-wschód od zabudowań wioski, na rozległej delikatnie pagórkowatej polanie.

Zachowało się kilkadziesiąt nagrobków w formie stell zwieńczonych krzyżem prawosławnym lub krucyfiksem (jeden ze starszych z I. 90. XIX w., większość z I. 20-30. XX w.), krzyżem o trójlistnych zakończeniach ramion z umieszczonym na nim krzyżem prawosławnym, dekorowanym sercami; postumentów o podobnym zwieńczeniu, w formie pseudokamiennego postumentu, na którym banderola z inskrypcją; w szczycie krzyż prawosławny utrzymany w stylistyce drzewa życia (Iwan Antonow †1905 r.). Jednym z wyróżniającym się jest nagrobek o segmentowym postumencie zwieńczonym krucyfiksem, u którego podstawy widnieje tondo z płaskorzeźbionym portretem Marii (†1916 r.).

Na cmentarzu w Kulnie występuje także ciekawy i rzadko spotykany przykład metalowego nagrobka. Na postumencie, z oddzielnie mocowaną tablicą inskrypcyjną

ustawiono wysoki, ażurowy, bogato dekorowany krzyż o trójlistnie zakończonych ramionach. Na przecięciu ramion umieszczono płaskorzeźbę anioła. Nagrobek otoczony kutą ornamentalną balustradą. Został w ten sposób ozdobiony pochówek ppłk Piotra Pawłowicza Sokołowskiego, żołnierza carskiej straży granicznej.

Cmentarz rzymskokatolicki w Kuryłówce powstał przed 1853 r. Tak jak obecnie graniczył od południa z placem kościelnym i zajmował mniejszą powierzchnię niż obecnie. Świadczy o tym kataster z 1853 r. oraz nagromadzenie najstarszych nagrobków w południowej części nekropolii. Z czasem, zapewne z powodu małej ilości miejsca na pochówki został poszerzony w kierunku północnym tworząc prostokąt.

Zasób zabytkowych pomników nagrobnych tarnowieckiej nekropolii tworzą głównie nagrobki powstałe w 1 ćw. XX w. W przeważającej części występują one w formie segmentowych postumentów, zwieńczonych krzyżami, krucyfikami. Znajduje się tu także parę przykładów żeliwnych krucyfików na postumentach. Jednym ze starszych zachowanych nagrobków jest pomnik zapewne miejscowego kolonisty z Tarnawca o nazwisku Huber z 4 ćw. XIX w. (tablica inskrypcyjna do pilnej renowacji). Z tego samego okresu pochodzi sygnowany nagrobek niemieckiego kolonisty, podpisany: F. SCHAFFNERA / MELNIK IN BÖHMEN. Do ciekawszych przykładów sztuki sepulkralnej należy klasycystyczny nagrobek Marianny Maszalec (?) z ok. 1909 r. w formie stylizowanej greckiej kaplicy. Wśród nielicznych przykładów pomników z figurami należą nagrobki: Błażeja Jurczak z rzeźbą NMP Niepokalanie Poczętej (l. 20 XX w. ?), Wandy Junoszy Szaniawskiej (l. 20 XX w.) z rzeźbą NMP Serce Boleści na postumencie. Na szczególną uwagę zasługuje późny, bo z l. 70 XX w. (?) nagrobek Marii Krupa z rzeźbą Chrystusa Frasobliwego dłuta współczesnego artysty rzeźbiarza Andrzeja Pityńskiego. Na największej w gminie nekropolii możemy znaleźć przykład nagrobka pochodzącego z jednego z czołowych warsztatów kamieniarskich 3 ćw. XIX w. i pocz. XX w. na terenie diecezji przemyskiej – Ferdynanda Majerskiego z Przemyśla. Jest to nagrobek ks. Franciszka Staruszkiewicza (zm. 1898), wieloletniego proboszcza miejscowej parafii. Znajdujemy także kilka przykładów kamieniarki bruśnieńskiej.

5.2.4. Zabytki ruchome

Kuryłówka (d. Tarnawiec)- kościół parafialny pw. św. Józefa

Wyjątkowe miejsce wśród zabytków ruchomych znajdujących się na terenie gminy Kuryłówka posiada wystrój kościoła parafialnego p.w. św. Józefa. Jego najcenniejsze elementy powstały w ok. poł. XVIII w. jako wyposażenie nowo wybudowanej kaplicy przypałacowej. Jest to głównie wysokiej klasy późnobarokowy ołtarz główny (ok. poł. XVIII w.) fundowany przez Józefa Potockiego z obrazem Matki Bożej z Dzieciątkiem (pocz. XVIII w.). Pozostała część zabytków ruchomych powstała po kolejnych przebudowach świątyni. Datowane na XIX w. są m.in. – utrzymana w stylistyce późnobarokowej koszowa ambona, konfesjonały, prospekt organowy oraz polichromia utrzymana w duchu iluzjonistycznego malarstwa barokowego. Natomiast następstwem rozbudowy kościoła o kaplice boczne, było wykonanie do nich wyposażenia w postaci neobarokowych ołtarzy bocznych. Zostały one wykonane w 1903 r. przez łańcuckiego artystę rzeźbiarza Walentego Gembarowicza (1859-1925), który m.in. pracował dla ordynatów Potockich. Dodatkowym elementem wystroju kaplic jest ceramiczna posadzka pochodząca z prężnie działającego przedsiębiorstwa budowlanego Stanisława Cetnarskiego (1859-1947) z Łańcuta. Wyposażenie kościoła parafialnego jest świadectwem mecenasu rodziny Potockich z Łańcuta – kolatorów świątyni.

Kuryłówka – d. cerkiew greckokatolicka, obecnie kościół filialny pw. św. Mikołaja

Zabytkowy wystrój i wyposażenie kościoła jest materialnym świadectwem wielokulturowości tych ziem. Polichromia wykonana została przez ukraińskich malarzy pod artystycznym kierownictwem Pawła Zaporozkiego. Polichromia figuralna ze scenami z Nowego Testamentu i postaciami świętych, oraz ornamentalna, wzbogacona o liczne inskrypcje wypełnia niemal całe wnętrze dawnej cerkwi. Jest interesującym przykładem malarstwa ściennego z lat 20. XX w., eklektyczno-secesyjna. Na skromne wyposażenie składa się neoklasycystyczna z końca XIX w. empora chóru muzycznego oraz ławki datowane na przełom XIX/XX w.

Kolonia Polska - kościół parafialny pw. św. Stanisława Biskupa

Ciekawy i wartościowy pod względem artystycznym jest także wystrój kościoła parafialnego p.w. św. Stanisława Biskupa w Kolonii Polskiej. Na zabytkowe wyposażenie tej świątyni składają się głównie: trzy ołtarze, ambona, chrzcielnica, stalle, konfesjonały, chór i prospekt organowy, stacje drogi krzyżowej, zespół witraży w prezbiterium, stolarka drzwiowa oraz kominek.

Eklektyczny ołtarz główny p.w. św. Stanisława Biskupa został wykonany (ok. 1929 r.) według projektu Piotra Kędzierskiego z Krosna przez miejscowego artystę Edwarda Totha z Dąbrowicy. Natomiast użyta w konstrukcji ołtarza kamienna mensa pochodzi z katedry wawelskiej z kaplicy Czartoryskich i datowana jest na koniec XIX w. W polu głównym znajduje się obraz zgodny z wezwaniem świątyni - „Św. Stanisław wskrzeszający Piotrawina”, który jest zasuwą dla obrazu Matki Bożej Różańcowej. W polach bocznych nastawy ołtarzowej widzimy obrazy św. Kazimierza i Jana Ewangelisty. Obrazy powstały w 1930 r. i są dziełem malarza Jana Narcyza Korybuta Daszkiewicza - mchality z Miejsca Piastowego.

W usytuowanej w pobliżu Dąbrowicy pracowni Edwarda Totha powstały również oba ołtarze boczne, tym razem według projektu Andrzeja Lenika z Krosna. Projekt ołtarza p.w. Najświętszego Serca Pana Jezusa jest datowany na 1926 r. (jego powtórzeniem jest drugi ołtarz Matki Bożej z Lourdes), natomiast wykonanie struktur ołtarzowych nastąpiło po 1930 r. Autorem rzeźby Matki Bożej z Lourdes był Franciszek Lorenc z Miejsca Piastowego, natomiast figura Najświętszego Serca Pana Jezusa powstała w firmie z Piekar Śląskich (zapewnie w prężnie działającej w tym mieście i znanej w Polsce firmie Zakład Sztuki Kościelnej Kazimierz Schaefer).

Należy także zwrócić uwagę na rzadki na terenie województwa podkarpackiego przykład francuskiego importu witraży do świątyni w Kolonii Polskiej. Ufundowane przez rodzinę kolatorów – Czartoryskich pochodzą z pałacu Lambert w Paryżu; datowane na k. XIX w. Dekorują trzy okna w prezbiterium.

Wśród przykładów zabytkowej stolarki zgromadzonej w świątyni należy wyróżnić bogato dekorowane stalle, a przede wszystkim oryginalną secesyjną stolarkę drzwiową, do której stylistycznie nawiązuje ceramiczny kominek w skarbczyku. W momencie powstania tych elementów wystroju kościoła, które należy datować na czas budowy świątyni, nurt secesyjny należał już do przeszłości i takie dzieła mogły powstawać na prowincji, co jednak nie deprecjonuje ich znaczenia. Fakt zachowania tak oryginalnej stolarki drzwiowej po dzień dzisiejszy; gdzie przez wiele dziesięcioleci secesja była traktowana jako bezguście oraz bardzo rzadkie stosowanie tej stylistyki na taką skalę we wnętrzu świątyni predestynuje do jej

szczególnej ochrony. Na godny wymienienia zabytkowy wystrój świątyni składają się również powstałe w jednym warsztacie stalle i dwa konfesjonały.

Kolejnym krośnianinem, którego prace znajdujemy w kolońskiej świątyni jest Seweryn Bieszczad, którego stacje drogi krzyżowej w ramach wykonanych przez Antoniego Rarogiewicza z Przeworska zdobią wnętrza kościoła.

Wewnątrz świątyni znajdują się także organy zbudowane w 1920 r. przez firmę Braci Rieger z Jägerndorf, Opus 2373.

Interesujące jest nagromadzenie w kościele w Kolonii Polskiej dzieł wielu czołowych w ówczesnym czasie artystów z Krosna i okolic, biorąc pod uwagę peryferyjne położenie młodej parafii a także istnienie bliższych ośrodków artystycznych (np. snycerze - Antoni Rarogiewicz z Przeworska czy też Dąbrowski z Żołyni). Należy to rozpatrywać pod kątem świadomego mecenatu artystycznego ks. Stanisława Szpetnara. Ten wybitny kapłan i społecznik pochodzący z Koloni po święceniach kapłańskich został wikarym w krośnieńskiej farze i z tym miastem związał się przez większość swojego życia. Był jednym z „ojców założycieli” kolońskiej parafii a także przyczynił się do budowy i wyposażenia kościoła. Jego to rozeznaniu w kręgach artystycznych Krosna można przypisywać, że do Koloni trafiały projekty lub dzieła takich jak twórców jak wymienieni: Antoni Lenik, Seweryn Bieszczad czy Piotr Kędzierski.

Pomimo, że poszczególne elementy wyposażenia powstawały w różnym czasie, według różnych projektów oraz wychodziły z warsztatów wielu artystów łączy je występujący w większości przypadków motyw czwórliścia. Zostały one najprawdopodobniej zaczerpnięte z najstarszych elementów wyposażenia - witraży i mensy. Dzięki temu zabiegowi widać wśród artystów chęć stworzenia w miarę spójnego wyposażenia wnętrza co jest interesującym , rzadko spotykanym zabiegiem.

Dąbrowica - d. cerkiew greckokatolicka pw. św. Mikołaja, obecnie kościół filialny pw. św. Michała Archaniola

Interesującym przykładem wystroju wnętrza sakralnego – świątyni grekokatolickiej – jest cerkiew w Dąbrowicy. W większości jednorodne stylowo, wykonane przez warsztat jednego artysty Edwarda Totha specjalnie w tym celu sprowadzonego z Krakowa przez rodzinę Czaratoryskich, właścicieli miejscowego dworu. Godne zauważenia jest, że zachowała się większość wyposażenia cerkiewnego a także to, że jako jedno z niewielu na tym terenie zachowało się in situ. Wśród zabytkowych elementów należ wymienić rozbudowany neobarokowy ikonostas z 1906 r. (częściowo wtórnie rozlokowany z powodu przystosowania cerkwi dla celów liturgii kościoła rzymskokatolickiego) bogato dekorowany przez obrazy w tym umieszczone w łuku monumentalne przedstawienie „Chrystus Król adorowany przez świętych”. Dwa eklektyczne ołtarze boczne p.w. Najświętszej Marii Panny Niepokalanie Poczętej oraz p.w. św. Mikołaja, w formie aedicul o rozbudowanej mensie, ambonę w formie łodzi, konfesjonały i chór.

Kulno – cerkiew filialna pw. św. Michała Archaniola i kościół filialny pw. św. Maksymiliana Kolbe

Kolejną cerkwią, której wyposażenie ze względu na swoją wartość zostało wpisane do rejestru zabytków województwa podkarpackiego jest świątynia w Kulnie. Niestety w wyniku

migracji rdzennej ludności tej miejscowości po II wojnie światowej, która wywozła ze sobą część sprzętów oraz wieloletniego braku użytkownika pierwotny wystrój cerkwi uległ zdekompletowaniu. Wśród zachowanych elementów zabytkowego znajdują się barokowe XVIII wieczne carskie wrota, ikony Hodegerti oraz Pantokratora pochodzące z XVII/XVIII w., późniejsza, bo XVIII wieczna ikona św. Onufry. Natomiast na XVIII w. i 2 poł. XIX w. datuje się ołtarz z sanktuarium, w którym znajduje się współczesny mu obraz św. Michała Archanioła. Należy również wymienić polichromię ścienną znajdującą się wokół łuku tęczowego, która powstała w l. 40. XX w.

Jastrzębiec – kościół filialny pw. Serca Pana Jezusa

W ostatnich latach do rejestru wpisano wyposażenie i wystrój dawnej kaplicy w Jastrzębcu, pochodzące z przełomu XIX/XX w. Zróżnicowany pod względem artystycznym zasób świątyni tworzą przede wszystkim: skromna iluzjonistyczna polichromia o cechach neobarokowych, neobarokowy ołtarz główny (w polu głównym figura Najświętszego Serca Pana Jezusa, w szczycie obraz „Św. Rodzina”), chór muzyczny, neogotycki żyrandol, neoklasycystyczna komoda w zakrystii.

Zabytki ruchome nieobjęte wpisem do rejestru zabytków

Do zabytków ruchomych nie objętych wpisem do rejestru zabytków należą też obiekty: krzyże na postumentach w Brzyskiej Woli – przed wsią (4 ćw. XIX w.), obok domu nr 290 (1931 r.), Jastrzębcu w typie kamieniarki bruśnieńskiej (l. 20. XX w.), Ożannie Dużej (4 ćw. XIX w.), krzyż w Dąbrowicy; kapliczka słupowa z wnęką w Kulnie (2 poł. XIX w.); kapliczka w formie postumentu, na którym ustawiono rzeźbę Najświętszej Marii Panny Niepokalanie Poczętej (ok. 1920 r.) w Tarnawcu; pomnik w Kuryłówce wzniesiony ku pamięci poległych w Legionach (1924 r.)

5.2.5. Zabytki archeologiczne

Informacje, jakimi dysponujemy do rekonstrukcji pradziejów dla terenu gminy Kuryłówka zawdzięczamy przede wszystkim badaniom powierzchniowym Archeologicznego Zdjęcia Polski (AZP) oraz nielicznym badaniom wykopaliskowym.

Obszar, którego dotyczy niniejsze opracowanie, obejmuje 9 niepełnych „arkuszy” AZP⁵⁶ (obszary: 98-80 oraz 98-82 są całkowicie pozbawione stanowisk archeologicznych). Cały ten teren był penetrowany podczas badań powierzchniowo-poszukiwawczych w latach 80. oraz 90. XX w.⁵⁷ Zlokalizowano tutaj łącznie 123 stanowiska archeologiczne (Aneks 2 - Tabela 1). Numery stanowisk zamieszczone na mapie podane zostały w tabeli, po nazwie miejscowości, w nawiasach (.). Z kolei numery stanowisk zamieszczone w tekście odpowiadają numerom porządkowym w tabeli. Numeracja w obrębie miejscowości a także w obrębie arkuszy AZP jest podawana zgodnie z dokumentacją konserwatorską (karty KESA).

Zarejestrowane stanowiska są bardzo zróżnicowane pod względem wartości

⁵⁶Obszary AZP: 96-80 (J. Libera 1990); 96-81 (M. Florek 1988; M. Florek, J. Ścibior 1988); 96-82 (S. Czopek 1998); 97-80 (J. Podgórska-Czopek i zespół 1991); 97-81 (J. Podgórska-Czopek i zespół 1991); 97-82 (A. Lubelczyk 1998); 98-81 (J. Podgórska-Czopek i zespół 1991).

⁵⁷ Dodatkowa weryfikacja powierzchniowa niektórych obszarów AZP miała miejsce w 2015 r.

poznawczej. Wiele z nich daje się bliżej datować dzięki występowaniu charakterystycznej ceramiki lub narzędzi krzemiennych. Są jednak i takie, które ogólnie możemy dziś odnosić do pradziejów (w tabeli w rubryce chronologia, posiadają adnotację: pradziejowa nieokreślona). Te pierwsze pozwalają podzielić archeologię interesującego nas obszaru na poszczególne okresy chronologiczne.

Najstarszy odcinek dziejów człowieka stanowi epoka kamienia. Z obszaru gminy Kuryłówka znane są ślady działalności człowieka datowane na IX tys. p.n.e. Ten okres czasu w podziale chronologicznym nazywany jest paleolitem schyłkowym. Nastąpiło wówczas oziębienie klimatu, co spowodowało rozwój roślinnych zbiorowisk tundrowych. Wynikiem tego było również pojawienie się renifera. Życie ludności związane było głównie z polowaniem na tą zwierzynę. Z tego właśnie czasu pochodzą pierwsze znaleziska z interesującego nas obszaru. Są to: odłupki, wióry a także narzędzia krzemienne jak np. liściaki trzoneczkowate (Brzyska Wola stan. 11 – l.p. 11; Ożanna stan. 2 – l.p. 78; Tarnawiec stan. 3 – l.p. 110). Stanowiska te ze względu na występowanie charakterystycznych form narzędzi można łączyć z kulturą świderską. Kultura ta preferowała piaszczyste wydmy położone blisko wody, głównie rzek i jezior.

Wraz z końcem epoki lodowej (IX/VIII tysiąclecie) nastąpiła znaczna zmiana klimatu. Wskutek ocieplenia na miejscu roślinności tundrowej pojawiły się lasy. Ludzie zajmowali się wtedy głównie zbieractwem, myślistwem oraz łowiectwem. Ten okres czasu nazywany jest mezolitem. Na terenie gminy Kuryłówka odkryto jedno stanowisko związane z okresem mezolitu należące do tzw. kultury janisławickiej (Słoboda stan. 13 – l.p. 106). Odkryto tam charakterystyczne narzędzia tzw. zbrojniki janisławickie. Poza tym ślady osadnictwa z tego czasu zarejestrowano także w następujących miejscowościach: Kuryłówka (stan. 13 – l.p. 69) oraz Słoboda (stan. 14 – l.p. 107), jednak w tym przypadku można je tylko bardzo ogólnie wiązać z okresem mezolitu.

W najmłodszej fazie epoki kamienia, czyli neolicie (VI tys. lat temu), doszło do zasiedlenia interesującego nas obszaru, przez ludność osiadłą. Dokonał się wtedy ogromny skok cywilizacyjny określany niekiedy mianem „rewolucji neolitycznej”. Wiązał się on głównie z tym, iż ludność opanowała umiejętność uprawy roli a także hodowli zwierząt. Na dużą skalę zastosowano także ekstensywne rolnictwo wypaleniskowe. Wtedy też po raz pierwszy zaczęto wykonywać naczynia z gliny, które wypalano w ogniskach.

Z obszaru gminy Kuryłówka znanych jest 18 stanowisk datowanych na okres neolitu. Jedynie dla 5 z nich ustalona została ściślejsza chronologia. Cztery stanowiska związane są z kulturą pucharów lejkowatych (Brzyska Wola stan. 13 – l.p. 13; Dąbrowica stan. 2 – l.p. 16; Kuryłówka stan. 1 – l.p. 57; Wólka Łamana stan. 1 – l.p. 123). Natomiast jedno stanowisko z miejscowości Jastrzębiec stan. 7 – l.p. 36 przypisywane jest kulturze ceramiki sznurowej.

Kultura pucharów lejkowatych wykształciła się ok. V tys. p. n. e. i trwała do początku III tys. p. n. e. Jest kulturą, która w pewnym sensie kończyła proces neolityzacji na terenie Europy Środkowej. Charakterystyczne dla niej były naczynia w formie pucharów oraz amfor o wysokim poziomie technologicznym. Na terenie gminy Kuryłówka znaleziono typowe dla jej inwentarzy zabytki takie jak wióry krzemienne czy narzędzia (tzw. drapacze). Z kolei kultura ceramiki sznurowej jest ostatnią, w sensie chronologicznym, kulturą okresu neolitu na terenie Polski. Datowana jest od przełomu IV/III tys. p. n. e. do ok. 2300 lat p. n. e. Jej nazwa pochodzi od specyficznego sposobu zdobienia ceramiki za pomocą odcisków sznura. Bardzo charakterystyczne są dla niej również topory kamienne.

Podkreślić również należy, że z obszaru gminy Kuryłówka znanych jest 7 stanowisk (Brzyska Wola stan. 8 – l.p. 8; Brzyska Wola stan. 10 – l.p. 10; Dąbrowica stan. 3 – l.p. 17; Kulno stan. 5 – l.p. 46; Kuryłówka stan. 20 – l.p. 76; Słoboda stan. 12 – l.p. 105; Tarnawiec stan. 14 – l.p. 121), które tylko ogólnie przypisać można epoce kamienia. Ze względu na mało charakterystyczne znaleziska nie jest jasne z jakim okresem tej epoki należy wiązać odkryte na tych stanowiskach zabytki.

W epoce brązu nastąpił kolejny ważny moment w dziejach ludzkości. Pojawiły się wówczas a także upowszechniły przedmioty wykonywane z brązu. Natomiast w ogólnym zakresie kultury i życia codziennego kontynuowano osiągnięcia neolitu, szczególnie w zakresie produkcji żywności. Z przełomem epoki kamienia oraz wczesną epoką brązu możemy identyfikować szereg stanowisk z terenu gminy Kuryłówka. Są to stanowiska zlokalizowane w następujących miejscowościach: Brzyska Wola (stan. 4 – l.p. 4; stan. 9 – l.p. 9; stan. 12 – l.p. 12; stan. 14 – l.p. 14), Słoboda (stan. 5 – l.p. 98; stan. 7 – l.p. 100; stan. 8 – l.p. 101; stan. 9 – l.p. 102; stan. 11 – l.p. 104). Również znaczna ilość stanowisk łączona jest bardzo ogólnie z epoką brązu lub wczesną epoką brązu (Dąbrowica stan. 9 – l.p. 23; Jastrzębiec stan. 2 – l.p. 31; Jastrzębiec stan. 9 – l.p. 38; Jastrzębiec stan. 11 – l.p. 40; Kulno stan. 13 – l.p. 54; Kuryłówka stan. 6 – l.p. 62; Kuryłówka stan. 16 – l.p. 72; Kuryłówka stan. 20 – l.p. 76; Ożanna stan. 11 – l.p. 87; Słoboda stan. 10 – l.p. 103; Tarnawiec stan. 15 – l.p. 122). Dysponujemy również stanowiskami, które można powiązać z konkretną kulturą w ramach epoki brązu a mianowicie z kulturą trzciniecką.

Kultura trzciniecka rozwijała się w starszej epoce brązu i datowana jest od XVI w. p. n. e. do XIV/XIII w. p. n. e. Jej model osadniczy znacznie różnił się od tego znanego z wczesnej epoki brązu. Ludność tej kultury prowadziła wielokierunkową gospodarkę co wiązało się m.in. z wykorzystaniem terenów uprzednio niepreferowanych. Z kulturą trzciniecką możemy identyfikować 7 stanowisk, które zlokalizowane są na terenie następujących miejscowości: Brzyska Wola (stan. 13 – l.p. 13), Dąbrowica (stan. 12 – l.p. 26; stan. 14 – l.p. 28), Jastrzębiec (stan. 3 – l.p. 32), Kulno (stan. 12 – l.p. 53), Słoboda (stan. 1 – l.p. 95) oraz Wólka Łamana (stan. 1 – l.p. 123).

Wraz z wykształceniem się kultury łużyckiej w epoce brązu widoczna jest wyraźna intensyfikacja osadnictwa na terenie Polski. Swoje odbicie ma to również na obszarze gminy Kuryłówka. W młodszej i późnej epoce brązu oraz we wczesnej epoce żelaza Polskę południowo-wschodnią zamieszkiwała ludność określana mianem grupy tarnobrzeskiej (wchodzi ona w skład kultury łużyckiej i obecnie funkcjonuje pod nazwą „tarnobrzeska kultura łużycka”). Okres jej istnienia przypadał zarówno na okres epoki brązu jak i na wczesną epokę żelaza (od XIII/XII w. p. n.e. do IV/III w. p. n. e.). Charakterystyczne było dla niej grzebanie swoich zmarłych na dużych, płaskich cmentarzyskach po wcześniejszym skremowaniu zwłok. Z terenu gminy Kuryłówka znanych jest 28 stanowisk wiązanych z grupą tarnobrzeską zlokalizowanych w następujących miejscowościach: Dąbrowica (stan. 1 – l.p. 15; stan. 5 – l.p. 19; stan. 7 – l.p. 21; stan. 11 – l.p. 25), Kulno (stan. 9 – l.p. 50; stan. 14 – l.p. 55; stan. 15 – l.p. 56), Kuryłówka (stan. 1 – l.p. 57; stan. 3 – l.p. 59; stan. 4-8 – l.p. 60-64; stan. 15 – l.p. 71; stan. 18-19 – l.p. 74-75), Ożanna (stan. 1 – l.p. 77; stan. 5 – l.p. 81; stan. 7 – l.p. 83; stan. 10 – l.p. 86; stan. 12 – l.p. 88; stan. 14-16 – l.p. 90-92) oraz Tarnawiec (stan. 4 – l.p. 111). Spośród nich 2 stanowiska można pewnie wiązać z III fazą rozwojową grupy tarnobrzeskiej (Kuryłówka stan. 4 – l.p. 60 oraz Ożanna stan. 14 – l.p. 90). Natomiast również 2 stanowiska, mogły prawdopodobnie pierwotnie pełnić funkcję cmentarzysk (Dąbrowica stan. 1 – l.p. 15 oraz

Ożanna stan. 1 – l.p. 77).

Znane są także 2 stanowiska z przełomu epoki brązu i epoki żelaza (Epoka brązu/Epoka żelaza) zlokalizowane na terenie następujących miejscowości: Brzyska Wola (stan. 13 – l.p. 13) oraz Dąbrowica (stan. 14 – l.p. 28).

Z terenu gminy Kuryłówka nie znane są stanowiska, które można by wiązać z okresem lateralskim (ostatnie wieki p. n. e.).

Kolejna fala osadnictwa, jaka widoczna jest na obszarze interesującej nas gminy związana jest z okresem wpływów rzymskich. W ciągu czterech pierwszych wieków n.e. rozwijała się na terenie Polski kultura przeworska. To właśnie z nią identyfikuje się szereg stanowisk z obszaru gminy Kuryłówka. Stanowiska te (w liczbie 15) zlokalizowane są na terenie następujących miejscowości: Dąbrowica (stan. 5 – l.p. 19), Kuryłówka (stan. 1 – l.p. 57; stan. 4-5 – l.p. 60-61; stan. 7-8 – l.p. 63-64; stan. 10-11 – l.p. 66-67; stan. 20 – l.p. 76), Ożanna (stan. 2 – l.p. 78; stan. 10 – l.p. 86) oraz Tarnawiec (stan. 4-6 – l.p. 111-113; stan. 13 – l.p. 120). Podkreślić również należy, że jedno stanowisko zlokalizowane w obrębie miejscowości Kuryłówka (stan. 10 – l.p. 66) ze względu na występowanie na jego powierzchni charakterystycznego materiału zabytkowego (ceramiki tocznej na kole garncarskim) może być ściślej datowane na późny okres rzymski (od 2 poł. II w. n. e. do poł. IV w. n. e.). Na szczególną uwagę zasługuje stanowisko z Tarnawca (stan. 1 – l.p. 108), na powierzchni którego odkryto srebrne monety Antonina Piusa (138-161 r. n.e.). Stanowisko to jest domniemanym cmentarzyskiem z okresu rzymskiego co ze względu na bardzo rzadkie występowanie tego typu cmentarzysk na obszarze województwa podkarpackiego zasługuje na wyjątkową uwagę.

W okresie od 2 poł. IV w. n. e. do końca wieku V miały miejsce znaczne ruchy ludnościowe, określane jako tzw. wędrówki ludów. Na skutek tych przemieszczeń ludności napłynęła ze wschodu na ziemie Polski ludność słowiańska. Miało to miejsce na początku VI w. Na ten czas datuje się początek wczesnego średniowiecza, który trwał do połowy wieku XIII. Z obszaru gminy Kuryłówka znanych jest 16 stanowisk, które można wiązać z okresem wczesnego średniowiecza. Stanowiska te zlokalizowane są na terenie następujących miejscowości: Dąbrowica (stan. 10 – l.p. 24), Jastrzębiec (stan. 9 – l.p. 38), Kulno (stan. 9 – l.p. 50), Kuryłówka (stan. 1 – l.p. 57; stan. 4 – l.p. 60; stan. 7-8 – l.p. 63-64; stan. 14 – l.p. 70; stan. 16 – l.p. 72; stan. 20 – l.p. 76), Ożanna (stan. 16 – l.p. 92), Słoboda (stan. 1 – l.p. 95; stan. 6 – l.p. 99), Tarnawiec (stan. 7 – l.p. 114; stan. 13 – l.p. 120) oraz Wolka Łamana (stan. 1 – l.p. 123).

Z okresu późnego średniowiecza (XIV-XV w.) z terenu gminy Kuryłówka znane są jedynie 2 stanowiska archeologiczne. Zlokalizowane są one na obszarze następujących miejscowości: Brzyska Wola (stan. 2 – l.p. 2) oraz Dąbrowica (stan. 6 – l.p. 20).

Na okres nowożytny określono materiały pochodzące z 3 stanowisk bez dokładniejszego przyporządkowania chronologicznego (Brzyska Wola stan. 3 – l.p. 3; Jastrzębiec stan. 4 – l.p. 33; Jastrzębiec stan. 8 – l.p. 37). Na XVIII w. określono część materiałów ze stanowiska nr 1 w Kuryłówce (l.p. 57). Jest to jedyne stanowisko z obszaru gminy Kuryłówka, które było badane wykopaliskowo. Badania archeologiczne przeprowadziła tam w 1978 roku A. Gruszczyńska z Muzeum Okręgowego w Rzeszowie. Wykopy zlokalizowano m.in. w miejscach, gdzie rysowały się na powierzchni gruntu korony murów. Odkryto wówczas dwa narożniki budowli oraz mur. Zdaniem autorki badań były to pozostałości XVIII-wiecznych zabudowań pałacowych, których reliktów mają stanowić dzisiejsza

plebania oraz stodoła. W źródłach historycznych można znaleźć wzmianki o istnieniu na tym miejscu w XVI w. zamku rodziny Tarnowskich. Badania archeologiczne nie ujawniły jednak jego pozostałości. Autorka badań nie wykluczała jednak jego istnienia ze względu na liczne występowanie na całym badanym wzgórzu śladów budowli oraz murów kamiennie-ceglanych. Materiał zabytkowy pozyskany podczas wykopalisk stanowiły głównie fragmenty naczyń, kafli, płytek posadzkowych oraz niewielkich naczyń szklanych. Należy podkreślić, że podczas tych prac odkryto również pozostałości osady z okresu rzymskiego, która została zniszczona częściowo poprzez nowożytną zabudowę. Ponowne prace wykopaliskowe na omawianym tu stanowisku miały miejsce w roku 2015. Badania te, o charakterze ratowniczym, przeprowadzone zostały z powodu planowanej w tym miejscu inwestycji pn. „Utwardzenie oraz zagospodarowanie terenu wraz z budową wiaty, ustawieniem koszy, ławek oraz stojaków na rowery oraz zielenią rekreacyjną”. Pracami archeologicznymi kierował M. Mazurek. Obszar badań znajdował się na działce geodezyjnej nr 1803, która należy do Parafii Rzymskokatolickiej w Tarnawcu a dzierżawiona jest przez Urząd Gminy Kuryłówka. Szczegółowe wyniki prac przedstawione zostały w sprawozdaniu autorstwa M. Mazurka oraz A. Szajdrowskiej, p.t. „Sprawozdanie z ratowniczych badań wykopaliskowych na stanowisku Kuryłówka 1, gm. loco (AZP 98-81/2)”, które złożone zostało w Wojewódzkim Urzędzie Konserwatorskim, Delegatura w Rzeszowie. Podkreślić należy, iż opisywane tu prace potwierdziły istnienie wielokulturowego stanowiska archeologicznego, które zasiedlone było przede wszystkim w epoce brązu (w okresie istnienia kultury trzcinieckiej oraz tarnobrzskiej kultury łużyckiej). Natomiast najczęściej rejestrowano relikty związane z pozostałościami XVII-wiecznego dworu i XVIII-wiecznego pałacu, które sąsiadują z badanym obszarem (dotyczy to m.in. fosy i oficyny przypałacowej). Odsłonięto m.in. fragment jednej z oficyn przypałacowych, w postaci muru, będącego reliktem południowego fundamentu oficyny oraz w postaci ławy fundamentowej, związanej z północnym fundamentem oficyny (tutaj brak pozostałości murów). Poza tym na południe od oficyny zarejestrowano studnię nowożytną oraz prawdopodobnie biegnącą do niej ścieżkę. Dodatkowo w obrębie wykopu odkryto pozostałości budynku lub ogrodzenia pałacu, fosę wraz z relikdami mostu a także obiekty związane prawdopodobnie z funkcjonującą na przełomie XVIII i XIX w. manufakturą sukna. Pozyskany materiał zabytkowy to przede wszystkim fragmenty naczyń, krzemienie, przedmioty kamienne, kafle, szkło, fajki gliniane oraz przedmioty metalowe. Omawiane tu stanowisko jest z całą pewnością obiektem o bardzo dużych walorach poznawczych a jego obecny stan zachowania umożliwia dalsze prace badawcze, które powinny być ukierunkowane przede wszystkim na zadokumentowanie pozostałych reliktdów, zarówno starszego (pradziejowego), jak i młodszego (nowożytnego) osadnictwa.

Stanowiska znane z informacji jakie znaleźć można w literaturze lub w zbiorach archiwalnych placówek archeologicznych są to stanowiska odkryte podczas penetracji terenu przeprowadzonych przed właściwą akcją Archeologicznego Zdjęcia Polski. Część z tych stanowisk nie została pozytywnie zweryfikowana podczas AZP lub nie posiada dokładnej lokalizacji. Bez dokładnej lokalizacji pozostają stanowiska w następujących miejscowościach: Brzyska Wola (stan. 1 – l.p. 1), Dąbrowica (stan. 1 – l.p. 15), Jastrzębiec (stan. 1 – l.p. 30), Tarnawiec (stan. 1 – l.p. 108). Stanowiska znane z literatury bez pozytywnej weryfikacji znajdują się w następujących miejscowościach: Ożanna (stan. 2-5 – l.p. 78-81), Słoboda (stan. 1-2 – l.p. 95-96).

5.2.6. Niematerialne dziedzictwo kulturowe

Zgodnie z *Konwencją w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego* „niematerialne dziedzictwo kulturowe” oznacza praktyki, wyobrażenia, przekazy, wiedzę i umiejętności – jak również związane z nimi instrumenty, przedmioty, artefakty i przestrzeń kulturową – które wspólnoty, grupy i, w niektórych przypadkach, jednostki uznają za część własnego dziedzictwa kulturowego. To niematerialne dziedzictwo kulturowe, przekazywane z pokolenia na pokolenie, jest stale odtwarzane przez wspólnoty i grupy w relacji z ich otoczeniem, oddziaływaniem przyrody i ich historią oraz zapewnia im poczucie tożsamości i ciągłości, przyczyniając się w ten sposób do wzrostu poszanowania dla różnorodności kulturowej oraz ludzkiej kreatywności. „Niematerialne dziedzictwo kulturowe”, w rozumieniu *Konwencji*, przejawia się między innymi w następujących dziedzinach:

- tradycje i przekazy ustne, w tym język jako nośnik niematerialnego dziedzictwa kulturowego;
- sztuki widowiskowe i tradycje muzyczne;
- zwyczaje, rytuały i obrzędy świąteczne;
- wiedza i praktyki dotyczące przyrody i wszechświata;
- umiejętności związane z rzemiosłem tradycyjnym.

Szereg przejawów tak rozumianego dziedzictwa niematerialnego występuje na terenie gminy Kuryłówka. Wśród najważniejszych elementów tego dziedzictwa wymienić należy przede wszystkim:

Kult religijny i związane z nim tradycje

- m.in. świąteczny wystrój kościołów (szopki bożonarodzeniowe, groby wielkanocne), odpusty, święto Bożego Ciała z uroczystą procesją i zwyczajem sypania kwiatów. Niezwykle specyficznym elementem niematerialnego dziedzictwa kulturowego, m.in. dla okolic Leżajska jest nadal żywa i kultywowana także w miejscowościach gminy Kuryłówka tradycja Wielkanocnych Straży Grobowych, tzw. Turków. Jest to zwyczaj związany z obrzędowością Wielkanocną - wystawianie straży grobowych przy Grobie Zbawiciela w okresie triduum paschalnego. „Turki” prezentują zróżnicowane ubiory i formy „uzbrojenia” oraz komendy, marsze. Cechą charakterystyczną „Turków” są ich stroje wzorowane na: mundurach wojskowych z różnych epok (często z elementami kostiumologii mundurów orientalnych - tureckich). „Turki” z miejscowości gminy Kuryłówka biorą też udział w corocznych ogólnopolskich paradach „Turków”, w trakcie których odbywają się m.in. paradne występy i pokazy musztry.

Kultura świętowania w gminie

- święta doroczne, jak również rodzinne (np. śluby, wesela i związane z nimi rytuały i zwyczaje). Nadal żywym zwyczajem, corocznie uroczyste obchodzonym są dożynki - Święto Plonów, ludowe święto połączone z obrzędami dziękczynnymi za ukończenie żniw i prac polowych.

Do tej formy dziedzictwa niematerialnego należą też różnego rodzaju uroczystości patriotyczne – np. związane ze świętem odzyskania niepodległości czy lokalne – np. uroczyste obchody upamiętniające tragiczną śmierć kpt. Ernesta Wodeckiego ps. „Szpak” i sześciu jego

podkomendnych, którzy zginęli w walce z oddziałem kawalerii kałmuckiej 29 czerwca 1944 r. na Kalówce w Tarnawcu (gdzie znajduje się pomnik poległych).

Muzyka i taniec

Tradycje muzyczne kultywują m.in. lokalne grupy śpiewacze „na ludową nutę” zrzeszone w Kołach Gospodyń Wiejskich, zespoły śpiewaczo-obrzędowe: Jarzębina, Leszczyna, Klub Seniora oraz Orkiestra Dęta.

Rzemiosło tradycyjne i kulinaria

W kilku miejscowościach gminy czynni są twórcy ludowi. Do najbardziej znanych należą twórcy reprezentujący: hafciarstwo w Kuryłówce i Brzyskiej Woli, rzeźbę i płaskorzeźbę w Kuryłówce, rękodzieło artystyczne w Brzyskiej Woli czy bibułkarstwo w Kuryłówce. Niektóre z miejsc, w których lokalni artyści ludowi tworzą swe dzieła znalazły się na Szlaku Tradycyjnego Rzemiosła Podkarpacia. Trasa Leżajsko-Kolbuszowska: Kuryłówka (Danuta Kotuła - bibułkarstwo, Maria Wnuk - plastyka obrzędowa).

Podtrzymywanie i ożywianie tradycji kulinarnych to jedno z ważnych działań Kół Gospodyń Wiejskich. Gmina Kuryłówka – obok licznych tradycyjnych potraw, typowych dla wsi tego regionu – może poszczycić się tradycyjnymi produktami wpisanymi na listę produktów tradycyjnych prowadzonej przez Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi. Są to:

- pieróg z kaszy gryczanej (potrawa ta gościła na stołach w gminie Kuryłówka zazwyczaj w okresie różnych świąt, wesel, odpustów i innych uroczystości rodzinnych;
- chleb pszenny dąbrowicki. Zgodnie z opisem zamieszczonym w wykazie produktów tradycyjnych: *jego receptura powstała podczas panującej w regionie biedy i dlatego, aby zwiększyć ilość wypiekanego chleba, dodawano do ciasta chlebowego relatywnie taniego składnika, jakim były gotowane ziemniaki. Dzięki takiemu zabiegowi chleb był pulchniejszy i dłużej zachowywał świeżość.*

- kołduny - kluski z ciasta ziemniaczanego z farszem z białego sera, ziemniaków i cebuli.

Wszystkie trzy produkty zostały wpisane na listę produktów tradycyjnych w 2013 r.

Gmina jest współorganizatorem wielu imprez plenerowych. Do ważniejszych należą: Obrzędy Wielkanocne, Dni Gminy Kuryłówka, Spotkanie z folklorem i biesiadą, Dożynki Gminne, Festiwal Piosenki Dziecięco-Młodzieżowej „Mikołaj”. O zachowanie i promowanie niematerialnego dziedzictwa kulturowego dba – obok Gminnego Ośrodka Kultury - Stowarzyszenie „Kraina Sanu” – Lokalna Grupa Działania – inicjator wielu przedsięwzięć na rzecz promowania lokalnej kultury ludowej.

5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

5.3.1. Zabytki nieruchome objęte prawnymi formami ochrony

Pomnik Historii

Uznanie za Pomnik Historii jest jedną z czterech ustawowo określonych form ochrony zabytków jest uznanie zabytku za Pomnik Historii. Za Pomnik Historii uznaje się zabytek nieruchomy wpisany do rejestru lub park kulturowy o szczególnym znaczeniu i wartości dla kultury. Rangę Pomnika Historii podkreśla fakt, że jest on ustanawiany przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej w drodze rozporządzenia, na wniosek Ministra Kultury i Dziedzictwa

Narodowego. Pomniki historii ustanawiane są od 1994 roku. Na terenie gminy Kuryłówka żaden zabytek nie został uznany za Pomnik Historii.

Park kulturowy

Park kulturowy to kolejna forma ochrony zabytków, wprowadzona na mocy *Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*. Park kulturowy powołuje mocą uchwały rada gminy, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków. Utworzenie parku kulturowego ma na celu ochronę krajobrazu kulturowego oraz zachowanie wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej (Art. 16. Ust. 1 i 16. Ust. 5). Park kulturowy jest formą ochrony krajobrazu kulturowego umożliwiającą zachowanie wyjątkowych wartości historyczno-kulturowych w powiązaniu z ochroną środowiska naturalnego. Celem ustanowienia takiej formy ochrony jest potrzeba zachowania ciągłości tradycji krajobrazu i umożliwienie jego rozwoju zgodnie z miejscową tradycją.

Na terenie gminy Kuryłówka nie występuje ta forma ochrony – nie został utworzony żaden park kulturowy.

Rejestr zabytków

Rejestr zabytków zgodnie z *Ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* prowadzi Wojewódzki Konserwator Zabytków (Art.8). Wpis do rejestru zabytków odbywa się na mocy decyzji WKZ wydanej z urzędu lub na wniosek właściciela zabytku nieruchomego lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy. W tym samym trybie do rejestru może być też wpisane otoczenie zabytku wpisanego do rejestru oraz nazwa geograficzna, historyczna lub tradycyjna tego zabytku (Art. 9. ust.2)

Według stanu na dzień 30 września 2016 r. na terenie gminy Kuryłówka znajdują się następujące obiekty i zespoły obiektów wpisane do rejestru zabytków (datowanie obiektów wg danych zawartych w decyzjach o wpisie do rejestru zabytków):

Brzyska Wola

- kaplica, drewn., poł. XIX w., nr rej. A-1170 z 13.05.1987 r.
- leśniczówka, drewn.- mur., k. XIX w. wraz z pozostałościami parku, nr rej. A-1025 z 28.01.1981

Dąbrowica

- kaplica, drewn., k. XIX w., nr rej. A-84 z 27.02.2004 r.
- zespół cerkwi gr.-kat., obecnie kościół rzym.-kat. , nr rej. A-78 z 22.10.2003 r. złożony z: cerkwi pw. św. Mikołaja, ob. kościół fil. pw. św. Michała Archanioła, mur. z 1906 r.; dzwonnicy mur. z 1906 r. i kamiennie-ceglanego muru
- park podworski z 1 poł. XIX w., nr rej. A-1169 z 13.05.1987 r.

Jastrzębiec

- kaplica, drewn., ok. 1885 r., nr rej. A-775 z 07.11.1983 r.

Kulno

- cerkiew, obecnie cerkiew prawosławna, fil. pw. św. Michała Archanioła i kościół fil. rzym.-kat. pw. św. Maksymiliana Kolbe, mur. 1872, nr rej. A-101 z 27.09.2004 r.

Kuryłówka

- zespół d. cerkwi greckokatolickiej pw. św. Paraskewii, ob. kościół fil. rzym.-kat. pw. św. Mikołaja, nr rej. A-148 z 28.02.2006 r. złożony z cerkwi - mur., 1896 i dzwonnicy mur. z 1912 r.
- zespół kościoła par. pw. św. Józefa, nr rej. A-147 z 28.02.2006 r. złożony z kościoła – mur. 1749-1751, 1841, 1903 i dzwonnicy mur. z 1912 r.

Ochrona ustalona w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego

Prawną formą ochrony zabytków, której stanowiącym należy do kompetencji gminy, (wynikającą z przepisów *Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*) są ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego. *Ustawa* określa zabytki, których ochrona musi być uwzględniona w mpzp. Są to w szczególności zabytki nieruchomości wpisane do rejestru zabytków i ich otoczenie, inne zabytki nieruchomości znajdujące się w gminnej ewidencji zabytków oraz parki kulturowe (art.19.1). Istotne znaczenie ma zawarty w *Ustawie* (art.19. ust.3) zapis o możliwości wyznaczania w mpzp stref ochrony konserwatorskiej obejmujących obszary, na których wprowadza się konieczne dla ochrony ograniczenia, zakazy i nakazy. Projekty i zmiany mpzp podlegają uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Według stanu obecnego obowiązujące miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego gminy Kuryłówka obejmują większe lub mniejsze części miejscowości: Kuryłówka, Brzyska Wola, Dąbrowica, Tarnawiec, Kulno, Ożanna, Wólka Łamana. Wskazania dotyczące podstawowych zasad ochrony dziedzictwa kulturowego w planowaniu przestrzennym gminy oraz terenów ważnych z punktu widzenia ochrony dziedzictwa kulturowego, dla których w pierwszej kolejności dążyć należy do sporządzenia i uchwalenia mpzp zawarte zostały w rozdziale 7 Cel I. Priorytet 1. Kierunek działań 1 oraz Kierunek działań 3 niniejszego *GPOnZ*.

5.3.2. Zabytki ruchome objęte prawnymi formami ochrony

Zabytki ruchome na terenie gminy Kuryłówka wpisane do rejestru zabytków

Rejestr zabytków ruchomych prowadzony jest przez wojewódzkiego konserwatora zabytków. Do rejestru wpisuje się zabytek ruchomy na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków na wniosek właściciela zabytku. W przypadku uzasadnionej obawy zniszczenia, uszkodzenia, lub nielegalnego wywiezienia zabytku za granicę wojewódzki konserwator zabytków może wpisać zabytek ruchomy do rejestru zabytków z urzędu. Do rejestru nie wpisuje się zabytku wpisanego do inwentarza muzeum lub wchodzącego w skład narodowego zasobu bibliotecznego.

Na terenie gminy Kuryłówka większość wyposażenia kościołów, cerkwi jest wpisanych do rejestru zabytków ruchomych województwa podkarpackiego. Są to wpisy pochodzące

z ostatnich lat (2005-2012), co pozytywnie świadczy o zarządcach świątyń oraz o coraz większej świadomości rangi ochrony naszego wielowiekowego dziedzictwa. Według stanu na koniec września 2016 r. w rejestrze zabytków ruchomych województwa podkarpackiego znajdują się następujące zabytki z terenu gminy:

- a) Dąbrowica – wyposażenie d. cerkwi greko-katolickiej, obecnie kościoła filialnego p.w. św. Michała Archanioła parafii w Kolonii Polskiej; decyzja B-91 z dn. 20.01.2004 r. obejmująca 21 obiektów.
- b) Jastrzębiec – wyposażenie i wystrój kościoła filialnego pw. Serca Jezusa w Jastrzębcu; decyzja B-505 z dn. 24.02.2012 r., obejmująca 10 obiektów.
- c) Kolonia Polska – wyposażenie kościoła parafialnego pw. św. Stanisława Biskupa; decyzja B-187 z dn. 23.10.2007 r. obejmująca 14 obiektów.
- d) Kulno – wyposażenie cerkwi prawosławnej filialnej pw. św. Michała Archanioła parafii pw. św. Trójcy w Tarnogrodzie i jednocześnie kościoła filialnego pw. św. Maksymiliana Kolbe parafii pw. św. Andrzeja Boboli w Bystrem; decyzja B-132 z dn. 06.12.2005 r. obejmująca 21 obiektów.
- e) Kuryłówka – wyposażenie kościoła parafialnego pw. św. Józefa w Kuryłówce (d. Tarnawcu), decyzja B-151 z dn. 29.03.2006 r. obejmująca 13 obiektów.
- f) Kuryłówka – wyposażenie i wystrój kościoła filialnego (dawnej cerkwi greckokatolickiej pw. św. Mikołaja w Kuryłówce; decyzja B-507 z dn. 24.02.2011 r. obejmująca 3 obiekty.

5.4. Zabytki w Gminnej Ewidencji Zabytków

Prowadzenie gminnej ewidencji zabytków należy do obowiązków gminy. *Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* stanowi, że wójt gminy prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy. Zgodnie z ustawowymi zaleceniami w gminnej ewidencji zabytków z terenu gminy Kuryłówka ujęte są:

- zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
- inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków ;
- inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta gminy w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków. (Art.22. p. 4 *Ustawy o ochronie zabytków...*)

Wpis zabytków nieruchomych do gminnej ewidencji zabytków jest podstawą do objęcia tych zabytków ochroną w mpzp. Ewidencja zabytków jest też podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami, a ustalenia tego programu uwzględnia się zarówno w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, jak i w mpzp. Gminna Ewidencja Zabytków gminy Kuryłówka została opracowana przez gminę w 2006 r. Od tego czasu część obiektów została wyłączona z GEZ w porozumieniu z WKZ. Wykaz obiektów uwzględnionych w Gminnej Ewidencji Zabytków dołączony został do niniejszego *GPOnZ* w formie załącznika (Aneks nr 1). W Aneksie tym wyszczególniono też obiekty proponowane do wyłączenia z GEZ, jak również obiekty proponowane do włączenia do GEZ. Postuluje się aktualizację GEZ w oparciu o wskazania zawarte w niniejszym *GPOnZ*: uwzględnienie w zaktualizowanej ewidencji wskazanych obiektów i stanowisk archeologicznych oraz usunięcie obiektów nieistniejących oraz obiektów w znacznym stopniu przekształconych, które utraciły większość wartości zabytkowych. W rozdziale 7. (Priorytet I, Kierunek działań 2,

zadanie 4) zawarto wykaz obiektów proponowanych do włączenia do GEZ oraz obiekty proponowane do wyłączenia z GEZ.

6. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY. ANALIZA SZANS I ZAGROŻEŃ

Analiza SWOT (jedna z najczęściej stosowanych technik/metod analitycznych wykorzystywana we wszystkich obszarach planowania strategicznego) stanu i ochrony dziedzictwa kulturowego zawiera rozpoznanie mocnych stron (*strengths*) i słabych stron (*weaknesses*) oraz aktualnych i potencjalnych szans (*opportunities*) i zagrożeń (*threats*). Do wykonania niniejszej analizy – obok rozpoznania dokonanego w trakcie tworzenia niniejszego opracowania, wykorzystano także analizę SWOT zawartą w *GPOnZ Gminy Kuryłówka na lata 2010-2014* poddając ją aktualizacji.

Powstały z analizy SWOT uporządkowany zestaw wniosków w sposób syntetyczny diagnozuje obecną sytuację dotyczącą stanu dziedzictwa kulturowego w gminie oraz jego ochrony. Analiza ta jest punktem wyjścia dla konstruowania priorytetów i kierunków działań w zakresie ochrony i zarządzania dziedzictwem gminy.

W celu praktycznego wykorzystania analizy SWOT do dalszych prac (programujących) dokonano próby wartościowania poprzez ocenę rangi czynnika/siły oddziaływania (wpływu) każdego elementu SWOT według następującej skali:

- 1 – słabe oddziaływanie (niewielki wpływ)
- 2 – średnie oddziaływanie (średni wpływ)
- 3 – duże oddziaływanie (duży wpływ)

Lp	Mocne strony <i>Strengths</i>	Ranga czynnika	Słabe strony <i>Weaknesses</i>	Ranga czynnika
1.	zasób dziedzictwa kulturowego gminy - o znacznych wartościach zabytkowych oraz o cennych walorach krajobrazowych	3	zły stan zachowania części zasobu dziedzictwa kulturowego – dotyczy zwłaszcza zespołów dworsko-parkowych, zabytkowych cmentarzy, budownictwa drewnianego	3
2.	istnienie zabytków będących świadectwem wielokulturowości i wielowyznaniowości	3	brak skutecznej ochrony drewnianej zabudowy mieszkalnej i gospodarczej, permanentne ubożenie tego zasobu	2
3.	duże walory krajobrazu kulturowego gminy (zabytki „wpisane” w cenne i atrakcyjne środowisko naturalne), krajobraz kulturowy będący świadectwem historycznego położenia „na pograniczu kultur”	3	przekształcanie krajobrazu kulturowego – nowa zabudowa, nie licząca się z lokalną tradycją, architekturą i historycznymi uwarunkowaniami	3
4.	zachowane zabytkowe budownictwo drewniane	2	przekształcanie i niekontrolowane rozbiórki drewnianego budownictwa	2

5.	ciekawy zasób ruchomych dzieł sztuki zgromadzonych w obiektach sakralnych, stanowiących zbiory będące świadectwem wielu kultur i narodów	2	brak systemowego monitorowania stanu zachowania zasobu kulturowego gminy	2
6.	korzystne warunki rozwoju turystyki ze względu na zachowane dziedzictwo kulturowe i bardzo atrakcyjne tereny krajobrazowe	2	niewystarczająca promocja walorów kulturowych i turystycznych gminy oraz słabe wykorzystanie dóbr kultury dla rozwoju turystyki.	2
7.	cenne zasoby dziedzictwa archeologicznego	3	brak propagowania dobrych wzorców w zakresie harmonijnego kształtowania krajobrazu	2
8.	zachowane poczucie tożsamości kulturowej społeczności lokalnych	2	niedostateczna obecność problematyki ochrony zabytków w powszechnej świadomości mieszkańców gminy	2
9.	uwzględnianie ochrony i zarządzania dziedzictwem w dokumentach strategicznych i programowych gminy	1	brak skutecznej ochrony krajobrazu kulturowego – brak opracowań studialnych, niewystarczający nadzór nad nowymi inwestycjami w strefach ochrony konserwatorskiej	2
10.	wysokie – jak na możliwości gminy – finansowanie działań na rzecz zachowania dziedzictwa kulturowego	2	brak kompleksowej oferty związanej z promowaniem i rozwojem zasobów kulturowo-historycznych i przyrodniczych	1
11.	działalność lokalnych stowarzyszeń w obszarach związanych z dziedzictwem (w tym niematerialnym)	2		
12.	kultywowanie lokalnych tradycji, żywe zjawiska i przejawy dziedzictwa niematerialnego	2		
13.	oryginalne produkty tradycyjne	1		
14.	chronione środowisko przyrodnicze (obszary chronione, pomniki przyrody)	1		

Lp.	Szanse <i>Opportunities</i>	Ranga czynnika	Zagrożenia <i>Threats</i>	Ranga czynnika
1.	dalsze dopełnienie dotychczasowej ochrony zabytków ochroną obszarową poprzez odpowiednie zapisy w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego	3	niewystarczające wykorzystywanie form ochrony obszarowej (mpzp) w najcenniejszych historycznych jednostkach przestrzennych	2
2.	realizacja w praktyce ustaleń dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego i środowiska naturalnego zawartych w programach, strategiach, dokumentach planistycznych	2	niekontrolowany rozwój inwestycyjny na obszarach wsi, ingerujący w historyczne układy ruralistyczne	3
3.	możliwości wzrostu finansowania prac remontowo-konserwatorskich zabytków ze środków finansowych pochodzących z różnych źródeł: państwowe, samorządowe, prywatne, wyznaniowe, środki UE i in.	2	tendencje do wypierania tradycyjnego drewnianego budownictwa ludowego przez zabudowę współczesną	3
4.	szanse rozwoju turystyki kulturowej w oparciu o istniejący zasób dziedzictwa i krajobrazu kulturowego	2	niedostatek mechanizmów promujących działania na rzecz ochrony, konserwacji i rewaloryzacji zabytków	2
5.	wykorzystanie dziedzictwa kulturowego (materialnego i niematerialnego) jako czynnika rozwoju społeczno-gospodarczego	3	brak długofalowego programu finansowania prac obejmujących konserwację i restaurację zabytków	2
6.	wprowadzenie właściwych funkcji do nieużytkowanych obiektów zabytkowych	2	pogarszający się stan techniczny tkanki zabytkowej spowodowany brakiem użytkowników	3
7.	rozwój inicjatyw lokalnych i organizacji pozarządowych w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego	2	wywoływanie konfliktów między wartościami dziedzictwa kulturowego a współczesnymi procesami rozwojowymi	2
8.	podejmowanie działań związanych z ochroną dziedzictwa przy szerokim udziale interesariuszy (m.in. prowadzenie dyskusji publicznych i konsultacji społecznych dotyczących potrzeby ochrony przestrzeni historycznych w ramach mpzp)	2	podejmowanie decyzji dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego bez udziału interesariuszy – brak przyjęcia partycypacyjnego modelu zarządzania dziedzictwem	2
9.	wzrost świadomości roli i znaczenia dziedzictwa wśród społeczności lokalnej poprzez realizację odpowiednich działań edukacyjnych i popularyzatorskich	2	niska świadomość społeczna w postrzeganiu wartości zasobów kulturowych oraz ich potencjału	2

10.	tworzenie nowych miejsc pracy w sferach związanych z dziedzictwem kulturowym, m.in. rozwój turystyki kulturowej	3	kryzys finansów publicznych i niedostateczne finansowanie działalności w zakresie ochrony środowiska kulturowego	2
11.	wzrost świadomości wartości dziedzictwa kulturowego jako czynnika rozwoju (przede wszystkim jako produktu turystycznego)	2	niedocenianie potencjału i znaczenia dziedzictwa dla zrównoważonego rozwoju gminy	2
12.	rosnące zainteresowanie tradycyjnymi produktami lokalnymi i kulturą lokalną	2	brak możliwości skutecznego egzekwowania prawa	2
13.			zanikanie tradycyjnej sztuki budowlanej i form budowlanych oraz stosowania tradycyjnych materiałów	2
14.			silna konkurencja obszarów sąsiednich – np. Leżajska	2

7. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE. CELE, PRIORYTETY, KIERUNKI DZIAŁAŃ I ZADANIA

Gminny Program Opieki nad Zabytkami gminy Kuryłówka na lata 2017-2020 wskazuje cele, priorytety, kierunki działań i zadania określone po przeprowadzonej uprzednio analizie zasobu dziedzictwa kulturowego gminy i jego stanu zachowania.

Określone w *GPOnZ* cele, priorytety, kierunki działań i zadania generalnie wynikają z kilku zasadniczych kwestii:

- ustawowo określonych celów, jakim służyć powinny programy opieki nad zabytkami;
- wyznaczonych kierunków polityki krajowej oraz regionalnej (przyjętej przez Samorząd Województwa);
- dokumentów uchwalonych przez samorząd gminy, m.in. strategii rozwoju oraz kształtujących politykę przestrzenną gminy (przy czym zgodnie z *Ustawą o ochronie zabytków* ustalenia niniejszego *GPOnZ* powinny zostać uwzględnione w Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w uchwalanych miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego);
- wniosków wynikających z analizy SWOT stanu i ochrony dziedzictwa kulturowego gminy.

Wyznaczone w *GPOnZ* cele, priorytety i kierunki działań wypełniają ustawowo określone cele (*Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*), jakim służyć powinny programy opieki nad zabytkami tj.:

1. *Włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;*
2. *Uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;*
3. *Zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;*
4. *Wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;*
5. *Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;*
6. *Określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;*
7. *Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.*

Wskazane cele, priorytety i kierunki działań sformułowane zostały w perspektywie wieloletniej, natomiast planowane zadania powinny zostać zrealizowane w okresie czterech lat obowiązywania niniejszego *GPOnZ*. Należy też mieć na uwadze fakt, że każde programowanie, którego założeniem jest osiągnięcie celów może – ze względu na czynniki zewnętrzne i wewnętrzne – nie przebiegać zgodnie z przyjętymi założeniami. Dlatego bardzo ważnym elementem procesu realizacji *GPOnZ* jest prowadzenie monitoringu, dzięki któremu można przeciwdziałać zagrożeniom, reagować na pojawiające się zmiany, a w razie

konieczności korygować wyznaczone cele. Wskazane zadania nie stanowią zamkniętego zbioru. W czteroletnim okresie realizacji *GPOnZ* mogą one podlegać pewnej weryfikacji uwzględniającej aktualną sytuację. Ponadto, zgodnie z obowiązującymi zasadami planowania rozwoju, proces programowania powinien mieć charakter interaktywny poprzez szeroki udział interesariuszy (zgodnie z partycypacyjnym podejściem do zarządzania). *GPOnZ* należy też traktować jako element informacyjno-promocyjny oraz edukacyjny w prowadzonej przez samorząd polityce.

Założenia programowe znacznie wykraczają poza opiekę nad zabytkami w rozumieniu przepisów *Ustawy o ochronie zabytków...* i obejmują prowadzenie polityki w dziedzinie ochrony przestrzeni kulturowej gminy i dziedzictwa kulturowego – materialnego i niematerialnego. W dokumencie wyznaczono cele, priorytety i kierunki działań, które powinny być podejmowane i realizowane przez różne podmioty: urząd ochrony zabytków, samorząd gminy i podległe mu jednostki, samorząd wojewódzki, właścicieli i użytkowników obiektów zabytkowych, instytucje kultury, środowiska naukowe, organizacje pozarządowe itp., przy czym zakłada się, że na samorządzie gminy - poza wykonaniem zadań, za które jest bezpośrednio odpowiedzialny spoczywać też będzie rola koordynatora zaplanowanych działań, jak również prowadzenie monitoringu realizacji *GPOnZ*. Samorząd gminy pełnić też powinien funkcję inspirującą i wspierającą. Celem działań władz gminy i podległych mu jednostek jest prowadzenie spójnej polityki w zakresie ochrony i wykorzystania dziedzictwa kulturowego gminy, współpraca w tym zakresie z państwową służbą konserwatorską, samorządem wojewódzkim, środowiskami naukowymi, jak również z szerokim gronem interesariuszy.

Cel I Ochrona dziedzictwa kulturowego dla zachowania jego wartości		Cel II Wykorzystanie dziedzictwa kulturowego gminy dla zrównoważonego rozwoju społeczno-gospodarczego	
Priorytet 1	Priorytet 2	Priorytet 1	Priorytet 2
Zachowanie dziedzictwa kulturowego gminy i jego autentyzmu	Poprawa stanu zabytkowych obiektów i obszarów	Dziedzictwo kulturowe czynnikiem rozwoju gospodarczego gminy	Dziedzictwo kulturowe czynnikiem rozwoju społecznego i elementem budowy tożsamości
Kierunek działań 1	Kierunek działań 1	Kierunek działań 1	Kierunek działań 1
Ochrona dziedzictwa kulturowego i układów ruralistycznych	Kontynuacja działań zmierzających do zachowania i poprawy stanu zabytków - realizacje	Wspieranie rozwoju turystyki kulturowej oraz rozbudowa infrastruktury turystycznej	Wspieranie wzrostu oferty wydarzeń kulturalnych opartych na dziedzictwie kulturowym (materialnym i niematerialnym), w tym na wielokulturowych tradycjach gminy

Kierunek działań 2 Ochrona zabytków nieruchomych i ruchomych, ze szczególnym uwzględnieniem obiektów i zespołów obiektów charakterystycznych dla gminy	Kierunek działań 2 Poprawa stanu zachowania zabytkowych obiektów i historycznych obszarów poprzez usprawnienie systemu finansowania/dofinansowania	Kierunek działań 2 Tworzenie miejsc pracy związanych z dziedzictwem kulturowym	Kierunek działań 2 Inicjowanie, realizacja i wspieranie programów edukacyjnych i promocyjnych
Kierunek działań 3 Opieka nad zabytkami archeologicznymi			
Kierunek działań 4 Ochrona dziedzictwa niematerialnego			
Kierunek działań 5 Rozpoznanie, badanie i dokumentowanie dziedzictwa kulturowego oraz upowszechnianie wyników badań			

Cel I. Ochrona dziedzictwa kulturowego dla zachowania jego wartości

Priorytet 1. Zachowanie dziedzictwa kulturowego gminy i jego autentyzmu

Kierunek działań 1 Ochrona dziedzictwa kulturowego i układów ruralistycznych

Zadania:

1. Opracowanie *Studium wartości kulturowych gminy Kuryłówka*.
2. Aktualizacja *Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Kuryłówka*, uwzględniającego zapisy i wytyczne zawarte w *Studium wartości kulturowych*.
3. Ochrona historycznych układów przestrzennych wsi oraz zespołów i obiektów zabytkowych w uchwalanych miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego.
4. Sukcesywne opracowywanie mpzp dla obszarów ważnych z punktu widzenia zachowania dziedzictwa kulturowego gminy.

Opracowanie mpzp dla historycznych układów jest zadaniem szczególnie ważnym, gdyż ta forma ochrony zabytków jest najskuteczniejszym i najwłaściwszym instrumentem ochrony i kształtowania układów ruralistycznych wraz z jego elementami. Jest to równocześnie ta forma ochrony zabytków, której realizacja należy do kompetencji samorządu gminy. Opracowanie mpzp powinno być poprzedzone szczegółowym rozpoznaniem wartości w oparciu o wskazaną powyżej dokumentację

przedplanistyczną (Studium wartości...) oraz zaktualizowane studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania.

Plany te winny uwzględniać wymogi związane z ochroną znajdujących się na tych obszarach obiektów zabytkowych, w szczególności tych wpisanych do rejestru zabytków, ale także tych uwzględnionych w Gminnej Ewidencji Zabytków. Zaleca się wprowadzenie w stosunku do obiektów z obu tych grup bardziej precyzyjnych, zindywidualizowanych zapisów, uwzględniających specyfikę ich bryły, form architektonicznych i kontekstu przestrzennego. W planach tych zwrócić należy szczególną uwagę m.in. na zachowane częściowo lub w całości układy przestrzenne wsi: Brzyska Wola, Jastrzębiec, Kuryłówka, Ożanna, Tarnawiec, teren zespołu młyńskiego w Ożannie, teren zespołu dworsko-parkowego oraz folwarcznego wraz z otoczeniem w Dąbrowicy, otoczenie cerkwi w Dąbrowicy, otoczenie d. zespołu folwarcznego (następnie leśniczówki w Brzyskiej Woli.

5. Przyjęcie, w formie uchwały Rady Gminy, zasad i warunków sytuowania obiektów małej architektury, tablic i urządzeń reklamowych oraz ogrodzeń – zgodnie z możliwościami jakie daje tzw. ustawa krajobrazowa.
6. Nawiązywanie w nowych realizacjach do lokalnych tradycji kształtowania zabudowy i stosowanych materiałów – poszanowanie i kultywowanie we współczesnych realizacjach lokalnych tradycji budowlanych.
7. W zakresie ustalania kierunków rozwoju zabudowy mieszkaniowej położonej na terenie układów ruralistycznych dążyć należy do utrzymania historycznych układów działek.

Kierunek działań 2 Ochrona zabytków nieruchomych i ruchomych, ze szczególnym uwzględnieniem obiektów i zespołów obiektów charakterystycznych dla gminy

Zadania:

1. Wspieranie, inspirowanie innych podmiotów – właścicieli obiektów zabytkowych w celu wpisu do rejestru ważnych dla dziedzictwa kulturowego gminy zabytków. Charakterystyka i ocena zasobu kulturowego gminy wskazują na znaczną wartość zabytkową kilku obiektów, pozwalającą na wnioskowanie o ich wpis do rejestru zabytków. Są to:
 - zespół kościelno-plebański w Kolonii Polskiej, złożony z kościoła, plebanii oraz stajni;
 - zespół plebański w Kuryłówce usytuowany na terenie d. zespołu pałacowego; ochroną należy objąć m.in. budynki d. oficyn pałacowych obecnie plebanii i budynku gospodarczego oraz pozostałości fortyfikacji ziemnych,
 - cmentarze: gr.-kat./prawosławny w Kulnie, gr.-kat. w Kuryłówce, rzym.-kat. w Kuryłówce-Tarnawcu.

Wpis do rejestru jako podstawowa forma ochrony zabytków jest tym narzędziem, który zapewnić powinien skuteczną ochronę i opiekę nieruchomości o wartościach artystycznych, historycznych lub naukowych, określając równocześnie zakres tej ochrony i granice konieczne do utrzymania tych wartości. Działania władz samorządowych związane z wpisaniem do rejestru zabytków ważnych dla dziedzictwa kulturowego gminy obiektów powinny polegać na:

– prowadzeniu działań zachęcających właścicieli do występowania do WKZ o dokonanie wpisu do rejestru zabytków, np. sfinansowanie kosztów uzyskania wypisów i wyrysów z ewidencji gruntów niezbędnych przy składaniu wniosków o dokonanie wpisu, podjęcie decyzji o finansowym wspieraniu remontów obiektów wpisanych do rejestru zabytków (np. poprzez

system ulg podatkowych w czy refundowanie określonej procentowo części kosztów remontu, jeśli sposób jego przeprowadzenia zyskał akceptację WKZ) itp. – w przypadku obiektów znajdujących się w posiadaniu innych niż gmina podmiotów (w tym osób prywatnych).

2. Wykupienie bądź przejęcie od właścicieli, wybranych drewnianych domów i budynków gospodarczych, w celu ich przeniesienia na teren planowanego skansenu w Ożannie.
Zadanie to jest szansą na uratowanie wybranych (najlepiej nieużytkowanych) charakterystycznych dla obszaru gminy obiektów budownictwa drewnianego, których zasób (co m.in. wykazała przeprowadzona w ramach opracowania niniejszego GPOnZ weryfikacja GEZ) z roku na rok jest coraz mniejszy. Proponuje się następujące etapy realizacji tej inicjatywy: rozpoznanie przez gminę obiektów spośród ujętych w GEZ, które można wykupić lub pozyskać bezkosztowo, wybór przy udziale specjalisty od budownictwa drewnianego obiektów najcenniejszych, a równocześnie takich, których stan techniczny nie jest katastrofalny (i nie będzie wymuszał całkowitej wymiany substancji), wykonanie inwentaryzacji budynków. Realizacja tego zadania z jednej strony pozwoli ochronić przynajmniej część z bogatego zasobu budownictwa drewnianego, a drugiej strony będzie bardzo pozytywnym aspektem planowanego skansenu, który zyska na wartości w przypadku usytuowania w nim obiektów autentycznych, a nie tylko rekonstruowanych.
3. Podjęcie wspólnie z WKZ działań zmierzających do ratowania jednego z cenniejszych obiektów zabytkowych z terenu gminy, a znajdującego się w katastrofalnym stanie, jakim jest dwór i park w Dąbrowicy.
4. Prowadzenie gminnej ewidencji zabytków jako jeden z podstawowych obowiązków samorządu w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego:
zweryfikowanie opracowanej gminnej ewidencji zabytków (wykaz obiektów objętych GEZ załączony do niniejszego GPOnZ jako Aneks nr 1) w następujący sposób:
 - Włączyć do GEZ niżej wymienione obiekty:
Brzyska Wola - domy nr 80, 97, 289, 346, 357
Dąbrowica - domy nr 19
Kulno - cmentarz gr.-kat./prawosławny
Kuryłówka – domy nr 50, 199, 202, 320
Ożanna - cmentarz gr.-kat., dom nr 31
Tarnawiec – domy nr 13, 67, 69
 - Wyłączyć z GEZ następujące obiekty:
Brzyska Wola – zagroda (dom i stodoła) nr 290
Dąbrowica – d. plebania
Kuryłówka – dom nr 219, stodoła w zagrodzie nr 201
Ożanna – domy nr 4 i 8; stajnia w zagrodzie nr 34
Tarnawiec – domy nr 17 i 72

dla dodanych obiektów należy opracować karty GEZ i wprowadzić dane do bazy danych GEZ.

GEZ należy ponadto uzupełnić o karty stanowisk archeologicznych, które zgodnie z *Ustawą o ochronie zabytków....* też są zabytkowymi obiektami nieruchomymi i należy je uwzględniać w Gminnej Ewidencji Zabytków. Wykaz stanowisk archeologicznych ujętych w AZP dołączony został do GPOnZ jako Aneks nr 2. Należy mieć na uwadze, że

włączenie zabytków nieruchomych do GEZ powinno nastąpić w porozumieniu z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

Co istotne dla właścicieli obiektów, które znajdują lub znajdują się w GEZ włączenie budynku do Gminnej Ewidencji Zabytków nie oznacza, że taki obiekt nie może być remontowany czy w jakimś stopniu przekształcany lub rozbudowywany. Należy jednak pamiętać, że w stosunku do obiektów niewpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków, pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu, jak również prowadzenie robót budowlanych wydaje właściwy organ w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

5. Podjęcie działań zmierzających do objęcia ochroną polegającą na wpisie do rejestru zabytków ruchomych następujących obiektów:
 - zabytkowe nagrobki w Kulnie na cmentarzu gr.-kat./prawosławnym, Kuryłówce na cmentarzach gr.-kat. i rzym.-kat.
6. Uzupełnienie wpisu do rejestru zabytków ruchomych wyposażenia kościoła w Kolonii Polskiej o stolarkę drzwiową oraz kominek.
7. Zwracanie uwagi w trakcie wykonywania remontów zabytkowych kapliczek na zachowanie lub przywracanie ich pierwotnej, tradycyjnej bryły, formy, stylu, materiałów, pokrycia dachowego, wystroju i detalu architektonicznego itp. – wykorzystywanie do tych celów materiałów archiwalnych. Remontowanie kapliczek zgodnie z zasadami konserwatorskimi, z wykorzystaniem historycznej ikonografii (archiwów fotograficznych).

Kierunek działań 3 Opieka nad zabytkami archeologicznymi

Zadania:

1. Prowadzenie i wspieranie badań archeologicznych.
Obszar gminy Kuryłówka charakteryzuje się występowaniem bardzo interesujących stanowisk archeologicznych. Oprócz stan. 1 w Kuryłówce (l.p. 57) żadne z nich nie zostało przebadane wykopaliskowo. Takie prace powinny zostać przeprowadzone również na innych stanowiskach, które z całą pewnością dostarczą bardzo ważnych i ciekawych materiałów zabytkowych. Dzięki takim działaniom możliwa będzie m.in. pełniejsza charakterystyka pradziejów i wczesnego średniowiecza obszaru gminy Kuryłówka, w tym także tak interesujących zagadnień jak kwestie stosunków gospodarczych, wierzeń i obrządku pogrzebowego, obcych oddziaływań oraz infiltracji kulturowych.
2. Zapobieganie niszczeniu stanowisk archeologicznych.
Na terenie gminy Kuryłówka zewidencjonowane są 123 stanowiska archeologiczne. W związku z intensywną uprawą gruntów wszystkie są narażone na potencjalne zniszczenia. Jednak ze względu na różny stopień zagrożeń i wartość poznawczą stanowisk należałoby je rozróżnić i odpowiednio z nimi postępować.
W przypadku pojedynczych śladów osadnictwa, w momencie prowadzenia w ich rejonie jakichkolwiek prac ziemnych, należy zapewnić nadzór archeologiczny nad tymi pracami. W przypadku stanowisk rozległych, z bardzo licznym materiałem powierzchniowym (co świadczy o postępującej jego degradacji) służba konserwatorska, powinna wpisywać je do rejestru zabytków. W przypadku stanowisk zagrożonych czynnikami naturalnymi (erozja, głęboka orka) należy typować je w pierwszej kolejności do badań wykopaliskowych. Szczególną jednak ochronę konserwatorską należy zastosować do stanowisk narażonych na zniszczenie

przez inwestycyjną działalność człowieka. W tych przypadkach, już na etapie wykonywania projektów, odpowiednie służby i inwestorzy powinni zwrócić się do WKZ o wydanie opinii. WKZ może nakazać zmianę lokalizacji, wcześniejsze przeprowadzenie badań wykopaliskowych lub tylko nadzór archeologiczny w trakcie trwania prac ziemnych. Podkreślić należy, że koszty tych badań pokrywają poszczególni inwestorzy.

Na szczególną uwagę zasługują stanowiska charakteryzujące się dużą oceną wartości poznawczej. Należą do nich przede wszystkim stanowiska na terenie następujących miejscowości: Brzyska Wola (stan. 13 – l.p. 13), Dąbrowica (stan. 5 – l.p. 19; stan. 14 – l.p. 28), Kuryłówka (stan. 1 – l.p. 57; stan. 4-8 – l.p. 60-64; stan. 20 – l.p. 76), Ożanna (stan. 2 – l.p. 78; stan. 10-11 – l.p. 86-87), Słoboda (stan. 1 – l.p. 95), Tarnawiec (stan. 4 – l.p. 111; stan. 13 – l.p. 120) oraz Wólka Łamana (stan. 1 – l.p. 123).

3. Opracowanie Studium wartości kulturowych gminy uwzględniającego problematykę ochrony dziedzictwa archeologicznego

Problem rozwoju historycznego interesującej nas gminy nie został dotychczas kompleksowo opracowany. Podjęte zostały wprowadzić próby określenia sposobów ochrony wyznaczonych stref ochrony konserwatorskiej, które ujęte zostały w studium opracowanym przez zespół: H. Koś, B. Kasprzycka-Lejda, B. Guniewska, E. Dobrowolska, A. Kochanowicz-Szozda („Gmina Kuryłówka. Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego. I – Diagnoza stanu gminy i uwarunkowania rozwoju”, „Gmina Kuryłówka. Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego. II – Kierunki rozwoju przestrzennego gminy i zasady polityki przestrzennej”, Kuryłówka 2002 r.). Podkreślić jednak należy, że były to prace traktujące tematykę archeologiczną bardzo ogólnikowo. Wymagają one zatem szczegółowej weryfikacji i znacznych zmian, przede wszystkim w zakresie wyznaczonych stref ochrony konserwatorskiej. Niezbędne jest zatem wykonanie aktualnego studium wartości kulturowych wraz z wytycznymi konserwatorskimi dla gminy Kuryłówka.

4. Ochrona dziedzictwa archeologicznego poprzez odpowiednie zapisy w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego.

Plan zagospodarowania przestrzennego powinien zwrócić uwagę właścicielom terenów, na których znajdują się stanowiska archeologiczne i przyszłym inwestorom na obowiązki wynikające z ustawowej ochrony zabytków archeologicznych oraz konieczność uzyskania zezwoleń na przeprowadzenie prac w strefie obserwacji archeologicznej i w rejonie oznaczonych stanowisk archeologicznych. W razie potwierdzenia w wyniku badań archeologicznych w miejscu prowadzonej inwestycji cennych obiektów archeologicznych, może zaistnieć konieczność przemianowania tej strefy w części lub w całości w strefę ścisłej ochrony reliktywów archeologicznych, co może w konsekwencji pociągnąć za sobą na części tego obszaru zakaz wszelkiej działalności budowlanej. Biorąc powyższe pod uwagę proponuje się minimum inwestowania na tym terenie. Z tego też względu postuluje się nadzór archeologiczny wszelkich prac ziemnych prowadzonych na takich obszarach a o planowanych tego typu działaniach należy powiadomić Urząd Ochrony Zabytków, Delegatura w Rzeszowie.

5. Dbłość o zapewnienie ścisłego nadzoru archeologiczno-konserwatorskiego dla następujących obszarów

- stanowiska nr 1 Kuryłowce (l.p. 57), ze względu na obecność reliktywów osad począwszy od okresu neolitu, epokę brązu aż po okres nowożytny z pozostałościami domniemanego zamku Tarnowskich z XVI w., jak również zabudowaniami pałacowymi oraz folwarcznymi z XVIII-XIX w. (stanowisko wpisane jest do rejestru zabytków);
- stanowisk wpisanych do rejestru zabytków: Ożanna (stan. 1-4 – l.p. 77-80);

- miejscowości: Brzyska Wola, Dąbrowica, Jastrzębiec, Kulno, Kuryłówka, Ożanna, Słoboda oraz Tarnawiec, gdzie znajdują się skupienia stanowisk.

Dodatkowo ścisłą obserwację archeologiczną, połączoną z zakazem działalności budowlanej (nie dotyczy to rewaloryzacji zabytkowych reliktów) odnieść należy przede wszystkim do:

- terenu obejmującego stan. 1 w Kuryłówce (l.p. 57);
- terenu domniemanej lokalizacji cerkwi w Kulnie.

Prace ziemne na wszystkich wymienionych wyżej obszarach powinny być prowadzone bezwzględnie pod nadzorem archeologicznym. W razie odkrycia reliktów starszego osadnictwa prace te powinny zostać bezzwłocznie przerwane a teren należy poddać gruntownym badaniom archeologicznym. Wynik tych badań zadecyduje o dalszych możliwościach inwestycyjnych tego terenu.

Tego rodzaju ochrona z pewnością przyczyni się do powiększenia bazy źródłowej, a co za tym idzie stanu wiedzy na temat historycznego rozwoju gminy. Trzeba w tym miejscu zaznaczyć, że niepowtarzalną okazją do badań archeologicznych są każde prace związane z modernizacją czy przebudową (budowa domów, małych żwirowni, prace melioracyjne, a szczególnie wielkie inwestycje – drogi, zbiorniki wodne i budowa zakładów przemysłowych).

6. Stworzenie programu rewitalizacji założenia parkowo-pałacowego na stan. 1 w Kuryłówce (l.p. 57) poprzez pozyskanie środków z różnych źródeł finansowania (np. Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków itp.).
7. Konsekwentne egzekwowanie zapisów dotyczących działalności inwestycyjnej na obszarach stanowisk archeologicznych objętych ochroną, określoną w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego.
8. Walka z przeprowadzaniem inwestycji na terenie stanowisk archeologicznych bez nadzoru konserwatorskiego.
9. Pozyskiwanie funduszy ze źródeł zewnętrznych (np. Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków) i dofinansowywanie badań wykopaliskowych najcenniejszych stanowisk archeologicznych.

Kierunek działań 4 Ochrona dziedzictwa niematerialnego

Zadania:

1. Wspieranie działań dążących do pełnego rozpoznania zjawisk dziedzictwa niematerialnego. W tym zakresie należy m.in. współpracować z Muzeum Kultury Ludowej w Kolbuszowej, Muzeum Ziemi Leżajskiej w Leżajsku oraz z Muzeum Etnograficznym w Rzeszowie.
2. Wspieranie lokalnych inicjatyw zmierzających do dokumentowania, zachowania, kultywowania wartości niematerialnych (pieśni, podania, legendy, tradycje związane z ważnymi wydarzeniami rodzinnymi jak śluby czy pogrzeby, tradycje związane ze świętami, potrawy regionalne, nazwy miejscowe).
3. Promowanie działających na terenie gminy twórców ludowych – poprzez stronę internetową gminy, wydawnictwa, wydarzenia kulturalne.

4. Promowanie lokalnych produktów kulinarnych.
5. Używanie i stosowanie (także w stosunku do nowo powstających zespołów zabudowy) historycznych nazw miejscowych – przysiółków, historycznych nazw itp., inicjowanie nowego nazewnictwa lub zmian w istniejącym nazewnictwie promujących lokalną historię i lokalne tradycje.
6. Wspieranie inicjatyw wydawniczych i przedsięwzięć o charakterze etnograficznym zmierzających do zebrania (udokumentowania) i popularyzacji starych pieśni, przyspiewek, podań i legend związanych z regionem i jego okolicami.
7. Podejmowanie inicjatyw nawiązujących w sposób przemyślany do dawnych tradycji regionu, mających na celu ich wskrzeszenie lub przypomnienie poprzez tworzenie lub udział w tworzeniu związanych z tym tematycznych szlaków turystycznych, wystaw, konkursów i różnorodnych imprez o charakterze kulturalno-edukacyjnym.
8. Dalsze wspieranie żywych przejawów niematerialnego dziedzictwa kulturowego w ramach działalności Stowarzyszenia „Kraina Sanu” – Lokalna Grupa Działania.
9. Wykorzystanie planowanego skansenu w Ożannie do gromadzenia, dokumentowania i promowania dziedzictwa niematerialnego gminy.

Kierunek działań 5 Rozpoznanie, badanie i dokumentowanie dziedzictwa kulturowego oraz upowszechnianie wyników badań

Zadania:

1. Prowadzenie monitoringu obiektów włączonych do Gminnej Ewidencji Zabytków - ich stanu zachowania, prowadzonych prac remontowych i konserwatorskich oraz bieżące wprowadzanie danych do komputerowej bazy ewidencji gminnej.
2. Umieszczenie listy obiektów znajdujących się w GEZ na stronie internetowej Urzędu Gminy.
3. Udostępnienie danych o zabytkach archeologicznych na stronie internetowej gminy wraz z mapkami oraz podstawowymi informacjami dla inwestorów planujących inwestycje na obszarach stanowisk archeologicznych.
4. Wypracowanie zasad wymiany informacji i aktualizacji danych dotyczących obiektów zabytkowych objętych gminną ewidencją zabytków pomiędzy Urzędem Ochrony Zabytków – Delegatura w Rzeszowie a Urzędem Gminy w Kuryłówce.
5. Zlecenie przez Gminę opracowania *Studium wartości kulturowych gminy Kuryłówka*.
6. Uwzględnienie w budżecie gminy funduszy na wykonywanie prac dokumentacyjnych i badawczych oraz inwentaryzacji i dokumentacji zagrożonych obiektów zabytkowych.
7. Opracowanie inwentaryzacji obiektów drewnianych wytypowanych do umieszczenia w skansenie w Ożannie (por. Priorytet I Kierunek działań 2, zadanie 2).
8. Wspieranie wykonywania prac dokumentacyjnych innych obiektów budownictwa drewnianego, np. poprzez współpracę z wyższymi uczelniami w organizowaniu dokumentacyjno-inwentaryzatorskich praktyk studenckich.

9. Wspieranie działań na rzecz prowadzenia badań i dokumentowania archeologicznej substancji zabytkowej. W tym zakresie najistotniejsze jest prowadzenie badań archeologicznych, ukierunkowanych na wyjaśnienie kwestii spornych dotyczących konkretnych zabytków:
- szeroko-płaszczyznowych badań wykopaliskowych w celu wyjaśnienia lokalizacji zamku Tarnowskich w miejscowości Kuryłówka na stan. 1 (l.p. 57) a także w celu odsłonięcia pozostałości pałacowo-folwarcznych z XVIII-XIX w.
 - ponownych działań w celu ustalenia lokalizacji stanowisk nr 1-4 w Ożannie (l.p. 77-80), które są wpisane do rejestru zabytków i podlegają ścisłej ochronie konserwatorskiej
 - ustalenia lokalizacji domniemanego cmentarzyska z okresu rzymskiego w Tarnawcu (stan. 1 – l.p. 108)
 - ponownej weryfikacji obecności 7 mogił tatarskich na obszarze miejscowości Brzyska Wola (stan. 1 – l.p. 1).

Realizacja każdego z powyższych zadań przyczyni się do lepszego - bo opartego na wiedzy i szerokim rozpoznaniu dziedzictwa kulturowego i jego wartości – kształtowania polityki ochrony przestrzeni kulturowej miasta.

Priorytet 2. Poprawa stanu zabytkowych obiektów i obszarów

Kierunek działań 1 Kontynuacja działań zmierzających do zachowania i poprawy stanu zabytków – realizacje

Zadania:

1. Opracowanie i wdrożenie programu ochrony i konserwacji zabytkowych nekropolii – cmentarzy różnych wyznań jako charakterystycznych elementów wielonarodowej przeszłości gminy Kuryłówka. Postuluje się współorganizowanie i współfinansowanie wymienionych poniżej prac konserwatorskich po uprzednim wpisaniu cmentarzy oraz nagrobków do rejestru zabytków (Kulno, Kuryłówka-Tarnawiec, Kuryłówka). Prace należy wykonać w konsultacji z WUOZ Delegatura w Rzeszowie, w pierwszym rzędzie wybierając nagrobki najcenniejsze i najbardziej zagrożone.
 - Kulno. Wykonanie prac porządkowych na zabytkowym cmentarzu gr.-kat./prawosławnym. Postuluje się wykonanie niezbędnych prac konserwatorskich przy ocalałych nagrobkach. Nagrobki zdewastowane powinny być zabezpieczone przed dalszą dewastacją i przeniesione w jedno wydzielone w tym celu miejsce cmentarza i eksponowane w formie lapidarium. Docelowo proponuje się usunięcie obecnego szpecącego ogrodzenia wykonanego w betonowych przęsłach.
 - Kuryłówka. Cmentarz parafialny rzym.-kat. – wykonanie konserwacji najcenniejszych nagrobków, stworzenie lapidarium z destruktywów,
 - Kuryłówka. Cmentarz gr.-kat. pilne zabezpieczenie zagrożonych nagrobków - zlokalizowanych na stoku, w zachodniej części cmentarza; przeprowadzenie konserwacji zabytkowych nagrobków, stworzenie lapidarium z destruktywów, ogrodzenie cmentarza,
 - Ożanna. Cmentarz gr.-kat. - przeprowadzenie prac porządkowych przy nagrobkach; ze względu na niewielką liczbę nagrobków można zgromadzić je w jednym miejscu

- tworząc lapidarium, uporządkować teren, przygotować wydzielone miejsce na kontener (najlepiej w narożu działki)
- Dąbrowica. Zagospodarowanie terenu cmentarza gr.- kat., stworzenie małego lapidarium, przeprowadzenie prac porządkowych przy zachowanych nagrobkach; przebadanie terenu cmentarza pod kątem ewentualnego istnienia obecnie nieczytelnych nagrobków (zniszczonych, poprzewracanych i zarośniętych lub przysypanych ziemią).
2. Przeprowadzenie prac remontowo-konserwatorskich wybranych drewnianych budynków i ich „posadowienie” w skansenie w Ożannie (po uprzednim wykonaniu prac wskazanych w Priorytecie I, Kierunek działań 2, zadanie 2).
 3. We współpracy z właścicielem próba ratowania i zagospodarowania nieużytkowanego młyna w Ożannie.
 4. Wspieranie prac remontowo-konserwatorskich przy obiektach zabytkowych nie będących własnością gminy. Należy jednocześnie zaznaczyć, że to na właścicielu zabytku spoczywa główny obowiązek dbania o jego stan.
W pierwszej kolejności należy wykonać prace remontowe i konserwatorskie i/lub rewaloryzację obiektów znajdujących się w złym stanie, a prezentujących znaczne wartości zabytkowe lub historyczne i walory architektoniczne. Należą do nich następujące obiekty:
 - kaplica p.w. NMP w Kolonii Polskiej
 - dwór i park w Dąbrowicy.
 5. Starania o zachowanie i ochronę drewnianego budownictwa; zachowanie nielicznych już „enklaw” tego budownictwa – dotyczy to przede wszystkim zabudowy drewnianej w Kuryłówce oraz Tarnawcu (obiekty w GEZ).
 6. Wspieranie prac konserwatorskich przy zabytkowym wystroju wnętrz i wyposażeniu świątyń – zgodnie z zapotrzebowaniem parafii i składanymi wnioskami.
 7. Przestrzeganie podstawowych wymogów estetyki w stosunku do zabytkowych obiektów i zespołów obiektów ze szczególnym uwzględnieniem zasad konserwatorskich dotyczących umieszczania reklam, kolorystyki elewacji oraz poprzez działania niskonakładowe jak: bieżąca konserwacja, uporządkowanie obejścia, urządzenie zieleni, wymiana nieestetycznych współczesnych ogrodzeń.

Kierunek działań 2 Poprawa stanu zachowania zabytkowych obiektów i historycznych obszarów poprzez usprawnienie systemu finansowania/dofinansowania

Zadania:

1. Wspieranie działań zmierzających do zwiększenia funduszy (pochodzących z różnych źródeł) na prace remontowo-konserwatorskie w zabytkowych obiektach.
2. Coroczne udzielanie dotacji na prace remontowo-konserwatorskie przy obiektach zabytkowych.
3. Wypracowanie nowych zasad dotyczących udzielania dotacji na prace remontowo-konserwatorskie z budżetu samorządu, w oparciu o kryteria uwzględniające m.in. preferencje dla prac przy obiektach zagrożonych, preferencje dla realizacji zadań wskazanych w GPOnZ.

Cel II. Wykorzystanie dziedzictwa kulturowego gminy dla zrównoważonego rozwoju społeczno-gospodarczego

Priorytet 1. Dziedzictwo kulturowe czynnikiem rozwoju gospodarczego gminy

Kierunek działań 1 Wsparcie rozwoju turystyki kulturowej oraz rozbudowa infrastruktury turystycznej

Zadania:

1. Realizacja projektu budowy skansenu wraz z infrastrukturą turystyczną w Ożannie.
2. We współpracy z właścicielami obiektów próba zagospodarowania nieużytkowanych młynów w Ożannie i/lub Kuryłówce pod kątem tematycznej – związanej z młynarstwem turystyki agroturystycznej – próba wypromowania związanych z tym produktów lokalnych.
3. Wsparcie rozwoju produktów turystycznych i kulturalnych, m.in. opartych na istniejącym zasobie dziedzictwa kulturowego (materialnego i niematerialnego).
4. Wsparcie rozwoju produktów i ofert dla rozwoju turystyki kulinarnej opartej na tradycjach gminy.
5. Nawiązanie aktywnej współpracy z Centrum Informacji Turystycznej w Leżajsku w celu promocji walorów kulturowych i przyrodniczych gminy.
6. Tworzenie wspólnej oferty turystycznej gminy i regionu wykorzystującej walory krajozrazowe i kulturowe (m.in. współpraca w tym zakresie z Urzędem Marszałkowskim Województwa Podkarpackiego i Podkarpacką Regionalną Organizacją Turystyczną) - zintegrowanie działań promocyjnych samorządu gminy w zakresie turystyki z działaniami samorządu wojewódzkiego, samorządów gmin ościennych oraz powiatu jako naturalnych partnerów.
7. Kontynuacja działań w zakresie popularyzacji turystyki pieszej i rowerowej - opracowywanie i realizacja tras turystyczno-krajoznawczych, szlaków dziedzictwa kulturowego na terenie gminy wraz z towarzyszącą mu infrastrukturą. Należy także w tych działaniach podjąć współpracę z gminami ościennymi aby trasy nie zamykały się w obrębie samej gminy Kuryłówka, lecz prezentowały wartości kulturowe gminy w kontekście dziedzictwa tego regionu np. w ramach działania gminy w strukturze Stowarzyszenia Kraina Sanu.
8. Publikowanie wydawnictw turystycznych o charakterze informacyjnym, popularyzatorskim.
9. Popularyzacja i edukacja w zakresie archeologii:
 - wykonanie stałej zewnętrznej wystawy prezentującej wyniki badań archeologicznych na stanowisku nr 1 w Kuryłówce-Tarnawcu.
 - znakowanie w terenie najbardziej wartościowych stanowisk archeologicznych poprzez instalowanie tablic informacyjnych
 - tworzenie szlaków lub ścieżek edukacyjnych dotyczących archeologii
 - udostępnianie informacji dotyczących archeologicznej przeszłości gminy w wersji

skróconej, w formie np. folderów

- organizowanie akcji informacyjnych, dotyczących archeologicznych odkryć na terenie gminy (odczyty, referaty, prezentacje)
- edukowanie lokalnej społeczności odnośnie problematyki związanej z badaniami archeologicznymi i ochroną dziedzictwa kulturowego (np. poprzez współpracę z pracownikami Instytutu Archeologii w Rzeszowie).

Kierunek działań 2 Tworzenie miejsc pracy związanych z dziedzictwem kulturowym

Zadania:

1. Wsparcie i pomoc formalno-prawna dla podejmujących działalność gospodarczą w obszarach szeroko pojętego dziedzictwa kulturowego (jego ochrony, promocji, rozwoju turystyki kulturowej).
2. Wspieranie sektora małych przedsiębiorstw zajmujących się tradycyjnym rzemiosłem, kulinariami, wyrobami pamiątkarskimi nawiązującymi do lokalnej historii i tradycji etc. oraz działalności Kół Gospodyń Wiejskich.
3. Realizacja projektu budowy skansenu wraz z infrastrukturą turystyczną w Ożannie, który obok poszerzenia oferty turystycznej gminy (co docelowo generować powinno nowe miejsca pracy, m.in. w sferze usług) ma bezpośrednie przełożenie na zwiększenie zatrudnienia w sektorze związanym z ochroną dziedzictwa.
4. Wspieranie – także finansowe (np. przez system ulg podatkowych) rozwoju gospodarstw agroturystycznych, zwłaszcza lokalizowanych w zabytkowych drewnianych domach i zagrodach.
5. Efektywne wykorzystanie funduszy unijnych w obszarze szeroko pojętego dziedzictwa kulturowego i środowiska naturalnego.
6. Tworzenie mechanizmów włączających dziedzictwo kulturowe w obieg gospodarczy: przemysłów czasu wolnego i przemysłów kultury.

Priorytet 2. Dziedzictwo kulturowe czynnikiem rozwoju społecznego i elementem budowy tożsamości

Kierunek działań 1 Wspieranie wzrostu oferty wydarzeń kulturalnych opartych na dziedzictwie kulturowym (materialnym i niematerialnym), w tym na wielokulturowych tradycjach gminy

Zadania:

1. Dalsze rozwijanie oferty wydarzeń kulturalnych i rozwój Gminnego Ośrodka Kultury.
2. Organizowanie wydarzeń kulturalnych – zwłaszcza w zakresie promowania dziedzictwa niematerialnego – realizowanych w ramach działalności Stowarzyszenia „Kraina Sanu” – Lokalna Grupa Działania oraz GOK.
3. Aktywne włączanie się gminy i prowadzonych przez instytucje kultury w coroczne wydarzenia kulturalne ogóło-europejskie, m.in. obchody Europejskich Dni Dziedzictwa, pozwalające na szerokie propagowanie lokalnego dziedzictwa kulturowego w skali województwa i kraju.

4. Współpraca i wpieranie działalności Galerii Sztuki Zadworek jako jednego z ważniejszych wyróżników gminy. Galeria prowadzona przez Kazimierę Myk-Magdziak prezentuje prace artystki oraz artysty Stanisława Magdzika.

Kierunek działań 2 Inicjowanie, realizacja i wspieranie programów edukacyjnych i promocyjnych

Zadania:

1. Popularyzacja wyników badań naukowych i dokumentacyjnych dziedzictwa kulturowego gminy, m.in. z wykorzystaniem internetu (pozytywnym przykładem jest udostępnienie na stronie internetowej Urzędu Gminy sprawozdania z badań archeologicznych na stanowisku nr 1 w Tarnawcu).
2. Informowanie lokalnej społeczności o podejmowanych działaniach na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego; budowanie pozytywnego stosunku mieszkańców gminy do dziedzictwa i potrzeby jego ochrony, co docelowo przyczynić się powinno do unikania sytuacji konfliktowych z właścicielami zabytków.
3. Wykorzystywanie w działaniach edukacyjnych i promocyjnych różnorodnych, atrakcyjnych narzędzi i metod, zarówno tradycyjnych (np. lekcje muzealne, konkursy), jak i (np. Questing, gry terenowe oparte na scenariuszu wykorzystującym lokalną historię, legendy, tradycje).
4. Wprowadzenie i upowszechnienie tematyki ochrony dziedzictwa kulturowego do systemu edukacji szkolnej (program zajęć lekcyjnych z zakresu edukacji kulturalnej i dziedzictwa w szkołach ponadpodstawowych, w dalszej kolejności szkoły podstawowe, najlepiej w formie warsztatowej).
5. Upamiętnianie ważnych wydarzeń historycznych, wybitnych postaci związanych z regionem itp. poprzez działalność wydawniczą (regionalia), prowadzenie lekcji nt. przeszłości i kultury regionu, organizowanie okazjonalnych wystaw i ekspozycji itp.
6. Utrwalanie w świadomości społecznej tzw. tradycji miejsca dotyczącej lokalizacji nieistniejących obiektów i świadectw wielokulturowości o istotnym znaczeniu dla historii, np. dawnego zespołu pałacowego w Kuryłówce-Tarnawcu, cerkwiska w Ożannie, niemieckiej kolonii Dornbach.

Realizacja tych zadań przyczynić się powinna do wzrostu świadomości znaczenia i potrzeby zachowania dziedzictwa kulturowego gminy, ale też korzyści płynących z jego ochrony. Tworzenie oferty kulturalnej i edukacyjnej powinno odbywać się w oparciu o dobrze rozpoznany zasób z całym bogactwem wartości materialnych i niematerialnych. Stanowić to będzie podstawę do atrakcyjnej jego prezentacji, „sprzedaży” oraz tworzenia programów edukacyjnych.

8. INSTRUMENTY WDRAŻANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY KURYŁÓWKA NA LATA 2017-2020

Zgodnie z *Ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* odpowiedzialnym za wdrożenie *GPOnZ* jest wójt gminy.

Przy założeniu, że wdrażanie *GPOnZ* odbywać się będzie poprzez realizację zaplanowanych zadań na rzecz osiągnięcia przyjętych celów, w tej części opracowania wskazane zostaną podstawowe instrumenty wdrażania, do których należą m.in.:

- instrumenty prawne – m.in. uchwalanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, powoływanie parków kulturowych, wnioskowanie o wpis do rejestru zabytków;
- instrumenty finansowe – finansowanie prac remontowo-konserwatorskich przy obiektach zabytkowych będących własnością gminy oraz dotacje, system ulg finansowych, nagrody, zachęty dla właścicieli i posiadaczy obiektów zabytkowych; ponadto utrzymywanie instytucji kultury, współfinansowanie projektów i programów na rzecz rozwoju turystyki kulturowej, współfinansowanie prac i projektów tworzących miejsca pracy związane z ochroną zabytków, w tym m.in. w rozwoju „przemysłów czasu wolnego” itp.;
- instrumenty społeczne – przeprowadzanie konsultacji społecznych związanych z wdrażaniem strategii czy programów odnoszących się m.in. do ochrony dziedzictwa kulturowego, działania na rzecz angażowania i wspierania społeczności lokalnych, stowarzyszeń, fundacji, kół gospodyń wiejskich etc. w zachowanie dziedzictwa materialnego i niematerialnego i zrozumienie potrzeb jego ochrony;
- instrumenty kontrolne – przede wszystkim monitorowanie stanu zachowania obiektów włączonych do Gminnej Ewidencji Zabytków.

Określone w *GPOnZ* zadania winny być także wdrażane przez samorząd lokalny na drodze realizowania ustawowych obowiązków, m.in. poprzez: planowanie w rocznych budżetach samorządu środków finansowych na ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami, opracowywanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego i ujęcia w nich zagadnień dotyczących ochrony zabytków, opracowywanie dokumentów studialnych (np. studium wartości kulturowych, studiów krajobrazowych itp.), stymulowanie działań właścicieli obiektów zabytkowych do ich utrzymywania w należytym stanie, inspirowanie działań niezależnych podmiotów (instytucje, stowarzyszenia, osoby prawne i fizyczne) na rzecz zagospodarowania zabytków, ich promocji i popularyzacji.

Zakłada się, że zadania określone w *GPOnZ* będą realizowane w wyniku następujących działań:

- wspólne działanie władz gminy z wojewódzkim konserwatorem zabytków, społecznościami lokalnymi, właścicielami i posiadaczami obiektów zabytkowych, organizacjami pozarządowymi i stowarzyszeniami regionalnymi, samorządem województwa, diecezjami, ośrodkami naukowymi oraz;
- działania własne samorządu lokalnego przy wykorzystaniu ww instrumentów wdrażania.

9. ZASADY OCENY WRAZ Z PROPONOWANYMI WSKAŹNIKAMI REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY KURYŁÓWKA NA LATA 2017-2020

Zgodnie z *Ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* Wójt Gminy ma obowiązek sporządzania raz na 2 lata (w czteroletnim okresie obowiązywania *GPOnZ*) sprawozdania z jego realizacji i przedstawienia go Radzie Gminy. W sprawozdaniu należy ocenić poziom realizacji *GPOnZ*, który uwzględniał będzie stopień wykonania zaplanowanych zadań oraz efektywność ich wykonania. Przyjmuje się, że gromadzenie i interpretacja danych dotyczących realizacji *GPOnZ* realizowana będzie przez gminę w oparciu o wewnętrzny system monitorowania i ewaluacji postępów we wdrażaniu przyjętych zadań i realizacji celów. W zobiektywizowaniu tej oceny pomóc mają wskaźniki oceny realizacji celów. Wszystkie wskaźniki odnoszą się do okresu czterech lat obowiązywania *GPOnZ*.

Wskaźniki oceny realizacji celów

Cel I Ochrona dziedzictwa kulturowego dla zachowania jego wartości

- Ilość obiektów włączonych do Gminnej Ewidencji Zabytków
- Opracowanie *Studium wartości krajobrazu kulturowego gminy*
- Liczba projektów i wartość dotacji udzielonych przez samorząd gminy na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy obiektach zabytkowych
- Liczba inwentaryzacji zabytkowych obiektów budownictwa drewnianego
- Liczba zabytkowych budynków drewnianych przeniesionych na teren skansenu w Ożannie

Cel II Wykorzystanie dziedzictwa kulturowego gminy dla zrównoważonego rozwoju społeczno-gospodarczego

- Liczba ofert i produktów turystycznych wykorzystujących dziedzictwo kulturowe (materialne i niematerialne)
- Liczba wydawnictw promujących dziedzictwo kulturowe
- Liczba i wartość wydarzeń oraz projektów edukacyjnych i promocyjnych dotyczących dziedzictwa kulturowego zrealizowanych przez samorząd gminy

10. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY KURYŁÓWKA

10.1. Charakterystyka dostępnych źródeł finansowania

Potencjalne źródła finansowania ochrony zabytków i opieki nad zabytkami w gminie Kuryłówka w latach 2017-2020

Lp.	Źródło finansowania	Cele i przedmiot finansowania
I. Budżet państwa		
1.	Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego⁵⁸	<p>Na 2017 r. ogłoszone zostały m.in. następujące Programy</p> <p><u>- Ochrona zabytków</u></p> <p>Celem priorytetu jest zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, realizowane poprzez konserwację i rewaloryzację zabytków nieruchomych i ruchomych oraz ich udostępnianie na cele publiczne. Duży nacisk – obok prac przy obiektach najcenniejszych – kładziony będzie na dofinansowanie prac przy obiektach najbardziej zagrożonych. O dofinansowanie w ramach priorytetu mogą ubiegać się podmioty prawa polskiego – osoby fizyczne, jednostki samorządu terytorialnego lub inne jednostki organizacyjne, będące właścicielem lub posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru albo posiadające taki zabytek w trwałym zarządzie (o dofinansowanie w ramach priorytetu nie mogą ubiegać się państwowe instytucje kultury, publiczne szkoły oraz uczelnie wyższe, uczelnie artystyczne oraz inne podmioty, o których mowa w art. 72 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami).</p> <p><u>- Kultura Ludowa i tradycyjna</u></p> <p>Celem programu jest wspieranie zjawisk związanych ze spuścizną kultur tradycyjnych, transformacjami (przekształceniami i przemianami) poszczególnych elementów oraz współczesnymi kontekstami ich występowania. w tym odnoszących się także do kultur mniejszości narodowych i etnicznych oraz tradycji środowiskowych (w tym zawodowych i wiekowych np. zjawisk folkloru dziecięcego i młodzieżowego). Inicjatywy te mają przyczyniać się do integracji członków społeczności, wśród których dane zjawiska funkcjonują, i w ramach których są przekazywane (transmitowane). O dofinansowanie w ramach priorytetu ubiegać mogą się następujące podmioty prawa polskiego: samorządowe instytucje kultury (z wyjątkiem instytucji współprowadzonych przez ministra i jednostki samorządu terytorialnego); organizacje pozarządowe; podmioty prowadzące działalność gospodarczą; kościoły i związki wyznaniowe oraz ich osoby prawne.</p> <p><u>- Ochrona zabytków archeologicznych</u></p> <p>Celem programu jest ochrona dziedzictwa archeologicznego poprzez wspieranie kluczowych dla tego obszaru zadań, obejmujących niedestrukcyjne rozpoznanie i dokumentację zasobów dziedzictwa</p>

⁵⁸ Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego dysponuje instrumentami finansującymi działania związane z ochroną dziedzictwa kulturowego na mocy przyjętych rozwiązań wynikających z „Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004 –2020”. Corocznie Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego ogłasza nabór wniosków do prowadzonych przez siebie programów. Ogłaszane decyzją MKiDN programy stanowią podstawę ubiegania się o środki ministra na zadania z zakresu kultury i ochrony dziedzictwa kulturowego, które realizowane być mogą m.in. przez jst, instytucje kultury, uczelnie, kościoły i związki wyznaniowe, organizacje pozarządowe oraz podmioty gospodarcze.

		<p>archeologicznego oraz opracowanie i publikację wyników przeprowadzonych badań archeologicznych. O dofinansowanie w ramach priorytetu ubiegać się mogą następujące podmioty prawa polskiego: samorządowe instytucje kultury, państwowe instytucje kultury, organizacje pozarządowe, publiczne uczelnie akademickie, niepubliczne uczelnie akademickie, podmioty prowadzące działalność gospodarczą.</p> <p><u>- Infrastruktura domów kultury</u></p> <p>Celem programu jest zapewnienie optymalnych warunków dla działalności domów i ośrodków kultury oraz centrów kultury i sztuki w zakresie edukacji kulturalnej i animacji kultury poprzez modernizację i rozbudowę ich infrastruktury. O dofinansowanie w ramach programu ubiegać się mogą następujące podmioty prawa polskiego: domy kultury, ośrodki kultury oraz centra kultury i sztuki posiadające status samorządowej instytucji kultury – z wyjątkiem instytucji współprowadzonych przez ministra i jednostki samorządu terytorialnego; biblioteki posiadające status samorządowej instytucji kultury, w skład których wchodzi domy kultury, ośrodki kultury lub centra kultury i sztuki; jednostki samorządu terytorialnego – wyłącznie jako organy prowadzące dla podmiotów, o których mowa w pkt. 1 i 2</p> <p><u>- Kultura dostępna</u></p> <p>Celem programu jest wspieranie zadań służących ułatwieniu dostępu do kultury, skierowanych do szerokiego grona odbiorców i sprzyjających integracji społecznej. Działania te powinny służyć osiągnięciu realnych, systemowych i długofalowych efektów w niwelowaniu barier w dostępie do kultury w wymiarach: przestrzennym, ekonomicznym, społeczno-mentalnym i kompetencyjnym ze szczególnym uwzględnieniem potrzeb osób z miejscowości pozbawionych bezpośredniego dostępu do narodowych zasobów dóbr kultury, instytucji kultury oraz instytucji artystycznych. O dofinansowanie w ramach programu ubiegać się mogą m.in. następujące podmioty prawa polskiego: państwowe instytucje kultury; samorządowe instytucje kultury; organizacje pozarządowe; kościoły i związki wyznaniowe oraz ich osoby prawne; podmioty prowadzące działalność gospodarczą</p> <p>Program Promesa Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, którego celem jest zwiększenie efektywności wykorzystania funduszy europejskich na rzecz rozwoju kultury poprzez zapewnienie środków na pokrycie tzw. wkładu własnego dla zadań, które ubiegają się o dofinansowanie w ramach programów europejskich. O promesę ubiegać się mogą następujące podmioty prawa polskiego: państwowe instytucje kultury; samorządowe instytucje kultury; jednostki samorządu terytorialnego; organizacje pozarządowe; kościoły i związki wyznaniowe; publiczne szkoły artystyczne; państwowe uczelnie artystyczne; archiwa państwowe.</p>
2.	Podkarpacki Wojewódzki Konserwator Zabytków	<p>Środki finansowe z budżetu państwa, z części, której dysponentem jest wojewoda, przeznaczone na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków położonych na terenie województwa podkarpackiego.</p> <p>W 2016 r. podstawowymi kryteriami rozdziału środków rozdziału środków były:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>wartość historyczna i artystyczna obiektu, z najważniejszym kryterium - okresem powstania (największą ilość punktów posiadają obiekty najstarsze)</i> - <i>wartość obiektu w krajobrazie kulturowym, to jest znaczenie obiektu w przestrzeni miejskiej (zespole urbanistycznym) lub wiejskiej, a w odniesieniu do zabytków ruchomych we wnętrzu</i> - <i>konieczność kontynuacji lub zakończenia prac – preferowane były prace przy realizacjach rozpoczętych w latach ubiegłych, szczególnie możliwość ich zakończenia</i>

		<p>- stan zachowania zabytku – stan katastrofalny lub istotne zagrożenie traktuje się priorytetowo</p> <p>- przygotowanie zabytku do podjęcia przy nim prac konserwatorskich i zaangażowanie właściciela obiektu w ten proces, m.in. wysokość deklarowanego procentowego udziału środków własnych.</p> <p>O dotację wystąpić może osoba fizyczna, jednostka samorządu terytorialnego lub inna jednostka organizacyjna, będąca właścicielem bądź posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru zabytków albo posiadająca taki zabytek w trwałym zarządzie. Dotacja może być udzielona w wysokości do 50% nakładów, a w wyjątkowych przypadkach do 100% (jeśli zabytek posiada wyjątkową wartość, wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem technologicznym prac konserwatorskich, lub jeżeli stan zachowania zabytku wymaga niezwłocznego podjęcia prac.</p>
3.	Ministerstwo Spraw Wewnętrznych – Fundusz Kościelny	<p>Dotacje z Funduszu Kościelnego udzielane są na remonty i konserwacje obiektów sakralnych o charakterze zabytkowym, w zakresie podstawowych prac zabezpieczających obiekt (w szczególności: remonty dachów, stropów, ścian i elewacji, osuszanie i odgrzybianie, izolację, remonty i wymianę zużytej stolarki okiennej i drzwiowej, instalacji elektrycznej, odgromowej, przeciwłamaniowej i przeciwpożarowej). Z Funduszu nie finansuje się remontów i konserwacji obiektów towarzyszących (takich jak np.: dzwonnice wolnostojące, krzyże) ruchomego wyposażenia obiektów sakralnych (takich jak np.: obrazy, ikonostasy, stalle, epitafia, szaty i naczynia liturgiczne, instrumenty muzyczne, dzwony) oraz otoczenia świątyni, a także stałych elementów wystroju wnętrz (takich jak np.: polichromie, freski, witraże i posadzki).</p> <p>Podmiotami uprawnionymi do otrzymywania środków są: osoby prawne Kościoła Katolickiego, osoby prawne innych kościołów i związków wyznaniowych działających na podstawie ustaw o stosunku Państwa do kościołów oraz związków wyznaniowych, osoby prawne kościołów i związków wyznaniowych wpisanych do rejestru kościołów i związków wyznaniowych, o którym mowa w art. 30 ustawy z dnia 17 maja 1989 r. o gwarancjach wolności sumienia i wyznania.</p>
II. Województwo podkarpackie/samorząd województwa podkarpackiego/		
4.		<p>Z budżetu Województwa Podkarpackiego mogą być udzielane dotacje celowe na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku ruchomym lub nieruchomym, zwane dalej dotacjami, jeżeli zabytek ten spełnia łącznie następujące kryteria:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) znajduje się na terenie Województwa Podkarpackiego, 2) jest udostępniany publicznie do celów niekomercyjnych, 3) nie jest wyłączony do użytku prywatnego, 4) posiada istotne znaczenie historyczne, sakralne, artystyczne lub kulturowe, 5) jest wpisany do rejestru zabytków. <p>Szczegółowe informacje o zasadach i kryteriach przyznawania dotacji zawarte są w załączniku do uchwały Sejmiku Województwa Podkarpackiego dostępnym na stronie internetowej http://www.kultura.wrotapodkarpackie.pl/images/01_Art_grafika/2016/zabytki/zalacznik_XVII_285_12.pdf</p>
III. Samorząd Gminy Kuryłówka		
5.		<p>- Dotacje celowe na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane zabytków wpisanych do rejestru zabytków, położonych na obszarze gminy</p> <p>- Wydatki na działalność bieżącą gminnych instytucji kultury</p>

Poza źródłami finansowania jakimi są środki publiczne pochodzące z budżetu państwa oraz budżetów samorządów, finansowanie ochrony zabytków odbywa się również przy znaczącym

udziale funduszy pochodzących z Unii Europejskiej. Poniższa tabela prezentuje najważniejsze – z punktu widzenia ochrony dziedzictwa kulturowego – programy finansowania planowane w ramach perspektywy budżetowej Unii na lata 2014-2020.

IV. Fundusze Strukturalne Unii Europejskiej		
6.	Regionalny Program Operacyjny Województwa Podkarpackiego na lata 2014-2020	Oś priorytetowa 4 ochrona środowiska naturalnego i dziedzictwa kulturowego; Działanie 4.4. Kultura , którego celem jest podniesienie atrakcyjności kulturalnej regionu i zwiększona dostępność do dóbr kultury. Wśród typów projektów znajdują się m.in. prace konserwatorskie, prace restauratorskie i roboty budowlane i/lub zakup wyposażenia służące zachowaniu zabytków nieruchomych wraz z otoczeniem, w celu udostępnienia ich jako atrakcje kulturalne regionu.
7.	Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko 2014-2020⁵⁹	Oś priorytetowa VIII: Ochrona dziedzictwa kulturowego i rozwój zasobów kultury, Priorytet Inwestycyjny 6.c Zachowanie, ochrona, promowanie i rozwój dziedzictwa naturalnego i kulturowego , którego celem jest zachowanie dziedzictwa kulturowego oraz rozwój zasobów kultury dla obecnych i przyszłych pokoleń. W ramach tego priorytetu wsparciem objęte będą kompleksowe zadania związane z ochroną i udostępnieniem, w tym turystycznym, zabytków o znaczeniu ponadregionalnym, dotyczące renowacji zabytków nieruchomych wraz z otoczeniem, konserwacji zabytków ruchomych i ich digitalizacji. Realizowane też będą projekty dotyczące rozwoju zasobów kultury poprzez działania zwiększające dostęp do zasobów kultury, poprawę funkcjonowania instytucji kultury, w tym poprzez podnoszenie standardów infrastruktury oraz zakup wyposażenia do prowadzenia działalności kulturalnej i edukacyjnej.

10.2. Finansowanie ochrony i opieki nad zabytkami w Gminie Kuryłówka

System finansowania ochrony i opieki nad zabytkami w gminie złożony jest z wielu różnorodnych i niezależnych od siebie elementów, charakterystycznych dla systemu finansowania tego obszaru w Polsce.

Finansowanie przez właścicieli

Utrzymanie obiektów zabytkowych w odpowiednim stanie i finansowanie wykonywanych przy nich prac należy do obowiązków ich właścicieli. Zgodnie z *Ustawą o ochronie zabytków...* opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega m.in. na zapewnieniu warunków do dokumentowania zabytku, popularyzacji wiedzy o nim, a także na prowadzeniu prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych oraz jego zabezpieczeniu, dla utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie. Finansowanie tych działań także jest obowiązkiem podmiotu posiadającego tytuł prawny do zabytku - osób fizycznych, jednostek organizacyjnych - a więc właścicieli, trwałych zarządców, użytkowników wieczystych. Dla jednostki samorządu terytorialnego, posiadającej tego rodzaju tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest jej zadaniem własnym.

⁵⁹ Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko 2014-2020, Ministerstwo Infrastruktury i Rozwoju, 16 grudnia 2014 r. http://www.funduszeuropejskie.gov.pl/media/1067/POIS_2014_2020_po_negocjacji_poprawiony_21012015.pdf

Nie są znane wysokości wydatków ponoszonych przez właścicieli obiektów zabytkowych w skali gminy - właścicieli prywatnych, kościoły i związki wyznaniowe, samorządy wszystkich gmin, własność skarbu państwa i inne.

Finanse publiczne – dotacje

Wsparciem w realizacji ww zadań są środki publiczne przekazywane w formie dotacji celowej, udzielanej na wniosek właściciela, użytkownika lub osób przez nie upoważnionych.

W okresie czterech lat 2012-2015 wydatki finansowe z budżetu gminy Kuryłówka na prace remontowo-konserwatorskie przy zabytkach wyniosły 194 463 zł. Ponadto gmina sfinansowała badania archeologiczne, wydając na ten cel kwotę w wysokości 129 621 zł. W tym samym okresie (lata 2012-2015) prace remontowe i konserwatorskie przy obiektach zabytkowych (nieruchomych i ruchomych) z terenu gminy Kuryłówka były też dofinansowane z dotacji udzielonych przez Podkarpackiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, Urząd Marszałkowski Województwa Podkarpackiego oraz Starostwo Powiatowe w Leżajsku. Ich wysokość wyniosła kilkaset tysięcy złotych. Dotacje te przeznaczone były przede wszystkim na prace remontowo-konserwatorskie przy architekturze zabytkowych kościołów, kaplic i dawnych cerkwi (Dąbrowica, Jastrzębiec, Kuryłówka, Kuryłówka-d. Tarnawiec, Kulno) oraz na prace konserwatorskie przy tzw. zabytkach ruchomych (przede wszystkim polichromie i ołtarze kaplicy w Jastrzębcu oraz polichromia w kościele w Kuryłówce, d. Tarnawiec).

10.3. Prognozy dotyczące finansowania zadań z zakresu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2017-2020

Prognozy dotyczące finansowania zadań zaplanowanych w *Gminnym programie opieki nad zabytkami gminy Kuryłówka w latach 2017-2020* mogą mieć jedynie charakter bardzo ogólny i nieprecyzyjny. Wynika to z kilku przyczyn:

- systemu finansowania opieki nad zabytkami i ochrony zabytków w Polsce – złożonego z wielu elementów i źródeł finansowania: środki właścicieli obiektów zabytkowych (osób fizycznych i prawnych, kościołów i związków wyznaniowych, organizacji pozarządowych, stowarzyszeń, fundacji etc.), fundusze publiczne - budżet państwa, budżety samorządów terytorialnych wszystkich gmin; fundusze celowe; fundusze europejskie;
- szerokiego traktowania zarówno dziedzictwa kulturowego gminy, jak i zadań zawartych w *GPOnZ* dotyczącym bardzo wielu aspektów (działania stricte ochronne - prace remontowo-konserwatorskie, planowanie przestrzenne, ale też różnego typu badania, prace dokumentacyjne, działania edukacyjne, promocyjne etc.), które podejmowane być powinny nie tylko przez samorząd gminy, lecz przez wielu interesariuszy;
- w większości jednorocznych i zmieniających się budżetów związanych z finansowaniem;
- braku danych dotyczących wysokości wydatków ponoszonych przez właścicieli obiektów zabytkowych;

W związku z powyższym przyjmuje się następujące założenia:

I. Fundusze pochodzące z budżetu Gminy Kuryłówka:

- Dotacje celowe na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane zabytków wpisanych do rejestru zabytków, położonych na obszarze gminy – uzależnione będą od potrzeb wynikających ze składanych wniosków od różnych podmiotów i kształtować się będą w przedziale porównywalnym do poprzedniego czteroletniego okresu programowania.

- Wydatki na działalność bieżącą gminnych instytucji kultury – zgodnie z przyjętymi rocznymi budżetami gminy

II. Dotacje pochodzące z budżetu państwa – środki MKiDN - brak możliwości prognozowania na 4 lata ze względu na sposób udzielania dotacji – na wniosek właścicieli obiektów zabytkowych i różnych podmiotów uprawnionych do ubiegania się o dofinansowanie.

III. Dotacje pochodzące z budżetu państwa – środki PWKZ – brak możliwości prognozowania na 4 lata ze względu na sposób udzielania dotacji – corocznie - na wniosek właścicieli. Od kilku lat kwota ta oscyluje w wysokości ok. 9 – 10 mln zł rocznie, przy czym są to dotacje na prace przy obiektach zabytkowych z terenu całego województwa podkarpackiego.

IV. Dotacje pochodzące z budżetu samorządu województwa – brak możliwości prognozowania na 4 lata ze względu na sposób udzielania dotacji – corocznie - na wniosek właścicieli. Od kilku lat kwota ta oscyluje w wysokości ok. 1 mln zł rocznie, przy czym są to dotacje na prace przy obiektach zabytkowych z terenu całego województwa podkarpackiego.

11. WYBRANA LITERATURA

Materiały źródłowe:

- rękopiśmienne:
 - 1) Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie, Metryka koronna, t. 38
Lwowska Naukowa Biblioteka Nacjonalnoej Akademii Nauk Ukrainy im. W. Stefanyka, fond 141, op. 1, Zbiór Aleksandra Czołowskiego, sygn. 466, op. 1
- drukowane:
 - 1) Akta Grodzkie i Ziemske z czasów Rzeczypospolitej Polskiej (dalej AGZ), t. VIII, Lwów 1880
 - 2) Codex Diplomaticus Poloniae, t. I, Wyd. L. Ryszczewski i A. Muczkowski, Warszawa 1847
Kodeks Dyplomatyczny Małopolski, t. IV, Kraków 1905
 - 3) Lustracja województwa ruskiego 1661-1665, cz. I, Ziemia przemyska i sanocka, wyd. K. Arłamowski i W. Kaput, Wrocław-Warszawa-Kraków 1970
 - 4) Rejestr poborowy ziemi przemyskiej z 1628 r., t. I., cz. 1, Przemysł 1997
 - 5) Źródła dziejowe, T. XVIII, cz. 2, Polska XVI wieku pod względem geograficzno-statystycznym T.7, cz. 1-2, Ziemie ruskie. Ruś Czerwona, opr. A. Jabłonowski, Warszawa 1903

Dokumentacja zgromadzona w Archiwum Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków Delegatura w Rzeszowie:

- Karty ewidencyjne zabytków nieruchomych tzw. „biała”:
 - 1) cerkiew (ob. kościół) i dzwonnica w Kuryłówce, oprac. B. Podubny, 2011 r.
 - 2) cerkiew greckokatolicka pw. Archanioła Michała w Kulnie, oprac. J. Giemza, 2001 r.
 - 3) cerkiew w Dąbrowicy, oprac. B. Podubny, 2010 r.
 - 4) dwór w Dąbrowicy, oprac. V. Błotko, 1997 r.
 - 5) kaplica w Brzyskiej Woli, oprac. B. Łyżka, 1997 r.,
 - 6) kościół i dzwonnica w Kuryłówce-Tarnawcu, oprac. B. Podubny, 2011r.
 - 7) leśniczówka d. rządówka w Brzyskiej Woli., oprac. V. Błotko, 1997r.
- Karty ewidencyjne zabytków ruchomych:
 - 1) Cerkiew w Kulnie – karty oprac. Marta Nikiel
 - 2) Kościół Kuryłówce-Tarnawcu – karty oprac. Antoni Nikiel
 - 3) Kościół w Kolonii Polskiej – karty oprac. Joanna Dziwota, Marta Szczepanik
- Karty cmentarzy:
 - 1) Dąbrowica – Biuro Dokumentacji Historyczno-Konserwatorskiej Halina Lisińska
 - 2) Kulno - Biuro Dokumentacji Historyczno-Konserwatorskiej Halina Lisińska
 - 3) Kuryłówka – oprac. Barbara Łyżka
 - 4) Kuryłówka-Tarnawiec - Biuro Dokumentacji Historyczno-Konserwatorskiej Halina Lisińska
 - 5) Ożanna – oprac. Barbara Łyżka

– Dokumentacje:

- 1) Bednarczyk A., *Mieszkalne i gospodarcze budownictwo drewniane w gminie Kuryłówka, w województwie rzeszowskim od połowy XIX w. do 1944 r.*, praca magisterska, Uniwersytet Wrocławski, Wrocław 1987
- 2) Mazurek M., Sznajdrowska A., *Sprawozdanie z ratowniczych badań wykopaliskowych na stanowisku Kuryłówka 1, gm. Loco (AZP 98-81/2)*, mps, Rzeszów 2016
- 3) Półciwarteł J., *Dworskie budownictwo obronne i rezydencjonalne w Leżajsku i Tarnawcu okresu XIV-XX wieku [bmr]* mps
- 4) *Skrócone studium historyczno-architektoniczne dworu w Dąbrowicy*, oprac. V. Błotko, 1997, Archiwum WUOZ-Delegatura w Rzeszowie, nr 10008

Publikacje:

- 1) Bazan T., *Zarys dziejów gminy Potok Górny 1574-2002*, Leżajsk 2003
- 2) Bigo J., *Najnowszy skorowidz wszystkich miejscowości z przysiółkami [...] w Królestwie Galicyi, Wielkim Księstwie Krakowskim i Księstwie Bukowińskim z uwzględnieniem wszystkich dotąd zaszłych zmian terytoryalnych kraju*, Lwów 1904
- 3) Błotko V i A., *Przewodnik po ziemi łańcucko-leżajskiej*, Łańcut 2002;
- 4) *Dzieje Leżajski*, pod red. J. Półciwarteł, K. Baczkowskiego, Leżajsk 1996
- 5) Gliwa A., *Najazd tatarski na ziemię przemyską w 1624 r.*, „Rocznik Przemyski”, T. XLI, 2005, z. 1
- 6) Gliwa A., *Wykaz zniszczeń we wsiach i miastach ziemi przemyskiej po najeździe tatarskim z 1772 roku (Cz. I)*, „Prace Historyczno-Archiwalne”, tom XIII, Rzeszów 2003
- 7) Hrabek P., *Spytko z Jarosławia*, „Rocznik Przemyski”, t. II, Przemyśl 1913
- 8) *Jan Sas Zubrzycki i Andrzej Lenik – z pracowni architekta i rzeźbiarza*, katalog wystawy teksty Krzysztof Stefański, Wrocław 2004
- 9) Janicka A., *Franek Kycia czyli historia bohaterskiego Orłęcia z Kuryłówki*, „Kryłowskie Wieści” nr 12/07/2007, okładka
- 10) Jawor G., *Osady prawa wołoskiego i ich mieszkańcy na Rusi Czerwonej w późnym średniowieczu*, Lublin 2004
- 11) *Katalog Zabytków Sztuki w Polsce, Seria Nowa, t.3, Województwo rzeszowskie, z. 4, Leżajsk, Sokołów Młp. i okolice*, oprac. E. Śnieżyńska-Stolot, F. Stolot, Warszawa 1989
- 12) Kieferling K., *Jarosław w czasach Anny Ostrogskiej (1594-1635)*, Przemyśl 2008
- 13) Kołbuk W., *Kościół wschodnie w Rzeczypospolitej około 1772 roku*, Lublin 1998
- 14) Krasny P., *Architektura cerkiewna na ziemiach ruskich Rzeczypospolitej 1596-1914*, Kraków 2003
- 15) Lepucki H., *Działalność kolonizacyjna Marii Teresy i Józefa II*, Lwów 1938
- 16) Półciwarteł J., *Położenie ludności wiejskiej starostwa leżajskiego w XVI-XVIII wieku*, Warszawa 1972
- 17) Saładiak A., *Pamiątki i zabytki kultury ukraińskiej w Polsce*, Warszawa 1993
- 18) *Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, t. IV, Warszawa 1883
- 19) Szałajko R., *O parafii Kolonia Polska cd.*, „Kryłowskie Wieści” nr 11/04/2006, s. 8-10
- 20) Szałajko R., *Rys historyczny parafii w Luchowie Górnym*, „Kryłowskie Wieści” nr 12/12/2007, s. brak

- 21) Szałajko R., *Wiary naszej korzenie*, „Kryłowskie Wieści” nr 5a/10/2005, s. brak
- 22) Szałajko R., *Zarys dziejów Parafii pw. św. Józefa w Tarnawcu cd.*, „Kryłowskie Wieści” nr 7/07/2006, s. brak
- 23) Szałajko R., *Zarys dziejów Parafii pw. św. Józefa w Tarnawcu cd.*, „Kryłowskie Wieści” nr 8/07/2006, s. 7-8.
- 24) Szałajko R., *Zarys dziejów Parafii pw. św. Józefa w Tarnawcu*, „Kryłowskie Wieści” nr 6/12/2005, s. brak
- 25) Szałajko R., *Zarys historii parafii w Bystrem*, „Kryłowskie Wieści” nr 16/11/2008, s. 7-9.
- 26) Szałajko R., *Zarys historii parafii w Koloni Polskiej*, „Kryłowskie Wieści” nr 10/02/2006, s. brak
- 27) Świątecki M., *Dzieje Brzyskiej Woli*, Rzeszów 1993

12. ANEKSY

12.1. ANEKS 1 GMINNA EWIDENCJA ZABYTEKÓW oraz propozycje jej weryfikacji

kolor czerwony – obiekty proponowane do wyłączenia z GEZ

Tabela 1 Obiekty w GEZ

Lp.	MIEJSCOWOŚĆ	OBIEKT	NR	LOKALIZACJA
1.	Brzyska Wola	Kaplica p.w. Matki Boskiej Różańcowej		pod lasem
2.	Brzyska Wola	kapliczka		na początku wsi, przy drodze z Kuryłówki
3.	Brzyska Wola	krzyż z pasją		obok domu nr 290
4.	Brzyska Wola	szkoła	169	
5.	Brzyska Wola	zespół folwarczny: kancelaria i mieszkanie administratora folwarku	143	
6.	Brzyska Wola	zespół folwarczny - stajnia (przebudowana)	143	
7.	Brzyska Wola	pozostałości ogrodu z aleja grabową i nielicznym starodrzewiem	143	
8.	Brzyska Wola	młyn		
9.	Brzyska Wola	dom mieszkalny	170	
10.	Brzyska Wola	zagroda a. dom	290	Wyłączyć z GEZ – przebudowany, ze zmianą bryły i częściowo materiału (zmieniona forma dachu, częściowo murowany z pustaków)
11.	Brzyska Wola	zagroda b. stodoła	290	Wyłączyć z GEZ - bardzo zły stan
12.	Dąbrowica	kapliczka		przysiółek Podług przy drodze do Dąbrowicy "Fedirki"
13.	Dąbrowica	Zespół cerkiewny greko-kat. p.w. Św. Paraskewii a. cerkiew, obecnie kościół filialny rzym.-kat. pw. Św. Michała Archanioła		przy drodze powiatowej
14.	Dąbrowica	b. dzwonnica		

15.	Dąbrowica	c. ogrodzenie		
16.	Dąbrowica	Kaplica, zbudowana jako kościół filialny (przeniesiona na obecne miejsce w 1900r.)		przy drodze powiatowej w Dąbrowicy
17.	Dąbrowica	Plebania - rozebrana do fundamentów i około 1965 roku wybudowany został obecny budynek który pełnił funkcję szkoły	7	Wyłączyć z GEZ – budynek całkowicie przekształcony
18.	Dąbrowica	szkoła	5	
19.	Dąbrowica	Zespół folwarczno - parkowy – a. dwór		na końcu wsi, przy drodze powiatowej do Kolonii Polskiej
20.	Dąbrowica	b. spichlerz		posesja przy drodze powiatowej do Kolonii Polskiej
21.	Dąbrowica	d. park		posesja przy drodze powiatowej do Kolonii Polskiej
22.	Dąbrowica	e. staw		
23.	Dąbrowica	dom	31	
24.	Dąbrowica	dom	40a	
25.	Dąbrowica	dom	50	
26.	Dąbrowica	zagroda a. dom	68	
27.	Jastrzębiec	kaplica filialna rzym. - kat. pw. Najświętszego Serca Jezusa	79	
28.	Jastrzębiec	kapliczka		na końcu wsi
29.	Jastrzębiec	krzyż		w lesie za leśniczówką
30.	Jastrzębiec	leśniczówka	1	
31.	Jastrzębiec	zagroda a. dom	27	
32.	Jastrzębiec	dom mieszkalny	73	
33.	Kolonia Polska	kościół rzym. - kat. p.w. Św. Stanisława Biskupa	1	
34.	Kolonia Polska	plebania przy kościele p.w. Św. Stanisława Biskupa	2	
35.	Kolonia Polska	stajnia przy kościele p.w. Św. Stanisława Biskupa	2	
36.	Kolonia Polska	Kaplica p.w. Najświętszej Marii Panny		w środku wsi, przy drodze powiatowej

37.	Kolonia Polska	rządówka		Kolonia Polska - Cieplice
38.	Kolonia Polska	spichlerz		Kolonia Polska - Cieplice
39.	Kolonia Polska	dom	23	
40.	Kolonia Polska	dom	25	
41.	Kolonia Polska	dom	35	
42.	Kolonia Polska	dom	36	
43.	Kulno	Cerkiew prawosławna fil. p.w. Św. Michała Archanioła i kościół rzym. - kat. fil. p.w. Św. Maksymiliana Kolbe	66	
44.	Kulno	Kapliczka		przy drodze wojewódzkiej do Naklika
45.	Kulno	kapliczka		pod lasem, przy drodze na cmentarz, na działce pana Jana Partyki
46.	Kulno	kapliczka		przy domu nr 133
47.	Kuryłówka	Zespół cerkwi greko-kat. p.w. Św. Paraskewii, ob. kościół filialny pw. Św. Mikołaja		przy drodze gminnej na tzw "ruskim końcu"
48.	Kuryłówka	dzwonnica przy kościele filialnym pw. Św. Mikołaja		
49.	Kuryłówka	kapliczka		obok nr 310
50.	Kuryłówka	kapliczka-Kościółek		przy drodze gminnej w kierunku kościoła p.w. Św. Józefa
51.	Kuryłówka	kapliczka		przy drodze do Tarnawca
52.	Kuryłówka	pomnik ku czci poległych w 1920 r.		w centrum wsi
53.	Kuryłówka	Pozostałości zespołu pałacowego, ob. zespół kościoła parafialnego rzym-kat. pw. Św. Józefa - ob. kościół parafialny	346	
54.	Kuryłówka	dzwonnica przy kościele parafialnym p.w. Św. Józefa	346	
55.	Kuryłówka	oficyna ob. plebania przy kościele p.w. Św. Józefa	347	
56.	Kuryłówka	organistówka, obecnie wikarówka przy kościele p.w. Św. Józefa	345	
57.	Kuryłówka	Pozostałości zespołu folwarcznego, ob. kościół rzym.-kat. pw. Św. Józefa - stajnia plebańska	347	

58.	Kuryłówka	pozostałości fortyfikacji ziemnych przy kościele pw. Św. Józefa		okolice kościoła parafialnego pw. Św. Józefa
59.	Kuryłówka	Zespół zagrody młynarskiej - młyn turbinowy		początek wsi - po prawej stronie od drogi wojewódzkiej
60.	Kuryłówka	dom młynarza	225	
61.	Kuryłówka	groble ziemne w zagrodzie młynarza nr 225		okolice zagrody młynarskiej
62.	Kuryłówka	dom	52	
63.	Kuryłówka	dom	181	
64.	Kuryłówka	dom	200	
65.	Kuryłówka	stodoła w zagrodzie nr 201	201	Wyłączyć z GEZ – bardzo zły stan
66.	Kuryłówka	dom	208	
67.	Kuryłówka	stajnia w zagrodzie nr 208	208	
68.	Kuryłówka	dom	216	
69.	Kuryłówka	dom	219	Wyłączyć z GEZ – bardzo zły stan
70.	Kuryłówka	dom	277	
71.	Kuryłówka	stodoła w zagrodzie nr 277	277	
72.	Kuryłówka	dom	317	
73.	Kuryłówka	dom ze sklepem	324	
74.	Kuryłówka	cmentarz rzym.- kat. przy kościele parafialnym		
75.	Kuryłówka	cmentarz greko-kat. przy kościele pw. Św. Mikołaja		
76.	Ożanna	Pozostałości z. cerkwi fil. greko-kat. pw. Św. Onufrego - dzwonnica		nad zalewem w Ożannie
77.	Ożanna	Pozostałości z. cerkwi fil. grek Św. Onufrego - starodr		nad zalewem w Ożannie
78.	Ożanna	kapliczka		obok nr 8
79.	Ożanna	Kapliczka - Krzyż		

80.	Ożanna	Zespół młyna wodnego - młyn	19	
81.	Ożanna	Zespół młyna wodnego - grobla z pozostałością stawu	19	
82.	Ożanna	dom	4	Wyłączyć z GEZ - Nie istnieje
83.	Ożanna	dom	8	Wyłączyć z GEZ - Nie istnieje
84.	Ożanna	stajnia w zagrodzie nr 34	34	Wyłączyć z GEZ
85.	Ożanna	dom	42	
86.	Ożanna	dom	62	
87.	Ożanna	stajnia w zagrodzie nr 7	7	
88.	Ożanna	stajnia z komorą w zagrodzie nr 45	45	
89.	Słoboda	kapliczka "Świętosza"		na skraju lasu, przy drodze do jednego z przysiółków Dąbrowicy
90.	Tarnawiec	kapliczka		naprzeciw starej szkoły
91.	Tarnawiec	Figura NMP		przy domu nr86
92.	Tarnawiec	szkoła	1	
93.	Tarnawiec	dom	6	
94.	Tarnawiec	stodoła w zagrodzie	6	
95.	Tarnawiec	dom	10	
96.	Tarnawiec	dom	17	Wyłączyć z GEZ – nie istnieje
97.	Tarnawiec	dom	18	
98.	Tarnawiec	dom	19	
99.	Tarnawiec	dom	68	
100.	Tarnawiec	dom	70	
101.	Tarnawiec	dom	72	Wyłączyć z GEZ – nie istnieje
102.	Tarnawiec	dom	74	

103.	Tarnawiec	dom	79	
104.	Tarnawiec	dom	86	
105.	Wólka Łamana	dom	10	
106.	Wólka Łamana	dom	28	
107.	Wólka Łamana	stodoła w zagrodzie nr 28	28	

Tabela 2 Obiekty proponowane do wyłączenia z GEZ

Lp.	MIEJSCOWOŚĆ	OBIEKT	NR	UWAGI
1.	Brzyska Wola	zagroda a. dom	290	Wyłączyć z GEZ – przebudowany, ze zmianą bryły i częściowo materiału (zmieniona forma dachu, częściowo murowany z pustaków)
2.	Brzyska Wola	zagroda b. stodoła	290	Wyłączyć z GEZ - bardzo zły stan
3.	Dąbrowica	d. plebania - rozebrana do fundamentów i około 1965 roku wybudowany został obecny budynek który pełnił funkcję szkoły	7	Wyłączyć z GEZ – budynek całkowicie przekształcony
4.	Kuryłówka	stodoła w zagrodzie nr 201	201	Wyłączyć z GEZ – bardzo zły stan
5.	Kuryłówka	dom	219	Wyłączyć z GEZ – bardzo zły stan
6.	Ożanna	dom	4	Wyłączyć z GEZ - Nie istnieje
7.	Ożanna	dom	8	Wyłączyć z GEZ - Nie istnieje
8.	Ożanna	stajnia w zagrodzie nr 34	34	Wyłączyć z GEZ
9.	Tarnawiec	dom	17	Wyłączyć z GEZ – nie istnieje
10.	Tarnawiec	dom	72	Wyłączyć z GEZ – nie istnieje

Tabela 3 Obiekty proponowane do włączenia do GEZ

Lp.	MIEJSCOWOŚĆ	OBIEKT	NR
1.	Brzyska Wola	dom	80
2.	Brzyska Wola	dom	97
3.	Brzyska Wola	dom	289
4.	Brzyska Wola	dom	346
5.	Brzyska Wola	dom	357
6.	Dąbrowica	dom	19
7.	Kulno	cmentarz gr.-kat./prawosławny	
8.	Kuryłówka	dom	50
9.	Kuryłówka	dom	199
10.	Kuryłówka	dom	202
11.	Kuryłówka	dom	320
12.	Ożanna	cmentarz gr.-kat.	
13.	Ożanna	dom	31
14.	Tarnawiec	dom	13
15.	Tarnawiec	dom	67
16.	Tarnawiec	dom	69

12.2. ANEKS 2 WYKAZ STANOWISK ARCHEOLOGICZNYCH ZLOKALIZOWANYCH NA OBSZARZE GMINY KURYŁÓWKA NA PODSTAWIE AZP

L.p.	Nazwa stanowiska (nr na mapie)	Nr stan. w miejscowości (nr na obszarze)	Obszar AZP	Rodzaj stanowiska	Chronologia	Uwagi
1.	Brzyska Wola (1)	1 (1)	96-81	Cmentarzysko kurhanowe	Nieokreślona	Brak dokładnej lokalizacji
2.	Brzyska Wola (2)	2 (2)	96-81	Ślad osadnictwa	Nieokreślona	
				Ślad osadnictwa	Późne średniowiecze	
3.	Brzyska Wola (3)	3 (19)	97-82	Ślad osadnictwa	Okres nowożytny	
4.	Brzyska Wola (4)	4 (20)	97-82	Ślad osadnictwa	Epoka kamienia/Wczesna epoka brązu	Dzika eksploatacja piasku
5.	Brzyska Wola (5)	5 (21)	97-82	Ślad osadnictwa	Pradziejowa nieokreślona	
6.	Brzyska Wola (6)	6 (22)	97-82	Osada	Neolit	
7.	Brzyska Wola (7)	7 (23)	97-82	Osada	Neolit	
8.	Brzyska Wola (8)	8 (24)	97-82	Ślad osadnictwa	Epoka kamienia	
				Ślad osadnictwa	Neolit	
9.	Brzyska Wola (9)	9 (25)	97-82	Ślad osadnictwa	Epoka kamienia/Wczesna epoka brązu	
10.	Brzyska Wola (10)	10 (26)	97-82	Ślad osadnictwa	Epoka kamienia	
11.	Brzyska Wola (11)	11 (27)	97-82	Ślad osadnictwa	Kult. świderska (EK - Paleolit schyłkowy)	
12.	Brzyska Wola (12)	12 (28)	97-82	Ślad osadnictwa	Epoka kamienia/Wczesna epoka brązu	
13.	Brzyska Wola (13)	13 (29)	97-82	Osada	Kult. pucharów lejkowatych (Neolit)	
				Osada	Kult. trzciniecka (Starsza epoka brązu)	
				Osada	Kult. łużycka (Epoka brązu/Epoka żelaza)	
				Osada	Pradziejowa nieokreślona	

14.	Brzyska Wola (14)	14 (30)	97-82	Ślad osadnictwa	Epoka kamienia/Wczesna epoka brązu	
15.	Dąbrowica (15)	1 (1)	98-81	Ślad osadnictwa	Grupa tarnobrzeska KŁ = TKŁ (EB)	Brak dokładnej lokalizacji; Domniemane cmentarzysko
16.	Dąbrowica (16)	2 (9)	98-81	Ślad osadnictwa	Kult. pucharów lejkowatych (Neolit)	
17.	Dąbrowica (17)	3 (10)	98-81	Ślad osadnictwa	Epoka kamienia	
18.	Dąbrowica (18)	4 (11)	98-81	Osada ?	Pradziejowa nieokreślona	
19.	Dąbrowica (19)	5 (12)	98-81	Ślad osadnictwa	Pradziejowa nieokreślona	
				Ślad osadnictwa	Grupa tarnobrzeska KŁ = TKŁ (EB)	
				Ślad osadnictwa	Kult. przeworska ? (OR)	
20.	Dąbrowica (20)	6 (13)	98-81	Ślad osadnictwa	Pradziejowa nieokreślona	
				Ślad osadnictwa	Późne średniowiecze	
21.	Dąbrowica (21)	7 (14)	98-81	Ślad osadnictwa	Pradziejowa nieokreślona	
				Osada ?	Grupa tarnobrzeska KŁ = TKŁ (EB)	
22.	Dąbrowica (22)	8 (15)	98-81	Ślad osadnictwa	Pradziejowa nieokreślona	
23.	Dąbrowica (23)	9 (16)	98-81	Ślad osadnictwa	Epoka brązu ?	
24.	Dąbrowica (24)	10 (17)	98-81	Ślad osadnictwa	Wczesne średniowiecze	
25.	Dąbrowica (25)	11 (18)	98-81	Osada ?	Pradziejowa nieokreślona	
				Osada ?	Grupa tarnobrzeska KŁ = TKŁ (EB)	
26.	Dąbrowica (26)	12 (19)	98-81	Osada ?	Kult. trzciniecka (Starsza epoka brązu)	
27.	Dąbrowica (27)	13 (20)	98-81	Ślad osadnictwa	Pradziejowa nieokreślona	
28.	Dąbrowica (28)	14 (17)	97-82	Osada	Kult. trzciniecka (Starsza epoka brązu)	
				Osada	Kult. tużycka (Epoka brązu/Epoka żelaza)	
29.	Dąbrowica (29)	15 (18)	97-82	Ślad osadnictwa	Neolit	

30.	Jastrzębiec (30)	1 (1)	96-82	Ślad osadnictwa	Neolit ?	Brak dokładnej lokalizacji
31.	Jastrzębiec (31)	2 (2)	96-82	Ślad osadnictwa	Wczesna epoka brązu	
32.	Jastrzębiec (32)	3 (3)	96-82	Ślad osadnictwa	Kult. trzciniecka (Starsza epoka brązu)	
33.	Jastrzębiec (33)	4 (4)	96-82	Ślad osadnictwa	Nieokreślona	
				Ślad osadnictwa	Okres nowożytny	
34.	Jastrzębiec (34)	5 (5)	96-82	Obozowisko ?	Pradziejowa nieokreślona	
35.	Jastrzębiec (35)	6 (6)	96-82	Ślad osadnictwa	Pradziejowa nieokreślona	
36.	Jastrzębiec (36)	7 (7)	96-82	Ślad osadnictwa	Kult. ceramiki sznurowej ? (Neolit)	
37.	Jastrzębiec (37)	8 (8)	96-82	Ślad osadnictwa	Pradziejowa nieokreślona	
				Ślad osadnictwa	Okres nowożytny	
38.	Jastrzębiec (38)	9 (9)	96-82	Ślad osadnictwa	Wczesna epoka brązu	
				Ślad osadnictwa	Wczesne średniowiecze	
39.	Jastrzębiec (39)	10 (10)	96-82	Ślad osadnictwa	Neolit	
40.	Jastrzębiec (40)	11 (11)	96-82	Ślad osadnictwa	Wczesna epoka brązu	
41.	Kolonia Polska (41)	1 (21)	98-81	Ślad osadnictwa	Pradziejowa nieokreślona	
42.	Kulno (42)	1 (3)	96-80	Ślad osadnictwa	Pradziejowa nieokreślona	
43.	Kulno (43)	2 (4)	96-80	Ślad osadnictwa	Pradziejowa nieokreślona	
44.	Kulno (44)	3 (5)	96-80	Ślad osadnictwa	Pradziejowa nieokreślona	
45.	Kulno (45)	4 (1)	97-81	Ślad osadnictwa	Pradziejowa nieokreślona	
				Ślad osadnictwa	Pradziejowa nieokreślona	
46.	Kulno (46)	5 (2)	97-81	Ślad osadnictwa	Epoka kamienia	
				Ślad osadnictwa	Pradziejowa nieokreślona	
47.	Kulno (47)	6 (3)	97-81	Ślad osadnictwa	Pradziejowa nieokreślona	
48.	Kulno (48)	7 (4)	97-81	Ślad osadnictwa	Pradziejowa nieokreślona	

49.	Kulno (49)	8 (5)	97-81	Ślad osadnictwa	Pradziejowa nieokreślona	
50.	Kulno (50)	9 (6)	97-81	Ślad osadnictwa	Grupa tarnobrzeska Kł = TKł (EB)	
				Ślad osadnictwa	Wczesne średniowiecze	
51.	Kulno (51)	10 (7)	97-81	Ślad osadnictwa	Pradziejowa nieokreślona	
52.	Kulno (52)	11 (8)	97-81	Ślad osadnictwa	Pradziejowa nieokreślona	
53.	Kulno (53)	12 (9)	97-81	Ślad osadnictwa	Pradziejowa nieokreślona	
				Ślad osadnictwa	Kult. trzciniecka ? (Starsza epoka brązu)	
54.	Kulno (54)	13 (10)	97-81	Osada ?	Wczesna epoka brązu	
				Ślad osadnictwa	Pradziejowa nieokreślona	
55.	Kulno (55)	14 (15)	97-80	Ślad osadnictwa	Pradziejowa nieokreślona	
				Osada ?	Grupa tarnobrzeska Kł = TKł (EB)	
56.	Kulno (56)	15 (16)	97-80	Ślad osadnictwa	Pradziejowa nieokreślona	
				Osada	Grupa tarnobrzeska Kł = TKł (EB)	
				Osada	Pradziejowa nieokreślona	
57.	Kuryłówka (57)	1 (2)	98-81	– Ślad osadnictwa – Osada – Osada – Osada – Założenie pałacowe	– Kult. pucharów lejkowatych (Neolit) – Kultura trzciniecka – Grupa tarnobrzeska Kł = TKł (EB/WEŻ) – EB – Wczesne średniowiecze – XVIII-XIX w.	Wpis do rej. zabytków, nr A 836/1978; Badania wykopaliskowe: A. Gruszczyńskiej (1978 r.) oraz M. Mazurka (2015 r.); stanowisko obecnie posiada poszerzony zasięg w kierunku wschodnim
58.	Kuryłówka (58)	2 (22)	98-81	Osada ?	Pradziejowa nieokreślona	
59.	Kuryłówka (59)	3 (23)	98-81	Ślad osadnictwa	Neolit	
				Osada ?	Grupa tarnobrzeska Kł = TKł (EB)	
				Osada ?	Pradziejowa nieokreślona	

60.	Kuryłówka (60)	4 (24)	98-81	Osada ?	Grupa tarnobrzeska Kł/III faza = TKł (EB)	
				Osada ?	Kult. przeworska (OR)	
				Ślad osadnictwa	Wczesne średniowiecze	
61.	Kuryłówka (61)	5 (25)	98-81	Osada ?	Grupa tarnobrzeska Kł = TKł (EB)	
				Osada ?	Kult. przeworska ? (OR)	
62.	Kuryłówka (62)	6 (26)	98-81	Ślad osadnictwa	Neolit	
				Ślad osadnictwa	Wczesna epoka brązu	
				Osada ?	Grupa tarnobrzeska Kł = TKł (EB)	
				Ślad osadnictwa	Pradziejowa nieokreślona	
63.	Kuryłówka (63)	7 (27)	98-81	Ślad osadnictwa	Pradziejowa nieokreślona	
				Osada ?	Grupa tarnobrzeska Kł = TKł (EB)	
				Osada ?	Kult. przeworska (OR)	
				Ślad osadnictwa	Wczesne średniowiecze	
64.	Kuryłówka (64)	8 (28)	98-81	– Ślad osadnictwa – Osada ? – Osada ?	– Pradziejowa nieokreślona – Grupa tarnobrzeska Kł = TKł (EB) – Kult. przeworska ? (OR) – Wczesne średniowiecze	
65.	Kuryłówka (65)	9 (29)	98-81	Ślad osadnictwa	Pradziejowa nieokreślona	
66.	Kuryłówka (66)	10 (30)	98-81	Osada	Kult. przeworska (PÓR)	
67.	Kuryłówka (67)	11 (31)	98-81	Osada ?	Kult. przeworska ? (ÓR)	
68.	Kuryłówka (68)	12 (32)	98-81	Ślad osadnictwa	Pradziejowa nieokreślona	
69.	Kuryłówka (69)	13 (11)	97-81	Ślad osadnictwa	Mezolit ?	
70.	Kuryłówka (70)	14 (12)	97-81	Ślad osadnictwa	Pradziejowa nieokreślona	

				Ślad osadnictwa	Wczesne średniowiecze	
71.	Kuryłówka (71)	15 (13)	97-81	Ślad osadnictwa	Grupa tarnobrzeska Kł = TKł (EB)	
				Ślad osadnictwa	Epoka brązu ?	
				Ślad osadnictwa	Epoka brązu ?	
72.	Kuryłówka (72)	16 (14)	97-81	Ślad osadnictwa	Epoka brązu ?	
				Ślad osadnictwa	Wczesne średniowiecze	
73.	Kuryłówka (73)	17 (15)	97-81	Ślad osadnictwa	Pradziejowa nieokreślona	
74.	Kuryłówka (74)	18 (17)	97-80	Ślad osadnictwa	Pradziejowa nieokreślona	
				Ślad osadnictwa	Grupa tarnobrzeska Kł = TKł (EB)	
75.	Kuryłówka (75)	19 (18)	97-80	Osada ?	Grupa tarnobrzeska Kł = TKł (EB)	
76.	Kuryłówka (76)	20 (19)	97-80	Ślad osadnictwa	Epoka kamienia	
				Ślad osadnictwa	Wczesna epoka brązu	
				Osada	Epoka brązu	
				Osada ?	Kult. przeworska (OR)	
				Osada	Pradziejowa nieokreślona	
				Osada ?	Wczesne średniowiecze	
77.	Ożanna (77)	1 (3)	98-81	Cmentarzysko ?	Grupa tarnobrzeska Kł = TKł (EB)	Brak lokalizacji, Wpis do rej. zabytków, nr A 504
78.	Ożanna (78)	2 (4)	98-81	Ślad osadnictwa	Kult. świderska (Paleolit schyłkowy)	Stanowisko znane z literatury; Wpis do rej. zabytków, nr A 503
				Obozowisko ?	Neolit	
				Osada ?	Kult. przeworska ? (OR)	
79.	Ożanna (79)	3 (5)	98-81	Osada ?	Pradziejowa nieokreślona	Stanowisko znane z literatury; Wpis do rej. zabytków, nr A 502/1969

80.	Ożanna (80)	4 (6)	98-81	Osada ?	Pradziejowa nieokreślona	Stanowisko znane z literatury; Wpis do rej. zabytków, nr A 501/1969
81.	Ożanna (81)	5 (7)	98-81	Osada ?	Grupa tarnobrzaska KŁ = TKŁ (EB)	Stanowisko znane z literatury
82.	Ożanna (82)	6 (33)	98-81	Kurhan ?	Nieokreślona	Stanowisko domniemane
83.	Ożanna (83)	7 (34)	98-81	Osada ?	Grupa tarnobrzaska KŁ = TKŁ (EB)	
84.	Ożanna	8 (35)	98-81	Osada ?	Pradziejowa nieokreślona	Stanowisko połączone razem ze stan. 9 (36); aktualnie noszą wspólny numer 18 (72)
				Ślad osadnictwa	Grupa tarnobrzaska KŁ = TKŁ (EB)	
85.	Ożanna	9 (36)	98-81	Osada ?	Pradziejowa nieokreślona	Stanowisko połączone razem ze stan. 8 (35); aktualnie noszą wspólny numer 18 (72);
				Osada	Grupa tarnobrzaska KŁ = TKŁ (EB)	
86.	Ożanna (86)	10 (37)	98-81	Ślad osadnictwa	Grupa tarnobrzaska KŁ = TKŁ (EB)	
				Osada ?	Kult. przeworska ? (OR)	
87.	Ożanna (87)	11 (38)	98-81	Ślad osadnictwa	Neolit	
				Osada ?	Epoka brązu ?	
88.	Ożanna (88)	12 (39)	98-81	Osada ?	Pradziejowa nieokreślona	
				Osada ?	Grupa tarnobrzaska KŁ = TKŁ (EB)	

89.	Ożanna (89)	13 (40)	98-81	Ślad osadnictwa	Pradziejowa nieokreślona	
90.	Ożanna (90)	14 (41)	98-81	Ślad osadnictwa	Pradziejowa nieokreślona	
				Ślad osadnictwa	Grupa tarnobrzaska KŁ/III faza = TKŁ (EB)	
91.	Ożanna (91)	15 (42)	98-81	Osada ?	Grupa tarnobrzaska KŁ (= TKŁ EB)	Zabudowa! Materiał zabytkowy znajdował się w wykopie fundamentowym
92.	Ożanna (92)	16 (43)	98-81	Osada ?	Grupa tarnobrzaska KŁ = TKŁ (EB)	
				Osada ?	Wczesne średniowiecze	
93.	Ożanna (93)	17 (44)	98-81	Ślad osadnictwa	Pradziejowa nieokreślona	
94.	Ożanna (84 i 85)	18 (72)	98-81	Osada	Grupa tarnobrzaska KŁ == TKŁ (EB)	Stanowisko utworzone z połączenia 2 stanowisk Ożanna 8 (35) oraz Ożanna 9 (36); dzięki wybrzysko piasku w części północnej i zachodniej, niszczące obiekty i warstwę kulturową (widoczne w profilu)
95.	Słoboda (94)	1 (4)	97-82	Ślad osadnictwa	Kult. trzciniecka (Starsza epoka brązu)	Stanowisko znane z literatury
				Osada	Wczesne średniowiecze	
96.	Słoboda (95)	2 (5)	97-82	Ślad osadnictwa	Neolit	Stanowisko znane z literatury
97.	Słoboda (96)	3 (6)	97-82	Osada	Neolit	
98.	Słoboda (97)	5 (7)	97-82	Ślad osadnictwa	Epoka kamienia/Wczesna epoka brązu	
				Ślad osadnictwa	Pradziejowa nieokreślona	
99.	Słoboda (98)	6 (8)	97-82	Ślad osadnictwa	Neolit	
				Ślad osadnictwa	Wczesne średniowiecze	

100.	Słoboda (99)	7 (9)	97-82	Ślad osadnictwa	Epoka kamienia/Wczesna epoka brązu	
101.	Słoboda (100)	8 (10)	97-82	Ślad osadnictwa	Epoka kamienia/Wczesna epoka brązu	
102.	Słoboda (101)	9 (11)	97-82	Ślad osadnictwa	Epoka kamienia/Wczesna epoka brązu	
				Osada	Pradziejowa nieokreślona	
103.	Słoboda (102)	10 (12)	97-82	Osada	Pradziejowa nieokreślona	
				Osada	Epoka brązu	
104.	Słoboda (103)	11 (13)	97-82	Ślad osadnictwa	Epoka kamienia/Wczesna epoka brązu	
105.	Słoboda (104)	12 (14)	97-82	Osada	Epoka kamienia	
106.	Słoboda (105)	13 (15)	97-82	Ślad osadnictwa	Kult. janisławicka (Mezolit)	
107.	Słoboda (106)	14 (16)	97-82	Ślad osadnictwa	Mezolit ?	
108.	Tarnawiec (107)	1 (8)	98-81	Cmentarzysko	Pradziejowa nieokreślona (OR?)	Bez dokładnej lokalizacji; Znaleźiska monet Antonina Piusa
109.	Tarnawiec (108)	2 (57)	98-81	Ślad osadnictwa	Pradziejowa nieokreślona	
110.	Tarnawiec (109)	3 (58)	98-81	Ślad osadnictwa	Kult. świderska ? (Paleolit schyłkowy)	
				Osada ?	Pradziejowa nieokreślona	
111.	Tarnawiec (110)	4 (59)	98-81	Osada ?	Grupa tarnobrzeńska KŁ = TKŁ (EB)	
				Osada ?	Kult. przeworska (OR)	
112.	Tarnawiec (111)	5 (60)	98-81	Osada	Kult. przeworska (OR)	
113.	Tarnawiec (112)	6 (61)	98-81	Ślad osadnictwa	Pradziejowa nieokreślona	
				Osada ?	Kult. przeworska (OR)	
114.	Tarnawiec (113)	7 (62)	98-81	Ślad osadnictwa	Pradziejowa nieokreślona	
				Ślad osadnictwa	Wczesne średniowiecze	
115.	Tarnawiec (114)	8 (63)	98-81	Ślad osadnictwa	Pradziejowa nieokreślona	
116.	Tarnawiec (115)	9 (64)	98-81	Ślad osadnictwa	Pradziejowa nieokreślona	

117.	Tarnawiec (116)	10 (65)	98-81	Ślad osadnictwa	Pradziejowa nieokreślona	
118.	Tarnawiec (117)	11 (66)	98-81	Ślad osadnictwa	Pradziejowa nieokreślona	
119.	Tarnawiec (118)	12 (67)	98-81	Osada ?	Pradziejowa nieokreślona	
120.	Tarnawiec (119)	13 (68)	98-81	Osada ?	Kult. przeworska ? (OR)	
				Osada ?	Wczesne średniowiecze	
121.	Tarnawiec (120)	14 (69)	98-81	Ślad osadnictwa	Epoka kamienia	
				Ślad osadnictwa	Pradziejowa nieokreślona	
122.	Tarnawiec (121)	15 (70)	98-81	Ślad osadnictwa	Epoka brązu	
				Ślad osadnictwa	Pradziejowa nieokreślona	
123.	Wólka Łamana (122)	1 (3)	96-81	Ślad osadnictwa	Kult. pucharów lejkowatych (Neolit)	
				Ślad osadnictwa	Kult. trzciniecka (Starsza epoka brązu)	
				Ślad osadnictwa	Pradziejowa nieokreślona	
				Ślad osadnictwa	Wczesne średniowiecze	
124.	Wólka Łamana (123)	2 (6)	96-81	Ślad osadnictwa	Pradziejowa nieokreślona	

Wykaz skrótów: EB – epoka brązu; KŁ – Kultura Łużycka; Kult. – Kultura; OR – okres rzymski; TKŁ – tarnobrzewska kultura łużycka; WEŻ – wczesna epoka żelaza